

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

Рекомендовано до поширення в мережі «Інтернет» вченою радою ТВСП "Черкаське навчально-наукове відділення Львівського національного університету імені Івана Франка", протокол № 2 від 21 вересня 2023 року. При використанні матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на «Фінансовий простір» обов'язкове

ЗАСНОВНИК:

Львівський національний
університет імені Івана Франка,
79000, Україна, м. Львів, вул.
Університетська, 1

ВИДАВЕЦЬ:

ТВСП "Черкаське навчально-наукове відділення
Львівського національного університету
імені Івана Франка".
18028 м. Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 164

No 3 (51) 2023

ISSN 2304-1692

THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

Financial Space

Recommended for online publication by the Academic Council of Cherkasy Educational – Scientific Department of Ivan Franko National University of Lviv by protocol No 2 of September 21, 2023.

In case of reprinting of materials published in the journal, the reference to «Financial Space» is required.


FOUNDER:


Ivan Franko National University of Lviv
79000 Lviv, Universytetska st., 1


PUBLISHER:


Cherkasy Educational–Scientific Department of Ivan Franko
National University of Lviv
18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164


Редакційна КОЛЕГІЯ


Головний редактор БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Іванович 
д.е.н., професор, професор кафедри банківської справи та фінансових технологій Університету банківської справи


Заступник головного редактора ПАНТЕЛЕЄВА Наталя Миколаївна 
д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та обліку Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи


Відповідальний секретар ЧЕПЕЛЮК Ганна Миколаївна 
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи


АНДРІЙВ Василь Михайлович 
д.юр.н., професор кафедри трудового права та соціального забезпечення Київського національного університету ім. Шевченка


БАГОРКА Марія Олександрівна 
д.е.н., завідувач кафедри маркетингу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету


ВИРВІЦКА Магдалена 
доктор наук, професор, професор факультету інженерії менеджменту Познанського політехнічного університету


ГРАБІНСЬКА Барбара 
Ph.D., ад'юнкт кафедри фінансів Краківського економічного університету


ГРАСІС Яніс 
д. юр. н., доцент, декан юридичного факультету Ризького університету ім. Страдіня


ДМИТРЕНКО Ірина Миколаївна 
д.е.н., професор Національного центру обліку та аудиту, Національна академія статистики, обліку та аудиту


ДУНСЬКА Маргарита 
д.е.н., професор, заступник декана факультету бізнесу, менеджменту та економіки Латвійського університету


ЗАЙНАЛОВ Жажонгир Расулович 
д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Самаркандський інститут економіки і сервісу


КУЗНЕЦОВА Анжела Ярославівна 
д.е.н., професор, ректор Університету банківської справи


МІЩЕНКО Світлана Володимирівна 
д.е.н., професор, професор кафедри банківської справи та фінансових технологій Університету банківської справи


МИКОЛЕНКО Віктор Андрійович 
д. юр. н., професор кафедри управління в сфері цивільного захисту, Черкаський інститут пошешної безпеки імені Героїв Чорнобиля


МОСКАЛЕНКО Сергій Іванович 
д. юр. н., доцент, професор кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету


ПАШКЯВІЧЮС Арвідас 
д.соц.н., професор, завідувач кафедри фінансів економічного факультету Вільнюського університету

ПРОКОПЕНКО Наталя Семенівна 
д.е.н., професор, проректор Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет», радник податкової служби I рангу

РОГОВА Наталя Василівна 
к.е.н., доцент, заступник директора Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЕМБІЄВА Ляззат Миктибеківна 
д.е.н., професор, професор кафедри державного аудиту Євразійського національного університету ім. Л.М. Гумільова

СМОВЖЕНКО Тамара Степанівна 
д.е.н., професор Інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

ХАБЕР Йозеф Антоні 
Ph. D., професор Школи бізнесу Познані

Адреса Редакційної колегії:

Черкаський навчально-науковий інститут
ЛНУ імені Івана Франка

вул. В'ячеслава Чорновола, 164, м. Черкаси,
18028

тел.: (050) 640-38-84,

email: fp@cibs.ubs.edu.ua

Фінансовий простір

міжнародний науково-практичний журнал

Editorial Board

EDITORIAL OFFICE


Cherkasy Educational-Scientific Department of
Ivan Franko National University of Lviv

18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164


tel. (050) 640-38-84,
email: fp@cibs.ubs.edu.ua

Financial Space

international scientific and practical journal

Editor in Chief Alexander BARANOVSKY 

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Banking and Finance technologies, Banking University

Deputy Editor Nataliia PANTIELIEIEVA 

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance and Audit, Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University

Executive Secretary Hanna CHEPELIUK 

Ph. D. in Economics, Associate Professor of the Department of Finance and Audit, Cherkasy Educational and Scientific Institute of Banking University

Vasyl ANDRIYIV 

Doctor of Law, Professor of the Department of Labor Law and Social Security, Kyiv National University named after T. Shevchenko

Maria BAGORKA 

Doctor of Economics, Head of the Department of Marketing, Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

Magdalena WYRWICKA 

Doctor of Science, Professor, Professor of the Faculty of Management Engineering, Poznan Polytechnic University

Barbara HRABINSKA 

PhD, Associate Professor, Department of Finance, Krakow University of Economics

Janis GRASIS 

Doctor of Law, Associate Professor, Leading Researcher, Dean of the Faculty of Law of the Stradin University of Riga

Irina DMITRENKO 

Doctor of Economics, Professor of the National Center for Accounting and Auditing, National Academy of Statistics, Accounting and Auditing

Margarita DUNSKA 

Doctor of Economics, Professor, Deputy Dean of the Faculty of Business, Management and Economics of the University of Latvia

Djaxongir ZAYNALOV 

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Samarkand Institute of Economics and Service

Anzhela KUZNYETSOVA 

Doctor of Economics, Professor, Rector of Banking University

Svetlana MISHCHENKO 

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of, Banking and Finance of Banking Technologies and Business of the Banking University

Victor MYKOLENKO 

Doctor of Law, Professor of the Department of Civil Defense Management, Cherkasy Heroes of Chernobyl Fire Safety Institute

Sergey MOSKALENKO 

Doctor of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Law and Legal Regulation of Aviation Activities, Kirovohrad Flight Academy of the National Aviation University

Arvidas PASHKIAVICHUS 

Doctor of Social Sciences, Professor, Head of Department of Finance Faculty of Economics University of Vilnius

Natalia PROKOPENKO 

Doctor of Economics, Professor, Vice Rector of the Private higher educational institution «European University», Adviser of the Revenue Service of the 1st rank

Nataliya ROGOVA 

Ph. D. in Economics, Associate Professor, Deputy Director of Institute of Continuing Education, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Lyzzat SEMBIEVA 

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of State Audit of the Eurasian National University named after L.M. Gumilev

Tamara SMOVZHENKO 

Doctor of Economics, Professor, Lviv Polytechnic National University

Anthony Joseph HABER 

Ph. D., Professor of School of Business, Poznan

SMICT / Contents

Васьків Оксана Миколаївна ТРЕНДИ У СФЕРІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА УПРАВЛІННЯ НИМ В УМОВАХ «НОВОЇ ЕКОНОМІКИ»	7
Vaskiv Oksana TRENDS IN THE SPHERE OF HUMAN CAPITAL AND ITS MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF THE «NEW ECONOMY»	18
Голинський Юрій Олегович, Дубик Вікторія Яківна, Сташишин Андрій Васильович ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА БЮДЖЕТНУ СТАБІЛЬНІСТЬ	21
Holynskyy Yuriy, Dubyk Viktoriia, Stasyshyn Andrii THE IMPACT OF INTERNATIONAL FINANCIAL ASSISTANCE ON BUDGETARY STABILITY	26
Гнаткович Оксана Дмитрівна СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	28
Hnatkovich Oksana MODERN APPROACHES TO MANAGEMENT OF ENTERPRISES AT THE REGIONAL LEVEL	35
Гринчишин Ярослав Миколайович СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	37
Hrynchyshyn Yaroslav STRATEGIC DIRECTIONS OF FINANCIAL SERVICES MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE	47
Назаркевич Ігор Богданович РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	50
Nazarkevych Ihor DEVELOPMENT OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF WAR (ON THE EXAMPLE OF LVIV REGION)	60
Західна Оксана Романівна, Петик Любов Орестівна, Пилат Марта Віталіївна БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	63
Zakhidna Oksana, Petyk Lyubov, Pylat Marta BUDGETARY AND TAX REGULATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT	72
Мишишин Орест Якович, Борщук Ірина Володимирівна, Михайлишин Тарас Олегович ВИКОРИТАННЯ СТОХАСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ	75
Myshchshyn Orest, Borshchuk Iryna, Mykhailyshyn Taras USING STOCHASTIC MODELS FOR SIMULATING SOCIO-ECONOMIC PROCESSES	83
Пшик Богдан Іванович, Лапішко Зоряна Ярославівна, Богів Роман Євгенович СУЧАСНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ESG-АКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ – ШЛЯХ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	85

SMICT / Contents

Pshyk Bogdan, Lapishko Zoriana, Bohiv Roman CONTEMPORARY TRENDS IN MANAGING ESG ACTIVITIES OF ENTERPRISES – PATHWAY TO ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT	97
Приймак Світлана Вікторівна, Гегера Назар Петрович, Іванус Юрій Анатолійович ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-ЗВІТНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ ПРИВАТНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ	100
Priymak Svitlana, Gegera Nazar, Ivanus Yurii ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND REPORTING PROCESSES AND THEIR SIGNIFICANCE IN PRIVATE ENTERPRISE MANAGEMENT	113
Попович Дарія Володимирівна, Пилат Марта Віталіївна ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	116
Popovych Dariya, Pylat Marta FINANCIAL SECURITY OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW	130
Смолінська Софія Дмитрівна, Нагорнюк Оксана Петрівна КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ БАНКАМИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФІНАНСУВАННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ	133
Smolinska Sofia, Nahornyuk Oksana LENDING TO ENTERPRISES BY BANKS AS AN EFFICIENT MEANS OF FINANCING THEIR ACTIVITIES	141
Ясіновська Ірина Фантинівна ПРОЄКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЗА УЧАСТЮ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУЦІЙ	144
Yasinovska Iryna PROJECT FINANCING WITH THE PARTICIPATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS	154
Зеленко Василь Анатолійович, Зеленко Наталія Михайлівна ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛІЗОВАНИХ ПЕНСІЙНИХ СХЕМ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ	157
Zelenko Vasyl, Zelenko Natalia THE FORMATION OF CAPITALIZED PENSION SCHEMES IN EUROPEAN COUNTRIES AS ONE OF THE WAYS TO ACHIEVE SOCIAL JUSTICE	165
Тяжкороб Ірина Володимирівна, Сідельник Олена Петрівна ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В УКРАЇНІ	168
Tiazhkorob Iryna, Sidelnyk Olena INFLUENCE OF GEOPOLITICAL RISKS ON INVESTMENT ACTIVITIES OF BANKS WITH FOREIGN CAPITAL IN UKRAINE	176

ТРЕНДИ У СФЕРІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА УПРАВЛІННЯ НИМ В УМОВАХ «НОВОЇ ЕКОНОМІКИ»

ВАСЬКІВ Оксана Миколаївна

ст. виклад кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8312-2828>

Анотація. *Людський капітал – це не лише про кількість людей. Це про навички, знання, досвід, і навіть ментальний та психологічний добробут людини – все це конвертується у продуктивність праці. Соціальна, економічна та політична нестабільність продовжують значною мірою впливати на ринок праці. Брак талантів, висока плинність кадрів, емоційна напруженість та погіршення добробуту працівників стають відчутними дедалі більше. Повномасштабне вторгнення росії в Україну посилює виклики для вітчизняного ринку праці та додало нових, як-от зростання безробіття, відтік робочої сили та регіональні дисбаланси, пов'язані із переміщенням людей у безпечніші регіони.*

Ключові слова: *людський капітал, «нова економіка», тренди, ключові показники результативності, ризик, робоча сила, екосистема робочої сили.*

Постановка проблеми. Управління людським капіталом в умовах «нової економіки» здійснюється через його трансформацію, що несе в собі наполегливе та ефективне інвестування у своїх людей, в управлінську культуру та організаційний розвиток, так, як люди є головним капіталом.

Стрімкість та масштабність змін змушують організації переглядати традиційні моделі роботи. Вирішальними факторами розвитку нині є гнучкість та адаптивність. Для компаній вкрай важлива наявність сильного лідера, який здатний створювати стійкі команди, готові до нових викликів. Значно зростає увага до ризиків, пов'язаних із людьми, та необхідність впровадження технологій для об'єднання й посилення команд.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність зазначеної проблеми створює об'єктивну

необхідність для поглиблення наукових досліджень у сфері управління людським капіталом. Безпосередньо тематику, яка досліджується, висвітлювали у своїх працях такі науковці, як Беккер Г. [18], Шульц Т. [22] та ін.

Проблематиці дослідження категорії «людський капітал» та управління людським капіталом присвячено роботи багатьох українських науковців, зокрема Грішної О. [1], Каленюк І. [5], Коляденка Д. [6], Чухно І. [17], Лех Т. [10], Турила А. [16], Лазоренка Л. [8] та ін.

Враховуючи різні визначення людського капіталу, можна виписати сучасні підходи до його розуміння, а саме, потенційний підхід, який складається з інтелекту, здоров'я, знань, якості життя та інших потенційних можливостей людини та інвестиційний підхід, складовими якого є капітальні

інвестиції у навчання та оздоровлення, отримання досвіду і культурного розвитку людини.

Мета статті. Основною метою статті є дослідження особливостей управління людським капіталом в умовах «нової економіки», системи показників, що допомагають суб'єкту господарювання забезпечити досягнення стратегічних і тактичних (операційних)

цілей (KPI), а також трендів використання людського капіталу, якими повинен володіти спеціаліст визначеної сфери.

Виклад основних результатів. Функціонування людського капіталу в соціально-економічній системі проходить наступні фази відтворення (рис. 1).



Рис. 1. Фази відтворення функціонування людського капіталу в соціально-економічній системі

Джерело: розроблено автором за [9]

Цикли відтворення пов'язані із витратами на накопичення знань, збереження здоров'я та профілактику захворювань, формування духовного складу особистості, набуття необхідного підприємству спеціального професійного знання, пошуку та запрошення фахівців на роботу, інвестування батьків в освіту, здоров'я і духовність дітей, використання сучасних засобів зв'язку, набуття ділових зв'язків, відрядження, відвідування концертів, виставок [9].

Особлива риса людського капіталу – невід'ємність його від свого носія. Ця особливість має важливі теоретичні та практичні наслідки. Так, для

«звичайного» капіталу на ринку є два види цін: по-перше, на його активи і, по-друге, на потоки послуг, які він надає (устаткування або будівлю можна купити, а можна орендувати). Людський капітал можна тільки орендувати (найнявши працівника), сама людина не може бути предметом купівлі-продажу [12].

В результаті є тільки одна ціна – заробітна плата за «оренду» людського капіталу особистості. У всьому іншому людський капітал подібний до фізичного, який є благом довготривалого використання, але з обмеженим терміном служби.

Процес формування людського капіталу здійснюється впродовж тривалого періоду утримання, виховання та навчання особи до початку трудової діяльності. Протягом трудової діяльності працівника людський капітал не тільки не зношується, але й збагачується шляхом набуття практичного досвіду, підвищення кваліфікації, що здебільшого відбувається в першій половині трудового періоду. Усвідомлення значення безперервного навчання

протягом трудового життя є необхідним елементом прогресу суспільства та створення багатства нації, тобто процесу формування людського капіталу [9].

Розгляд категорії «людський капітал» як категорії ринкових відносин, а також підприємництва, забезпечує вивчення, розуміння та опис основних стадій і критеріїв утворення людського капіталу підприємства, що представлені на рис. 2. [13, 16].



Рис. 2. Основні стадії і критерії утворення людського капіталу підприємства

Розглядаючи рис. 2, маємо можливість стверджувати, що людина за межами ринку праці по мірі вікового зростання спочатку формує себе як особистість, а потім за певних умов стає носієм певного виду (за змістом) людського ресурсу.

З позиції теорії людського капіталу доходи індивідів виступають результатом

реалізації прийнятих раніше рішень. Отже, ухвалюючи те або інше рішення, людина може безпосередньо впливати на розмір своїх планованих і очікуваних доходів. Можна значно збільшити майбутні доходи, вкладаючи кошти у свою освіту, професійну підготовку, культуру, здоров'я, нарощуючи в такий

спосіб свій людський потенціал і капітал [10].

Враховуючи вище сказане, варто зазначити, що людський ресурс – це сукупність унікальних якостей носіями яких є тільки людина і які визначають її виключну індивідуальну особистість, що формується, розвивається і реалізується системі суспільного розвитку і має багатогранну форму особистого прояву у вигляді поглядів, переконань, поведінки, дій, результатів тощо, а людський капітал – це людський ресурс людини, який вона, як особистість, вільно і свідомо вирішила реалізувати в певний момент і в певній сфері трудової діяльності на умовах трудового договору (контакту), як засіб свого існування, розвитку і самореалізації.

В науковій літературі зазначається, що категорія «людський ресурс» по відношенню до категорії «людський капітал» є більш ємною і значущою.

Система показників, що допомагає підприємству забезпечити досягнення стратегічних і тактичних (операційних) цілей отримала назву «ключові показники результативності» (КРІ), що є обов'язковим елементом стратегічного плану розвитку та складовою системи матеріального стимулювання персоналу підприємства.

При цьому для кожного структурного підрозділу або посади встановлюється перелік показників, які враховують стратегію розвитку бізнесу підприємства та безпосередньо залежать від функцій, які виконують відповідні працівники. Від досягнення планових величин показників КРІ залежить величина премії персоналу відповідних структурних підрозділів.

Саму по собі систему КРІ системою мотивації персоналу вважати не доводиться. Вона являє собою просто інструмент для системи управління.

Сьогодні практично будь-який показник прийнято називати КРІ [7]:

- ключові показники ефективності (індикатори діяльності). Налаштування системи управління на КРІ заснована на можливості досягнення основної мети підприємства завдяки виконанню показників діяльності співробітників з різних підрозділів;

- рахункові ключові показники. Вони можуть бути якісними (у вигляді рейтингу, балів та ін.) Або кількісними (час, гроші, обсяг товару, люди та ін.). Однак в будь-якому випадку ключові показники ефективності повинні бути рахунковими для об'єктивності і порівняння даних;

- інструмент вимірювання досягнення цілей для компанії в цілому і відділів зокрема. Вони наочно демонструють, наскільки ефективно бізнес реалізує свої стратегічні і тактичні плани.

До основних видів КРІ, які варто розраховувати, належать наступні показники, а саме: цільові, процесні, проектні та показники зовнішнього середовища.

Не завадить наголосити, що розробку КРІ варто здійснювати по ієрархії зверху вниз – від головної мети підприємства до цілей підрозділів і функціоналів. Часом починається формування знизу – від показників і цілей певного виконавця (як правило, від топ-менеджера до менеджера середньої ланки), потім починається шлях вгору до формування спільної мети. Адже на рівні побутової свідомості складається враження, що значно легше поставити мету співробітнику, ніж досягти розуміння спільної мети організації. Але за такої умови не може бути гарантії досягнення бажаних результатів в масштабі роботи

всього підприємства, якщо робиться ставка на окремих співробітників.

Отже, знадобиться звірити відповідність окремих цілей спільної мети підприємства. Фактично, потрібно двічі виконувати однакову роботу.

Таким чином, при розробці КРІ постає питання ефективності такої системи. Тому є ряд умов, за яких система КРІ є ефективною [14]: при правильному зважуванні і розстановці всіх показників КРІ; правильне створення дерева цілей компанії; система обліку дозволять порахувати всі розрахункові формули КРІ; правильний розподіл відповідальності між виконавцями; занесення даних в систему обліку навченими спеціалістами, які не виконували дані КРІ, або ж ця ж система не працює: керівництво компанії не брало участь у створенні дерева цілей; неможливо порахувати КРІ через відсутність даних у системі обліку, суб'єктивності або недостовірності їх оцінки; невірна розробка КРІ – без урахування відповідних індикаторів досягнення поставлених цілей; немає прив'язки КРІ до системи мотивування; впровадження КРІ не для всіх підрозділів. Система управління в такому випадку буде перекошена; прив'язані КРІ до діючої системи мотивування, однак без урахування особистої мотивації працівників, для яких введені КРІ; розділено досягнення КРІ і виплата бонусу за них на період більш, ніж на 3 місяці.

Існують ситуації, що при впровадженні системи КРІ персонал з пересторогою відноситься до таких змін. Постає питання, як подолати опір персоналу при впровадженні системи КРІ? Тут варто [14]:

1. Працівникам пояснювати – впровадження системи КРІ пов'язано з

тим, що було вже зроблено напередодні. Завдяки цьому не буде очікування і побоювання кардинальних змін щопонеділка з відміною минулих результатів.

2. КРІ є досить складним інструментом. Тому потрібно заздалегідь роз'яснювати дану методику всім користувачам – для отримання відгуків в тестовому режимі, дискусії, обговорення питань, що виникли та ін.

3. Критичним фактором успіху стає участь в проекті настройки мотивування на КРІ Генерального Директора та команди топ-менеджерів. При сумнівах керівництва в загальному успіху даного проекту такі починання зовсім не мають особливого сенсу.

4. Топ-менеджери повинні залучати до робочого процесу розробки КРІ також менеджерів середньої ланки – співробітників, які будуть змушені оцінювати і планувати власні дії за новою затвердженою системою. Вони повинні спільними зусиллями створити поетапний план впровадження нового проекту – зазвичай першими тестуванням системи займаються комерційні підрозділи, а в самому кінці – бек-офіс.

5. Необхідно заохочувати активність співробітників при впровадженні змін, відзначаючи будь-які, навіть найдрібніші перемоги.

6. Забезпечувати відповідність документообігу внесеним змінам. Тому необхідно окремо планувати перехід від діючої системи регламентів до нової – моментально це не відбудеться, тому потрібно окремо врахувати і контролювати час даного переходу.

За даними Світового Банку, частка людського капіталу в загальносвітовому багатстві склала дві третини. При цьому в бідних країнах людський капітал складає біля 40% від загального, а в багатих –

68%. Вже зараз досвід, уміння, зусилля та креативність населення багатих країн мають більшу вартість, ніж верстати й обладнання на виробництвах (рис. 3) [21].

Структура компаній перетворюється у мережу команд

- Жорстка ієрархія управління відходить у минуле - швидкі зміни ринку, нові технології і ризики вимагають швидкого прийняття рішень, поглибленої взаємодії між працівниками і, що особливо важливо, керівниками

Менеджмент виходить за межі компанії

- Зміни в зовнішньому середовищі компанії потребують швидкого реагування та взаємодії з ринком праці. 37% топ-менеджерів, яких опитали в ході дослідження Human Capital Trends, повідомили, що будуть більше взаємодіяти з підрядниками, а 33% - з фрілансерами, тобто залучати в компанію людський капітал з-за меж своєї організації

Замість заробітної плати - персоналізована винагорода

- Люди все більше цінують свою індивідуальність, вільний час, свій особистий внесок у розвиток громади чи суспільства. Отже менеджерам для заохочення й утримання персоналу доведеться, замість звичної для сплати заробітної плати, надавати співробітникам яскраву суміш з грошей, вихідних, корпоративних свят, участі в соціальних проєктах тощо

Замість побудови кар'єри – накопичення досвіду

- Як є професії, що знаходяться під загрозою, так є й ті, що лише з'являться, і важливим для компаній стає залучення справжніх талантів, тих, хто вміє швидко переключатися між задачами, і тих, хто має успішний досвід у вирішенні тієї чи іншої проблеми

Обмеження за віком для персоналу – обмежене використання людського капіталу

- Організації, що дивляться далеко вперед, очікують змін ринку праці, пов'язаних зі збільшенням терміну життя. У розвинених країнах він суттєво підвищився, а частка літніх людей зросла і, очікується, що буде зростати і надалі. За таких умов важливим стає максимальне використання досвіду та потенціалу людей похилого віку.

Соціальна відповідальність дозволяє краще використовувати людський капітал

- Компанії в США та Західній Європі будують свою стратегію з урахуванням соціальних аспектів – однакового рівня заробітної плати для чоловіків та жінок, культурної різноманітності, турботи про природу тощо

Добробут співробітників дає можливість краще використовувати їхній потенціал

- В той час, коли межа між роботою та приватним життям стає все прозорішою, співробітники вимагають від компаній програм, що забезпечують їх добрий фізичний, психічний, фінансовий стан. Якщо керівництво хоче в повному обсязі використовувати можливості своїх підлеглих, дуже важливо забезпечити їх добробут

Людині доведеться конкурувати за робоче місце з роботами та штучним інтелектом

- Все більш широке використання роботів, штучного інтелекту та автоматизації трансформують місце співробітника у компанії – роль людини стає все більш складною, з меншим наголосом на технічні вміння.

Надзв'язані робочі місця можуть підвищити продуктивність праці

- Нові способи комунікації все більше проникають на робочі місця. 67% керівників вважають, що робітники будуть більше часу проводити в корпоративних соціальних мережах, 62% прогнозують більш широке використання месенджерів

Аналітика персоналу дозволяє знизити видатки та ризики

- Компанії мають можливість отримати дуже багато даних про персонал – активність, взаємодію, поведінку в соцмережах та навіть настрої. Отримавши ці дані, можна виявляти ризики, підвищувати продуктивність та знизити видатки, але необхідно знайти баланс між збиранням даних і втручанням у приватне життя працівників – це важливо для того, щоб уникнути юридичних проблем

Рис. 3. Тренди використання людського капіталу
Джерело: розроблено автором за [11]

Варто розглядати і тренди, які найбільш релевантні для української бізнес-спільноти, а саме наскільки важливі ці тренди для організацій? (рис. 4) [15],

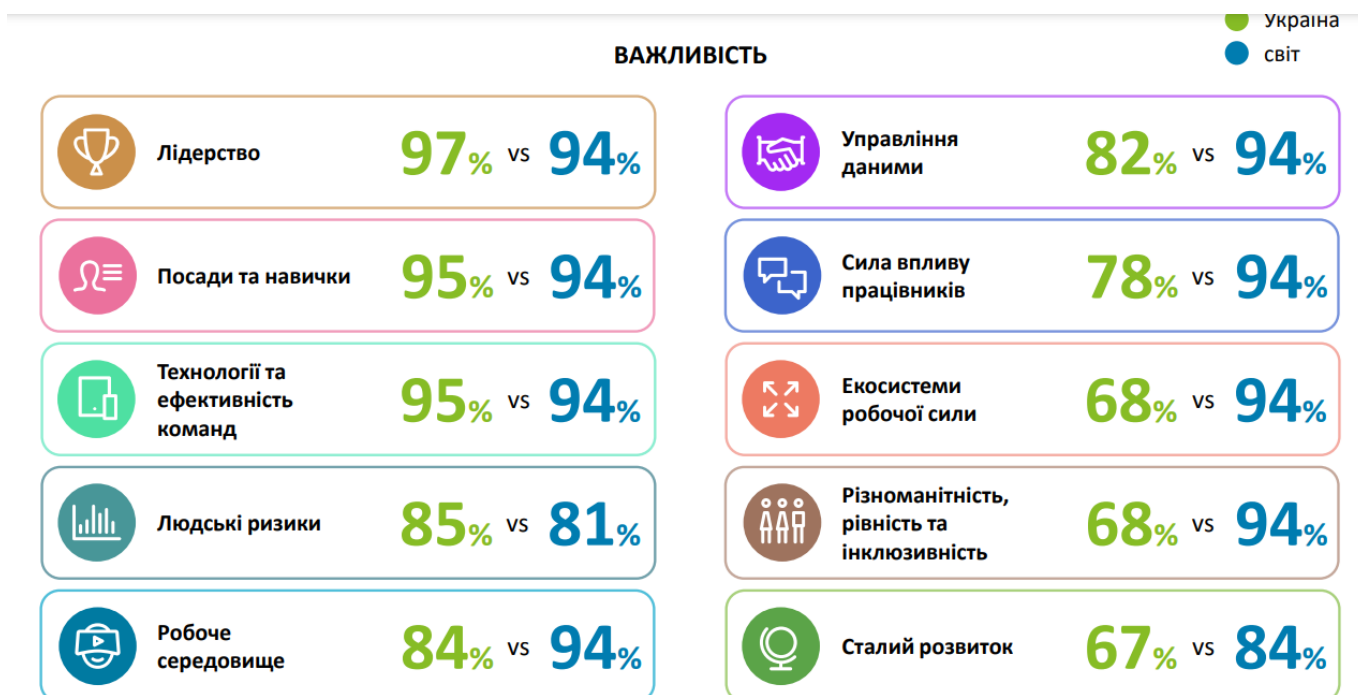


Рис. 4. Тренди у сфері людського капіталу 2023: важливість

і наскільки готові організації до цих трендів? (рис. 5) [15].



Рис. 5. Тренди у сфері людського капіталу 2023: готовність

За дослідженнями «Deloitte» посилила вже наявні виклики, а також повномасштабна війна в Україні створила нові (рис. 6) [2, 20, 19, 4. 3].

Зростання безробіття

- щонайменше 5 млн людей втратили роботу з початку повномасштабного вторгнення

Відплив робочої сили

- більш ніж 14.5 млн людей покинуло територію України з початку повномасштабного вторгнення

Суттєве зниження добробуту

- 78% українців зазначають про зниження доходів, а українська молодь-41% зумерів та 32% міленіалів-постійно відчуває стрес або тривогу

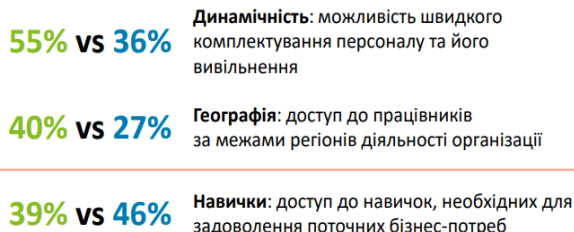
Посилення регіональних дисбалансів

- в Україні зареєстровано 4.7 млн внутрішньо переміщених осіб

Рис. 6. Виклики у сфері управління персоналом
Джерело: розроблено автором за [15]

Результати дослідження компанії «Deloitte» у напрямку створення екосистеми робочої сили підтверджує той факт, що усунення традиційних меж щодо працевлаштування сприятиме більш широкому доступу до необхідних навичок (рис. 7) [15].

КЛЮЧОВІ ДРАЙВЕРИ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОСИСТЕМИ РОБОЧОЇ СИЛИ



КАТЕГОРІЇ ПРАЦІВНИКІВ (ОКРІМ ПОВНОЇ/ЧАСТКОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ), ЯКИХ ЗАЛУЧАЮТЬ НАЙЧАСТІШЕ



КЛЮЧОВІ БІЗНЕС-РЕЗУЛЬТАТИ ВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДУ (НА ДУМКУ РЕСПОНДЕНТІВ):

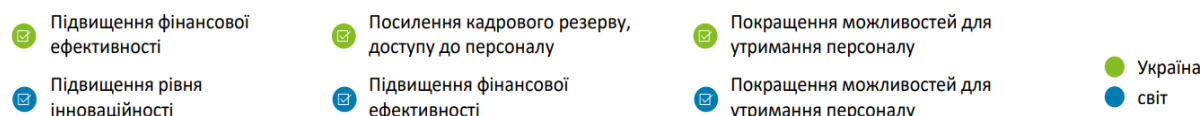
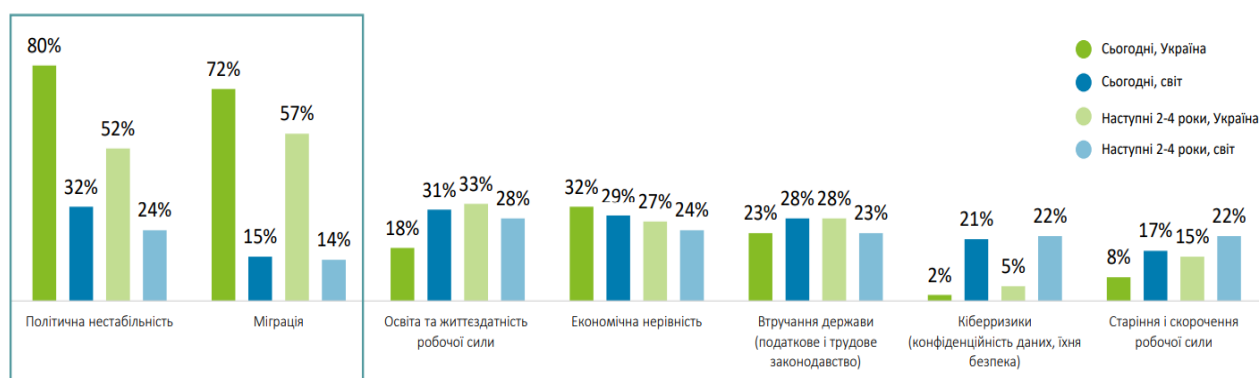


Рис. 7. Створення екосистеми робочої сили

Людські ризики та їх врахування – новий тренд, продиктований реальністю сьогодення: 85% респондентів в Україні та 81% у світі визнають важливість передбачення та врахування ширших суспільних й екологічних ризиків під час прийняття рішень щодо працівників. Найбільше українських респондентів турбують ризики, пов'язані із політичною нестабільністю (80%) та міграцією (72%). Водночас у світі занепокоєння майже рівномірно

розподіляється між різними ризиками, не формуючи піків (політична нестабільність – 32%, освіта та життєздатність – 31%, економічна нерівність – 29% та ін.) (рис. 8) [4].

І в Україні, і у світі одним із ключових викликів є освіта. Протягом наступних років варто очікувати на зростання цього ризику. Така підвищена увага до питання освіти спричинена тим, що програма навчальних закладів не враховує сучасних потреб бізнесу [4, 15].



КЛЮЧОВІ БІЗНЕС-РЕЗУЛЬТАТИ ВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДУ (НА ДУМКУ РЕСПОНДЕНТІВ):

- Забезпечення залученості працівників
- Посилення кадрового резерву, доступу до персоналу
- Покращення можливостей для утримання персоналу
- Забезпечення здатності передбачати зміни та бути гнучкими
- Забезпечення залученості працівників
- Підвищення фінансової ефективності
- Забезпечення здатності передбачати зміни та бути гнучкими

Рис. 8. Ризики, що мають найбільший вплив на робочу силу

Активне регулювання підприємницької діяльності з боку держави є ще одним викликом для компаній в Україні та в світі. Організації зі свого боку переконані, що для економічного зростання потрібна лібералізація ринку праці.

Нині організації усвідомлюють невідворотність змін і нових підходів. Еволюція робочого середовища вимагає від керівників розвиватися разом зі своїми працівниками: 97% респондентів в Україні та 94% у світі вважають лідерські здібності та ефективність керівників важливими факторами для успіху їхньої організації, а це найвищий показник важливості серед усіх трендів.

Висновки. Отже, у нашому дослідженні було детально розглянуто основні тренди у сфері людського капіталу, які найбільш релевантні для української бізнес-спільноти.

Розглянувши виклики у сфері управління персоналом в Україні, можна стверджувати, що в сучасних умовах швидкість та масштабність змін змушують організації переглядати традиційні моделі роботи, організації мають будувати взаємовідносини з екосистемою робочої сили, тобто потрібно: приймати спосіб мислення екосистемою робочої сили; сфокусуватися на потребах бізнесу в навичках, а не посадах; інтегрувати

підходи до управління позаштатною робочою силою в загальну систему управління людьми; змінити парадигму управління з фокусом на крос-функціональній взаємодії та інтеграції.

Також організації мають розширити уявлення про ризики, пов'язані з людьми, та запровадити

підходи до передбачення їхнього впливу на діяльність, а саме, впроваджувати систему збору та аналізу даних щодо людських ризиків для більш швидкого та виваженого прийняття бізнес-рішень та забезпечувати відповідальність та розуміння підходів до роботи з ризиками на всіх рівнях організації.

Список використаної літератури

1. Грішнова О. А. Фіктивний людський капітал: сутність, характерні особливості, чинники формування. *Демографія та соціальна економіка*. – 2015. – № 1. – С. 90-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_1_10.
2. За даними Міністерства економіки – листопад 2022 року. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2c48cc06-45ae-4d3c-b2f8-407cf94e5681&title=RozvitokLiudskogoKapitalu>.
3. За даними уповноваженого ВР з прав людини – грудень 2022 року. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>.
4. Епоха навичок, інновацій та сильних лідерів: компанія «Делойт» назвала HR-тренди 2023. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2023/human-capital-trends-event.html>.
5. Каленюк І. С. Розвиток людського капіталу в умовах становлення креативної економіки. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. – 2020. – Вип. 4. – С. 77-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2020_4_9.
6. Коляденко Д. Л. Людський капітал – фактор інституціональної трансформації в АПК. *Ефективна економіка*. – 2017. – № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5620>.
7. Ключовий показник ефективності (KPI). URL: <https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/key-performance-indicator>.
8. Лазоренко Л. Особливості сучасного управління людськими ресурсами URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=635>.
9. Лазарева А. П. Формування та управління людським капіталом. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/72005911.pdf>.
10. Лех Т. А. Концепція формування та відтворення людського капіталу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=925>.
11. Людський капітал – тренди використання нашого найбільшого багатства. URL: <https://bakertilly.ua/id44502>.
12. Могдальова Н. В. Управління людським капіталом підприємства в сучасних умовах. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=10136>.
13. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf.
14. Системи KPI співробітників: як розробити, розрахувати та впровадити. URL: <https://remonline.ua/blog/employee-KPI-systems-how-to-develop/>.
15. Тренди у сфері людського капіталу 2023: нові правила для світу без меж. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/human-capital/2023-human-capital-trends-presentation.pdf>.

16. Турило А. Концепція оцінки і управління людським капіталом підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Економіка та управління підприємствами.* – №2. – 2019. – С. 44-50.

17. Чухно І. А. Людський капітал як фактор територіального розвитку. *Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 16-17 лютого 2018 р.).* – Дніпро : НО «Перспектива», 2018. – С. 53-56. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_187_98753012.pdf.

18. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis / Becker G. S. – N. Y. : Columbia University Press, 1964.

19. Deloitte 2022 Global Gen-Z and Millennial Survey. URL: <https://www.deloitte.com/global/en/issues/work/genzmillennialsurvey-2022.html>.

20. Gradus – Споживчі тренди 2023. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/12-main-trends-2023-gradus-research/>.

21. Human Capital UA: обговорення розвитку людського капіталу. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10673-human-capital-ua-obgovorennia-rozvytku-ludskogo-kapitalu.html>.

22. Schulz T. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research / Schultz T. – New York : Free Press, 1971.

JEL Classification A10-M00-M12

TRENDS IN THE SPHERE OF HUMAN CAPITAL AND ITS MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF THE «NEW ECONOMY»

VASKIV Oksana*Senior Lecturer of the Department of Digital Economics and Business Analytics**Lviv National Ivan Franko University**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8312-2828>*

Abstract. *Human capital is not only about the number of people. It is about skills, knowledge, experience, and even the mental and psychological well-being of a person - all this is converted into labor productivity. Social, economic and political instability continue to have a significant impact on the labor market. Lack of talent, high turnover, emotional tension and deterioration of employee well-being are becoming more and more noticeable. Russia's full-scale invasion of Ukraine exacerbated existing challenges for the domestic labor market and added new ones, such as rising unemployment, labor outflows, and regional imbalances associated with the movement of people to safer regions.*

Key words: *human capital, "new economy", trends, key performance indicators, risk, workforce, workforce ecosystem.*

Cycles of reproduction are associated with costs for the accumulation of knowledge, health preservation and disease prevention, the formation of the spiritual composition of the individual, the acquisition of special professional knowledge necessary for the enterprise, the search and invitation of specialists to work, the investment of parents in the education, health and spirituality of children, using modern means of communication, acquiring business connections, business trips, attending concerts, exhibitions.

A special feature of human capital is its inseparableness from its carrier. This feature has important theoretical and practical implications. Thus, there are two types of prices for "ordinary" capital in the market: firstly, for its assets and, secondly, for the flows of services it provides (equipment or building can be bought or rented). Human capital can only be rented (by hiring an

employee), the person himself cannot be the subject of purchase and sale.

As a result, there is only one price - wages for the "rent" of an individual's human capital. In all other respects, human capital is similar to physical capital, which is a good of long-term use, but with a limited service life.

The process of formation of human capital is carried out during a long period of maintenance, education and training of a person before the start of work. In the course of an employee's work, human capital not only does not wear out, but is also enriched by gaining practical experience and improving qualifications, which mostly occurs in the first half of the working period. Awareness of the importance of continuous learning during working life is a necessary element of the progress of society and the creation of the nation's wealth, that is, the process of forming human capital.

The article analyzes the problem of corruption in Ukrainian society and its impact on economic development, democracy, and social justice. It is noted that corruption poses a serious threat to trust in government and the country's integration into the European space. The necessity of a comprehensive approach to combating this phenomenon is justified, including reforming anti-corruption bodies, increasing transparency, and engaging citizens. Ways of effectively implementing anti-corruption policies to ensure democracy and the rule of law are considered. The influence of corruption on society is discussed, and achievements in combating this phenomenon, particularly based on the Corruption Perception Index for 2023, are highlighted.

The positive experience of anti-corruption policies in European countries such as Estonia, Poland, and Denmark is analyzed. The importance of political will and reforms in combating corruption, such as digitalization of public administration, reforming the judicial system, and fostering a culture of anti-corruption intolerance, is justified. Anti-corruption measures and the activities of anti-corruption bodies in Ukraine, including the

National Anti-Corruption Bureau, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, and the National Agency for Prevention of Corruption, are examined. The need for deepening anti-corruption reforms to increase transparency and trust in Ukrainian society toward state institutions and further improving mechanisms to combat corruption to achieve sustainable results is emphasized.

To improve anti-corruption policy in Ukraine, it is proposed to enhance the independence and effectiveness of anti-corruption bodies by creating mechanisms for financial and institutional independence, conducting competitive selection of qualified personnel free from political influence; increase transparency and openness in the activities of anti-corruption bodies by providing public access to information on investigations, judicial processes, and decision-making; strengthen control, monitoring, and supervision mechanisms, conduct public hearings, and engage independent experts. The necessity of international support in reforming the anti-corruption system and implementing best practices to achieve sustainable results is justified.

Reference

1. Grishnova O. A. Fictitious human capital: essence, characteristic features, factors of formation. *Demography and social economy*. – 2015. – No. 1. – P. 90-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_1_10.
2. According to the Ministry of Economy – November 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2c48cc06-45ae-4d3c-b2f8-407cf94e5681&title=RozvitokLiudskogoKapitalu>
3. According to the human rights representative of the Verkhovna Rada - December 2022. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>.
4. The era of skills, innovation and strong leaders: Deloitte named HR trends 2023. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2023/human-capital-trends-event.html>.

5. Kaleniuk I. S. Development of human capital in the conditions of the formation of a creative economy. Central Ukrainian scientific bulletin. Economic sciences. – 2020. – Issue 4. - P. 77-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2020_4_9.

6. Kolyadenko D. L. Human capital is a factor of institutional transformation in the agricultural sector. Efficient economy. – 2017. – No. 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5620>.

7. Key performance indicator (KPI). URL: <https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/key-performance-indicator>.

8. Lazorenko L. Peculiarities of modern human resource management URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=635>.

9. Lazareva A.P. Formation and management of human capital. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/72005911.pdf>.

10. Lekh T. A. The concept of formation and reproduction of human capital. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=925>.

11. Human capital – trends in the use of our greatest wealth. URL: <https://bakertilly.ua/id44502>.

12. Mogdalova N. V. Management of human capital of the enterprise in modern conditions. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=10136>.

13. Development of human capital: on the way to quality reforms. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf.

14. Employee KPI systems: how to design, calculate and implement. URL: <https://remonline.ua/blog/employee-KPI-systems-how-to-develop/>.

15. Trends in the field of human capital 2023: new rules for a world without borders. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/human-capital/2023-human-capital-trends-presentation.pdf>.

16. Turylo A. The concept of evaluation and management of human capital of the enterprise. Economic magazine of Lesya Ukrainka East European National University. Economics and enterprise management. - number 2. – 2019. – P. 44-50.

17. Chukhno I. A. Human capital as a factor of territorial development. Modern scientific approaches to the effective use of the potential of the country's economy: materials of the International Scientific and Practical Conference (Dnipro, February 16-17, 2018). – Dnipro: NO "Perspektiva", 2018. – P. 53-56. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_187_98753012.pdf.

18. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis / Becker G. S. – N. Y. : Columbia University Press, 1964.

19. Deloitte 2022 Global Gen-Z and Millennial Survey. URL: <https://www.deloitte.com/global/en/issues/work/genzmillennialsurvey-2022.html>.

20. Gradus – Consumer Trends 2023. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/12-main-trends-2023-gradus-research/>.

21. Human Capital UA: discussion of the development of human capital. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10673-human-capital-ua-obgovorennia-rozvytku-ludskogo-kapitalu.html>.

22. Schulz T. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research / Schultz T. – New York : Free Press, 1971.

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.212627](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.212627)

УДК 336.1:339.7

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА БЮДЖЕТНУ СТАБІЛЬНІСТЬ

ГОЛИНСЬКИЙ Юрій Олегович

Доцент, кандидат економічних наук

Доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2724-5027>

ДУБИК Вікторія Яківна

доцент, кандидат економічних наук

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3475-4156>

СТАСИШИН Андрій Васильович

доцент, кандидат економічних наук

декан факультету управління фінансами та бізнесу

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>

Анотація. *Стаття досліджує вплив міжнародної фінансової допомоги на бюджетну стабільність України. Аналізуються макроекономічні показники за 2022-2023 роки, включаючи валютні резерви, інфляцію та фінансовий сектор. Розглядаються ризики залежності від зовнішньої допомоги та підкреслюється необхідність структурних реформ для довгострокової стабільності.*

Ключові слова: *публічні фінанси, міжнародна фінансова допомога, бюджетна стабільність, макроекономічні показники, валютні резерви, інфляція.*

Постановка проблеми. Україна, як країна з економікою, що розвивається, вже тривалий час стикається з викликами щодо забезпечення бюджетної стабільності. Повномасштабна війна, а раніше політичні та економічні кризи, негативно вплинули на макроекономічну ситуацію. Внутрішній потенціал покриття потреби у фінансовому ресурсі, яка в свою чергу суттєво зросла через

необхідність фінансувати оборонні видатки, є значно послабленим через безпекові ризики та радикальні диспропорції на ринку праці. У таких умовах міжнародна фінансова допомога стає ключовим інструментом для підтримки економічної стійкості та стабільності публічних фінансів. Однак, постає питання щодо ефективності цієї допомоги та її впливу на довгострокову бюджетну стабільність України.

Аналіз останніх досліджень та

публікацій. Останні дослідження, проведені на тему міжнародної фінансової допомоги, свідчать про значний вплив зовнішніх фінансових впливань на економічний розвиток країн, що розвиваються. Зокрема, МВФ та Світовий банк надають суттєву фінансову підтримку Україні, яка включає кредити, гранти та технічну допомогу. Наприклад, дослідження Міжнародного валютного фонду свідчать про те, що програми фінансової підтримки сприяють стабілізації економіки та валютного курсу країн, що отримують допомогу.

Інші дослідники, такі як Ребека Фрідман та Ларс Юнг [2], вказують на ризики, пов'язані з умовами надання цієї допомоги, включаючи необхідність проведення структурних реформ та скорочення державних видатків, що може мати негативні соціальні наслідки. Крім того, деякі дослідження свідчать про можливість виникнення залежності від зовнішньої допомоги, що ускладнює досягнення довгострокової економічної самостійності.

У той же час, Г. Возняк та О. Дмитрик у своєму дослідженні [3] підкреслюють важливість нарощення міжнародної макрофінансової допомоги для зміцнення фінансової стабільності України, зокрема, з дотриманням принципів цільового витрачання коштів та відповідно до стандартів ЄС. Крім того, вони акцентують увагу на необхідності зонування територій з урахуванням ризиків порушення фінансово-економічної стійкості в умовах військової агресії. Питання фінансової стабільності та на протипагу фінансової нестабільності також детально розглядалися в праці І. Чирак [4].

Мета статті. Метою даної статті є оцінка впливу міжнародної фінансової допомоги на бюджетну стабільність України, аналіз її ефективності та виявлення потенційних ризиків і можливостей для довгострокової економічної стабільності.

Виклад основних результатів. Україна отримує значну міжнародну фінансову допомогу від різних джерел, включаючи Міжнародний валютний фонд (МВФ) [1], Світовий банк, Європейський Союз та інші донори. З моменту початку повномасштабної війни, загальна сума наданих кредитів та грантів значно зростає. Ці фінансові ресурси спрямовані на підтримку макроекономічної стабільності, реформування економіки та покращення соціальної сфери.

Важливо, що якщо на початку війни, допомога надавалась безумовно і була підтримкою України у складний період (це стосується як безповоротної фінансової допомоги, так і позик), то вже у наступні періоди з'явилися умови надання допомоги, що включають проведення структурних реформ, зниження дефіциту бюджету та покращення управління державними фінансами.

Також варто відзначити, що різні міжнародні інституції займають свою нішу у форматі та цілях своєї підтримки. Так, МВФ надає кредити в рамках програм стабілізації економіки, що дозволяє Україні підтримувати макроекономічну стабільність та уникати фінансових криз. Європейський Союз надає гранти та технічну допомогу для підтримки реформ у різних секторах економіки, включаючи енергетику, транспорт, охорону здоров'я та освіту. Світовий банк фінансує проекти розвитку інфраструктури, покращення соціальних послуг та зміцнення інституційного потенціалу.

Загалом у 2023 році до загального фонду державного бюджету України надійшло 58 22

мільярдів доларів США, що еквівалентно 2128 мільярдам гривень. З цієї суми 42,479 мільярда доларів США було отримано як допомога від міжнародних партнерів. Варто зазначити, що 27% цієї допомоги складають гранти, що є надзвичайно важливим для держави в умовах російської агресії.

Європейський Союз є одним з основних джерел фінансової, гуманітарної та військової допомоги Україні у боротьбі проти російського агресора та підтримці на міжнародній арені. У ході боротьби з Росією суттєво зміцнилися відносини між Україною та Європейським Союзом, а питання набуття членства України в ЄС отримали конкретну перспективу, завдання і терміни.

У 2023 році були підписані зміни до Меморандуму з групою офіційних кредиторів України з країн G7 та Паризького клубу щодо призупинення виплат за офіційним боргом до кінця березня 2027 року. Аналогічні зміни до чинних угод були підписані і для деяких проєктів, що впроваджуються в Україні міжнародними фінансовими організаціями. Важливо продовжувати переговори з кредиторами щодо поточних проєктів з метою оптимізації видаткової частини державного бюджету України.

Згідно з проведеним дослідженням, у другій половині 2023 року обсяги міжнародної допомоги Україні зменшилися. Необхідно сформулювати цілісне бачення механізму залучення міжнародної допомоги для потреб України. Актуальним є розробка та ухвалення комплексу рішень, які дозволять максимально ефективно використовувати отримані ресурси для мінімізації ризиків, пов'язаних з наслідками російської агресії, та

спрямування їх на програми відновлення та реконструкції держави.

Аналіз макроекономічних показників свідчить, що міжнародна допомога сприяла стабілізації української економіки в короткостроковій перспективі. Зокрема, валютні резерви НБУ були значно поповнені, що дозволило утримати курс гривні на відносно стабільному рівні. В період значних економічних викликів, викликаних повномасштабним вторгненням Росії в Україну, міжнародна допомога стала критично важливою для підтримки економічної стабільності.

За даними Національного банку України (НБУ), міжнародні резерви України зросли з 28,7 млрд доларів США у січні 2022 року до 30,9 млрд доларів США у кінці 2023 року. Це зростання стало можливим завдяки значним фінансовим вливанням від МВФ, ЄС та інших міжнародних донорів. Стабільність валютних резервів дозволила утримати курс гривні на відносно стабільному рівні, незважаючи на значні економічні шоки.

У 2022 році інфляція в Україні досягла 26,6% через значне зростання цін на енергоносії та продукти харчування, викликане війною. Однак у 2023 році інфляція знизилася до 5,1% завдяки стабілізаційним заходам НБУ, уряду та фінансовій підтримці міжнародних партнерів. Міжнародна допомога дозволила НБУ продовжувати жорстку монетарну політику, включаючи підвищення облікової ставки та обмеження грошової маси, а згодом навпаки перейти до поступового послаблення та плавного зниження облікової ставки.

Міжнародна допомога також сприяла стабілізації фінансового сектору. Зокрема, значні фінансові вливання допомогли банківській системі уникнути кризи ліквідності. Довіра до банківської системи поступово відновлюється, що є важливим

для довгострокової фінансової стабільності. Також дизайн грошово-кредитної політики Нацбанку дозволив комерційним банкам отримати надприбутки, що в результаті також дало додатковий фінансовий ресурс державного бюджету через збільшене їх оподаткування.

Загалом міжнародна фінансова допомога допомогла Україні знизити бюджетний дефіцит. Зокрема, за рахунок грантів від США, кредитів МВФ та макрофінансової допомоги ЄС, уряду вдалося зменшити державний борг та скоротити бюджетні видатки. Однак, така допомога супроводжується умовами щодо проведення структурних реформ. Якщо раніше такими умовами були підвищення тарифів на комунальні послуги, реформування пенсійної системи та скорочення соціальних витрат, то в умовах повномасштабної війни ключовими умовами є боротьба з тіньовим сектором економіки, налагодження якісної правоохоронної системи (зокрема щодо економічного сектору, який є у віданні Бюро економічної безпеки).

Разом з тим, варто не забувати і про ризики залежності від міжнародної допомоги. Хоча вона сприяє короткостроковій стабільності, існують ризики, пов'язані з довгостроковою залежністю від зовнішніх фінансових ресурсів. Зокрема, умови надання допомоги можуть обмежувати економічну самостійність країни та впливати на соціально-економічну ситуацію. Крім того, у випадку припинення або скорочення допомоги, Україна може стикнутися з серйозними фінансовими проблемами.

Залежність від міжнародної допомоги може обмежувати

можливості України для самостійного прийняття економічних рішень та проведення політики, спрямованої на розвиток внутрішнього ринку. Умови надання допомоги, які включають жорсткі вимоги щодо бюджетної дисципліни та проведення реформ, можуть мати негативні соціальні наслідки, зокрема підвищення рівня бідності та соціальної нерівності.

У випадку скорочення або припинення міжнародної допомоги, Україна може зіткнутися з серйозними фінансовими проблемами, включаючи дефіцит бюджету, зростання державного боргу та зниження валютних резервів. Це може призвести до нових економічних криз та погіршення макроекономічної стабільності.

Саме тому для забезпечення довгострокової бюджетної стабільності необхідно не тільки використовувати міжнародну допомогу, але й розробляти власні стратегії економічного розвитку. Важливу роль у цьому відіграють структурні реформи, спрямовані на покращення бізнес-клімату, боротьбу з корупцією та розвиток внутрішнього ринку. Залучення іноземних інвестицій також є ключовим фактором для забезпечення сталого економічного зростання.

Розвиток власних економічних стратегій повинен включати проведення структурних реформ, спрямованих на покращення бізнес-клімату та залучення іноземних інвестицій. Важливою складовою є боротьба з корупцією, яка залишається значною перешкодою для розвитку економіки та покращення інвестиційного клімату. Залучення іноземних інвестицій може сприяти розвитку внутрішнього ринку, створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності української економіки.

Крім того, важливим фактором для довгострокової бюджетної стабільності є розвиток інфраструктури та покращення соціальних послуг. Інвестиції в інфраструктуру, включаючи транспорт, енергетику та комунальні послуги, сприятимуть економічному зростанню та підвищенню якості життя населення. Покращення соціальних послуг, зокрема в галузі охорони здоров'я та освіти, дозволить забезпечити стійкий розвиток людського капіталу та підвищити рівень життя населення.

Висновки. Міжнародна фінансова допомога відіграє важливу роль у підтримці бюджетної стабільності України, особливо в умовах економічних та політичних викликів. Вона сприяє стабілізації макроекономічних показників та зменшенню бюджетного дефіциту. Однак, довгострокова залежність від зовнішніх фінансових ресурсів може мати негативні наслідки, включаючи обмеження економічної самостійності та соціальні ризики. Для забезпечення довгострокової бюджетної стабільності необхідно поєднувати

міжнародну допомогу з власними стратегіями економічного розвитку, включаючи проведення структурних реформ та залучення іноземних інвестицій.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку конкретних аспектів міжнародної допомоги, таких як ефективність окремих програм та вплив на різні сектори економіки. Також важливо враховувати досвід інших країн, що розвиваються, для розробки оптимальних стратегій використання міжнародної фінансової допомоги.

В умовах сучасних економічних викликів міжнародна фінансова допомога залишається ключовим інструментом для підтримки бюджетної стабільності України. Однак, для забезпечення довгострокової стійкості необхідно не тільки використовувати зовнішні ресурси, але й розробляти власні економічні стратегії, спрямовані на розвиток внутрішнього ринку, покращення бізнес-клімату та залучення іноземних інвестицій. Проведення структурних реформ та боротьба з корупцією є ключовими факторами для досягнення сталого економічного зростання та підвищення рівня життя населення.

Список використаної літератури

1. International Monetary Fund. Ukraine: Request for Stand-By Arrangement—Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. 2021.
2. Friedman, R. & Young, L. Structural Reforms and Economic Stability in Transition Economies. *Journal of Economic Policy Reform*. 2020.
3. Возняк Г., Дмитрик О. Фінансова стабільність та напрями її зміцнення: кейс для України в умовах війни. *Світ фінансів*. 2022. № 2(71). С. 70–80.
4. Чирак І. Фінансова стабільність, фінансова нестабільність і фінансова стійкість економіки. *Світ фінансів*. 2020. №2 (63). С.115–125.

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.212627](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.212627)

JEL Classification: E62; F34

THE IMPACT OF INTERNATIONAL FINANCIAL ASSISTANCE ON BUDGETARY STABILITY

HOLYNSKYY Yuriy

Associate Professor, PhD

Associate Professor of the Department of Financial Management

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2724-5027>

DUBYK Viktoriia

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the department of Financial Management

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3475-4156>

STASYSHYN Andrii

PhD in Economics, Associate Professor,

Dean of the Faculty of Finance Management and Business

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>

Abstract. *The article examines the impact of international financial assistance on Ukraine's budgetary stability. Macroeconomic indicators for the years 2022-2023, including foreign exchange reserves, inflation, and the financial sector, are analyzed. The risks of dependency on external aid are considered, and the necessity of structural reforms for long-term stability is emphasized.*

Key words: *public finance, international financial assistance, budgetary stability, macroeconomic indicators, foreign exchange reserves, inflation.*

International financial assistance plays a vital role in supporting Ukraine's budgetary stability, particularly amid economic and political challenges. It contributes to stabilizing macroeconomic indicators and reducing the budget deficit. However, long-term dependency on external financial resources may have negative consequences, including limiting economic sovereignty and social risks. To ensure long-term budgetary stability, it is

necessary to combine international assistance with domestic economic development strategies, including structural reforms and attracting foreign investments.

Ukraine has received significant international financial assistance from various sources, including the International Monetary Fund (IMF), the World Bank, the European Union, and other donors. Since the onset of the conflict in the eastern region, the total amount of credits and grants provided has

substantially increased. These financial resources are directed towards supporting macroeconomic stability, economic reform, and improving the social sector.

The analysis of macroeconomic indicators demonstrates that international assistance has had a significant impact on stabilizing Ukraine's economy during 2022-2023. During the major economic challenges posed by Russia's full-scale invasion, international aid became critically important for maintaining economic stability. According to the National Bank of Ukraine (NBU), Ukraine's international reserves increased from \$28.7 billion in January 2022 to \$30.9 billion by the end of 2023. This growth was made possible by substantial financial inflows from the IMF, EU, and other international donors. The stability of foreign exchange reserves helped maintain the exchange rate of the hryvnia at a relatively stable level despite significant economic shocks.

International assistance also contributed to stabilizing the financial

sector. Significant financial inflows helped the banking system avoid a liquidity crisis. Trust in the banking system is gradually being restored, which is crucial for long-term financial stability.

While international assistance supports short-term stability, there are risks associated with long-term dependency on external financial resources. Specifically, the conditions attached to the assistance may limit the country's economic sovereignty and affect the socio-economic situation. Additionally, if international assistance were to be reduced or halted, Ukraine could face severe financial problems.

To ensure long-term budgetary stability, it is essential not only to utilize international assistance but also to develop domestic economic development strategies. Structural reforms aimed at improving the business climate, combating corruption, and developing the domestic market play a crucial role in this process. Attracting foreign investment is also a key factor for achieving sustainable economic growth.

Reference

1. I. International Monetary Fund. (2021). Ukraine: Request for Stand-By Arrangement—Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine.
2. Friedman, R. & Young, L. (2020). Structural Reforms and Economic Stability in Transition Economies. *Journal of Economic Policy Reform*.
3. Vozniak H., Dmytryk O. (2022). Finansova stabilnist ta napriamy yii zmitsnennia: keis dlia Ukrainy v umovakh viiny [Financial stability and directions of its strengthening: the case of Ukraine in conditions of war]. *Svit finansiv*. 2022. 2(71). 70–80. [in Ukrainian]
4. Chyrak I. (2020). Finansova stabilnist, finansova nestabilnist i finansova stiikist ekonomiky [Financial stability, financial instability and financial sustainability of the economy.]. *Svit finansiv*, 2(63), 115–125. [in Ukrainian]

УДК 658:005(06)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

ГНАТКОВИЧ Оксана Дмитрівна

доктор економічних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5447-2551>

Анотація. В статті досліджено сучасні підходи до управління діяльністю підприємств України на регіональному рівні. Результатом дослідження стало узагальнення пропозицій щодо стратегічного бачення управлінських процесів, покликаних покращити функціонування підприємств на регіональному рівні. Значимість дослідження полягає в розумінні необхідності уніфікації складових управління підприємствами на регіональному рівні, які характеризують його як невинний та об'єктивний процес, здійснюваний в Україні.

Ключові слова: управління, підприємства, регіональний рівень, держава, органи влади, території

Постановка проблеми. Налагодження ефективної системи управління діяльністю підприємств на регіональному рівні є ключовим у системі державної регіональної політики. Розбалансованість регіонального розвитку, яка спостерігається сьогодні в українській державі, стала наслідком системних прорахунків у регіональній політиці держави. Зокрема, на рівні окремих територій спостерігається відсутність дієвих механізмів вирішення регіональних проблем, внаслідок чого можна говорити про вкрай низьку ефективність сучасної системи управління діяльністю підприємств на регіональному рівні в Україні.

Окремо слід наголосити на тому, що в умовах війни з російською федерацією управління діяльністю підприємств в Україні потрібно присвятити особливу увагу, оскільки саме від цього буде залежати відбудова держави та ефективно

функціонування національної економіки в майбутньому. У зв'язку із цим першочерговим завданням держави є здійснення невідкладних реформ в зазначеній сфері та коригування здійснюваної на даний час політики регіонального розвитку відповідно до вимог євроінтеграційних прагнень України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління діяльністю підприємств розглядаються в працях Бідака В., Бойка Є., Буковинського С., Василика О., Войцехівського В., Гейця В., Грити Я., Данилишина Б., Дзюби І., Дубровіної Н., Іванова В., Єріної А., Кириленко О., Клебанової Т., Кушнар'ова Є., Луїної І., Лютого І., Мінченка М., Міщенко В., Опаріна В., Черняка О., Чижова Л., Фролкова А., Ястремської О. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика

управління діяльністю підприємств на регіональному рівні є достатньо глибокою та такою, що потребує постійних ґрунтовних наукових досліджень, особливо це актуально в умовах дії воєнного стану на території української держави.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування сутності та особливостей управління діяльністю підприємств України на регіональному рівні в сучасних умовах.

Виклад основних результатів дослідження. Управління діяльністю підприємств на регіональному рівні має бути спрямоване на забезпечення економічного прогресу підприємств регіону, який, у свою чергу, стане основою соціального розвитку та належного рівня добробуту. Україна має значний потенціал для розвитку порівняно з іншими європейськими країнами, про що свідчать результати аналізу світових рейтингів та місця української держави в них.

Ефективність управлінського процесу зростає за умови якісного виконання необхідних правил, максимального використання управлінського потенціалу та збільшення продуктивності діяльності державних органів за одночасного зниження рівня бюрократії в середовищі державного управління. В українських реаліях це свідчить про потребу зміни інституційного середовища у напрямі розширення спектру публічних послуг, які надаються державою, покращення їх якості та підвищення ролі людського капіталу в процесі здійснення управлінських дій.

У Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні визначено способи та напрями економічного

розвитку території, які повинні реалізовуватися шляхом прийняття ефективних управлінських рішень місцевими органами влади:

- надання кожному місцевому бюджету трансфертів, що надходять з Державного бюджету;

- у напрямі забезпечення виконання місцевими органами влади своїх повноважень визначення податків та зборів фінансовою основою для реалізації зазначених функцій;

- надання місцевим органам влади повноважень регулювати розмір ставок місцевих зборів та податків;

- спрощення процедури доступу кредитних ресурсів для місцевих органів влади, які ті можуть використати для реалізації інвестиційних проектів на рівні підпорядковано їм території;

- запровадження практики реалізації програмно-цільового методу для того, щоб підвищити ефективність та прозорість використання коштів місцевих бюджетів;

- врегулювання належним чином майнових та, зокрема, земельних відносин, що стосуються окремої території, з метою визначення відповідної бази оподаткування;

- максимальне залучення громадськості до проблем управління розвитком території, що, у свою чергу, позитивно впливатиме не лише на соціальний, але й на економічний розвиток регіону [1].

Також варто згадати норми Закону України «Про засади державної регіональної політики», в якому зазначено, що «державна регіональна політика - система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх

посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [2]. Відповідно, це свідчить про те, що управлінські дії держави покликані забезпечити ефективний безперервний процес функціонування суб'єктів на території держави та регіонів.

Варто зазначити, що модель управління діяльністю підприємств на регіональному рівні в Україні, яка існує в сучасних умовах, характеризується численними внутрішніми суперечностями та неузгодженістю. Це проявляються, у відносно широкій компетенції регіональних органів влади, зокрема, місцевих державних адміністрацій без їх відповідного організаційного забезпечення, а також у дублюванні місцевими державними адміністраціями повноважень територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади і навпаки. Конкуренція призводить до безперервного протистояння управлінських структур різних рівнів та до адміністративних конфліктів. Через це регіональні органи влади не в повному обсязі забезпечують комплексний соціально-економічний розвиток підприємств відповідних територій. В той же час територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади сповна не зважають на інтереси підприємств регіонів. Тому вирішення питань щодо вдосконалення їхнього функціонування зумовлює необхідність формування чіткої та ефективної моделі управління діяльністю підприємств на регіональному рівні в Україні [3].

На сьогодні управлінські дії повинні спрямовуватися на вирішення ряду проблем, які існують у сфері розвитку підприємств регіонів. Зокрема, мова йде про:

1. Всезростаючу диспропорцію розвитку підприємств окремих територій, яка стосується економічної та соціальної сфери.

2. Невеликі можливості місцевих органів влади вирішувати проблеми підприємств підпорядковуваних регіонів, які стосуються залучення інвестицій та підвищення фінансової спроможності підприємств територій.

3. Невідповідність наявної системи адміністративно-територіального устрою сучасним умовам господарювання та вимогам ефективності публічної влади.

4. Невідповідність сучасної територіальної організації влади новим завданням розвитку української держави.

5. Найголовніше – вирішення проблеми розвитку підприємств регіонів під час воєнних дій, які спричинюють жахливі наслідки для економіки країни та регіонів [4].

Ці та інші проблеми, які існують у сфері управління діяльністю підприємств на регіональному рівні є наслідком таких прогалин та недоопрацювань:

- в першу чергу, ведення воєнних дій на території України, що негативно позначається на усіх сферах соціально-економічного розвитку країни та регіонів;

- недооцінки ролі та значення державної політики регіонального розвитку, яка повинна забезпечувати результативні соціально-економічні зрушення в країні;

- відсутності чітких та обґрунтованих механізмів державної політики регіонального розвитку, які би забезпечували ефективну міжрегіональну співпрацю та результативні

взаємовідносини центру та окремих регіонів;

- відсутності довгострокових стратегій та пріоритетних напрямів розвитку регіонів, а лише спрямованість системи державного управління на вирішення тактичних цілей та завдань регіонального розвитку і вирішення поточних проблем;

- існування недосконалої системи територіальної організації влади, яка не дозволяє впроваджувати в життя ефективні реформи на регіональному рівні;

- фрагментарне застосування нормативно-правових актів, які стосуються стимулювання регіонального розвитку.

Загалом, для досягнення стабільного збалансованого розвитку підприємств на регіональному рівні серед пріоритетів управління регіональним розвитком та державної регіональної політики на найближчу перспективу в Україні стратегічного значення набувають [5]:

1) Стимулювання розвитку співпраці між регіонами, для чого необхідно скеровувати управління розвитком підприємств на регіональному рівні на те, щоб оптимально та ефективно використовувати потенціал територій та наявні там ресурси, стимулювати збільшення робочих місць та розширювати ємність ринкового середовища. Активізувати міжрегіональне співробітництво у економічній сфері можливо, переглянувши механізм застосування угод щодо регіонального розвитку між урядом та регіонами шляхом їхнього спрямування на фінансування переважно міжрегіональних проектів і спільних заходів у рамках національних проектів. Потрібно відмовитися від усталеної в Україні в рамках чинних угод практики фінансування локальних об'єктів сфери

житлово-комунального господарства, інженерних мереж та соціальної інфраструктури.

Міжрегіональне співробітництво поступово заявляє про себе як про найефективніший інструмент вирішення спільних проблем регіонів та є чинником формування консолідованого господарського простору в межах країни. Проте на сьогодні міжрегіональне співробітництво розвинене недостатньо і реалізується, переважно, на рівні угод між обласними радами. Така ситуація вимагає розробки відповідного інституційного забезпечення його розвитку, зокрема через створення Стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва.

2) Реалізація управлінських заходів для того, щоб зміцнювати позиції підприємств міст та населених пунктів, які розміщені в межах визначених адміністративно-територіальних одиниць. До цього процесу необхідно долучати підприємств депресивних територій та районів периферії, щоб стимулювати загальний соціально-економічний розвиток підприємств регіонів держави.

3) Забезпечення кращої комунікації між розвиненими регіонами в країні та відсталими для того, щоб поліпшити локальну та регіональну доступність підприємств. З цією метою потрібно скеровувати управління підприємствами на регіональному рівні на те, щоб покращувати будівництво доріг, удосконалювати транспортні розв'язки, уніфікувати інфраструктурне забезпечення підприємств регіонів та активізувати взаємозв'язки між суб'єктами в енергетичній сфері.

4) Посилення уваги з боку управління до місцевих громад у напрямі поліпшення інвестиційного клімату на цих територіях

та підвищення рівня залучення інвестиційних ресурсів для підприємств. Це потрібно перш за все для того, щоб покращити активність господарюючих суб'єктів та підвищити життєвий рівень населення в цих регіонах.

5) Удосконалення системи планування і виконання місцевих бюджетів. Цільове використання коштів, а також їхню достатність можна забезпечити через подальше поступове поширення програмно-цільового методу бюджетування та поширення середньострокового планування і виконання місцевих бюджетів. Поки що цими інструментами охоплено незначну частину місцевих бюджетів і лише у вигляді експерименту. Програмно-цільовий метод бюджетування дозволить поступово сформувати економічно забезпечені територіальні громади, здатні більшою мірою самостійно вирішувати нагальні питання підприємств.

6) Підвищення дієвості агентств регіонального розвитку, що на сьогодні як інститути самоорганізації громадянського суспільства, здатні на місцях узгодити і синтезувати інтереси бізнесу, влади та громади; зважати на економічні, екологічні, соціальні та інші складові комплексного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіону; сприяти формуванню позитивного іміджу підприємств регіону як у межах України так і за кордоном.

7) Здійснення моніторингу розвитку підприємств регіонів у стратегічній перспективі, за допомогою якого стане можливим оперативне реагування на ситуацію та достовірне прогнозування соціально-економічного розвитку окремих територій, підвищення ефективності діяльності місцевих органів влади, виявлення потенціалу підприємств регіонів у напрямі покращення їхнього

функціонування та підвищення рівня добробуту населення.

Отже, зважаючи на складові системи державного управління діяльністю підприємств, які необхідні для здійснення ключових трансформаційних перетворень на регіональному рівні, а також мету, завдання та проблеми, які потрібно вирішити, управління діяльністю підприємств на регіональному рівні, на наш погляд, варто розглядати як сукупність правового, інституційного, організаційного та технологічного напрямів. Відповідно до цих напрямів необхідно здійснювати безперервний, гнучкий та цілеспрямований вплив на соціально-економічний розвиток підприємств регіонів як з боку державних органів влади, та і з боку місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування з метою отримання очікуваного позитивного соціально-економічного та політичного результату, узгодженого із цільовими напрямами та завданнями національної державної регіональної політики.

Варто наголосити на вадливості процесів фінансової децентралізації, покликаних забезпечити фінансову незалежність регіонів та покращення фінансового забезпечення підприємств, що перебувають на тій чи іншій території. Основними завданнями регіональної фінансової політики є забезпечення економічної незалежності і розвитку регіону. Становлення та розвиток в Україні інституту місцевого самоврядування із самодостатніми місцевими бюджетами та передача місцевим органам влади визначених повноважень обумовлюють формування в державі такого принципу бюджетного процесу згідно із європейськими стандартами, що водночас передбачає пошук нових напрямів фінансового

забезпечення підприємств регіонів [6].

Тому управління діяльністю підприємств на регіональному рівні у загальному вигляді в сучасних умовах має охоплювати такі основні складові, які характеризують його як невинний та об'єктивний процес, здійснюваний в Україні:

1) Регулювання регіонального розвитку. Сюди належить безпосереднє виконання державними органами влади та органами влади місцевого рівня своїх функцій і повноважень, які спрямовані на ефективний розвиток підприємств регіонів.

2) Встановлення порядку здійснення управлінських дій, які повинні бути регламентовані у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах держави та окремих територіальних одиниць. Сюди також належить гармонізація правової бази української держави у досліджуваній сфері із відповідними нормами та положеннями законодавства розвинутих європейських країн.

3) Регулювання повноважень інституційних органів. Маємо на увазі законодавчу регламентацію прав, обов'язків та повноважень тих інституцій, які покликані забезпечувати процес здійснення управління на рівні регіонів у напрямі їхнього ефективного розвитку [7].

Всі ці складові управління повинні бути спрямовані на реалізацію мети – забезпечення ефективного, невинного та прогресивного регіонального розвитку для того, щоб сприяти результативним соціально-економічним трансформаціям на рівні окремих територіальних одиниць, підвищувати ефективність функціонування підприємств та покращувати добробут населення.

Висновки. Таким чином, формування

ефективно діючої системи управління діяльністю підприємств в Україні на регіональному рівні є необхідним та об'єктивно невідкладним процесом, адже впровадження в життя оновлених підходів, покликаних забезпечувати ефективні трансформаційні зміни на регіональному рівні, є нагальною потребою розвитку української держави, особливо в умовах дії воєнного стану. Ця необхідність зумовлена як потребою виходу з кризи, пов'язаної з воєнними діями, так і умовами реалізації євроінтеграційних прагнень України. При цьому необхідно зважати на новітні тенденції регіонального розвитку в розвинутих країнах Європейського Союзу та відповідним чином удосконалювати в Україні систему управління діяльністю підприємств на регіональному рівні, тому що від цього залежить конкурентоспроможність регіонів зокрема та України загалом у нинішньому ХХІ столітті.

Запропоновані напрями вдосконалення управління діяльністю підприємств на регіональному рівні свідчать про необхідність зміни правового, інституційного, технологічного та організаційного середовища в Україні. Це зумовлено об'єктивною необхідністю врахування досвіду країн Європейського Союзу на шляху євроінтеграції української держави та гнучкого реагування на ті виклики, які постають у нових умовах функціонування національної та світової економіки.

Перспективою подальших наукових досліджень у зазначеному напрямку є дослідження особливостей та обґрунтування напрямів покращення соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання України у поствоєнний період.

Список використаної літератури

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення 10.03.2023)
2. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лют. 2015 р. №156-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-1> (дата звернення 10.03.2023)
3. Берданова О.В. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі : навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. 129 с.
4. Євсєєва О.О. Напрямки сталого соціального розвитку України. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/mechanism-of-regulation-of-the-economy-411/11094-411-0252> (дата звернення 12.03.2023)
5. Жаворонкова Г. В. Стратегічне управління розвитком регіону. URL: <http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/2872> (дата звернення 13.03.2023)
6. Прогнозування та макроекономічне планування в системі державного управління національною економікою: теорія і практика: монографія / під ред. О.О. Шубіна. Донецьк: ДонНУЕТ, 2020. 148с.
7. Hnatkovych O., Yasinovska I., Smolinska S., Smolinskyu V. Modern approaches to Ukraine's regional development management. Volume15, Issue1. Special Issue: Ukraine: Geopolitical Realities and Regional Development Perspectives. February 2023. Pages 108-121

JEL Classification M21

MODERN APPROACHES TO MANAGEMENT OF ENTERPRISES AT THE REGIONAL LEVEL

HNATKOVICH Oksana*Doctor of Economics, Professor of the Department of Socio-Cultural Management**Ivan Franko National University of Lviv**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5447-2551>*

Abstract. *The article examines modern approaches to managing the activities of Ukrainian enterprises at the regional level. The result of the study was a generalization of proposals regarding the strategic vision of management processes designed to improve the functioning of enterprises on the regional level. The significance of the study lies in the understanding of the need to unify the components of enterprise management at the regional level, which characterize it as a continuous and objective process carried out in Ukraine.*

Keywords: *management, enterprises, regional level, state, authorities, territories*

Establishing an effective management system of enterprises at the regional level is key in the system of state regional policy. The imbalance of regional development, which is observed today in the Ukrainian state, was the result of systemic miscalculations in the state's regional policy. In connection with this, the primary task of the state is the implementation of urgent reforms in the specified area and the adjustment of the currently implemented regional development policy in accordance with the requirements of Ukraine's European integration aspirations.

The **aim of the study** was to substantiation of the essence and features of management of Ukrainian enterprises at the regional level in modern conditions.

Methodology. The study of the modern approaches to management of enterprises

at the regional level was conducted on the basis of methods of analysis and synthesis. On the basis of the abstract-logical method in the article the generalization is made and the basic directions of improvement of management of regional development are offered. The method of monographic used when presenting consistent material related to the specified research topic.

The **result of the study** was a generalization of proposals regarding the strategic vision of management processes designed to improve the functioning of enterprises on the regional level. The significance of the study lies in the understanding of the need to unify the components of enterprise management at the regional level, which characterize it as a continuous and objective process carried out in Ukraine.

References

1. Kontsepsiya reformuvannya mistsevogo samovryaduvannya ta terytorialnoyi vlady v Ukraini. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> [in Ukraine]
2. On the principles of state regional policy: Law of Ukraine dated February 5. 2015 No. 156-VIII URL: <https://www.heritage.org/index/explore?u=637252256636651637>. [in Ukraine]
3. Berdanova O.V. (2017). Management of the development of united territorial communities on the basis of public participation [Upravlinnya rozvytkom ob"yednanykh terytorial'nykh hromad na zasadakh hromads'koyi uchasti]: training. manual / [O. V. Berdanova, V. M. Vakulenko, N. M. Hrynychuk, V. S. Koltun, V. S. Kuybida, A. F. Tkachuk]. K.: 129 p. [in Ukraine]
4. Yevseeva O.O. Areas of sustainable social development of Ukraine, URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/mechanism-of-regulation-of-the-economy-411/11094-411-0252> [in Ukraine]
5. Zhavoronkova H. V. Stratehichne upravlinnya rozvytkom rehionu [Strategic management of the development of the region]. URL: <http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/2872> [in Ukraine]
6. Shubin (2020). Forecasting and macroeconomic planning in the system of public administration of the national economy: theory and practice: a monograph. Donetsk: DonNUET, 148p. [in Ukraine]
7. Hnatkovych O., Yasinovska I., Smolinska S., Smolinsky V. (2023). Modern approaches to Ukraine's regional development management. Volume15, Issue1. Special Issue: Ukraine: Geopolitical Realities and Regional Development Perspectives. February 2023. Pages 108-121 [in English]

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

ГРИНЧИШИН Ярослав Миколайович

Доцент, кандидат економічних наук

Доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0628-4545>

Анотація. Уточнено поняття «фінансовий ринок», «фінансовий сектор», які використовують при формуванні стратегічних напрямів розвитку ринку фінансових послуг. Проведено аналіз виконання «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року», акцентуючи увагу на ринок фінансових послуг та вплив війни на нього. Розкрито цілі, результати оновленої «Стратегії розвитку фінансового сектору України» та особливості формування сучасних фінансових послуг.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансовий сектор, стратегія, війна.

Постановка проблеми. Ринок фінансових послуг, як структурний елемент фінансової системи країни, функціонує з метою забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів і задоволення потреб клієнтів. Врівноважуючи попит і пропозицію на фінансові ресурси серед основних учасників, ринок фінансових послуг активізує їх діяльність, трансформує тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб в інвестиційні ресурси, забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів за секторами економіки і є механізмом підвищення конкурентоспроможності економіки країни. Основним призначенням ринку фінансових послуг є надання фінансових послуг професійними учасниками – банками, страховими організаціями та іншими фінансовими установами і компаніями. Ринок фінансових послуг, як частина

фінансового ринку, перебуває під впливом різних факторів – як внутрішніх, так і зовнішніх. Відчутний вплив на розвиток цих ринків наклала війна, що спричинило коригування стратегії їх розвитку в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з розвитком ринку фінансових послуг, досліджують Н. Банера, М. Дубина, І. Корчинський, О. Луцишин, О. Піхоцька, В. Прокопенко, Я. Шевчук, С. Шкарлет, С. Юрій. Однак потребують поглибленого аналізу проблеми, пов'язані з впливом війни на зміну стратегічних напрямів розвитку ринку фінансових послуг.

Мета статті - розкрити стратегічні напрями розвитку ринку фінансових послуг в умовах війни та повоєнного відновлення.

Виклад основних результатів.

В науковій літературі поняття «фінансовий ринок» і «ринки фінансових

послуг» часто ототожнюють. Причому законодавчо визначено лише ринок фінансових послуг як сукупність учасників ринку фінансових послуг та відносин між ними, пов'язаних з наданням та отриманням фінансових та супровідних послуг [1].

Варто погодитися з тими авторами, які розглядають фінансовий ринок ширше, ніж ринок фінансових послуг. Адже об'єктом купівлі-продажу на фінансовому ринку є, крім фінансових послуг, різноманітні фінансові інструменти – валюта, цінні папери, кредити, деривативи тощо. Тобто економічні відносини на фінансовому ринку спрямовані на розподіл фінансових ресурсів через купівлю-продаж тимчасово вільних грошових коштів, цінних паперів та інших фінансових інструментів. Механізм фінансового ринку дозволяє трансформувати заощадження в інвестиції, як кінцеву мету перерозподілу фінансових ресурсів [2, с. 55]. Ефективно діючий фінансовий ринок забезпечує рівноцінний доступ його учасників (державі, суб'єктам господарювання і домогосподарствам) до фінансових ресурсів через послуги інституційних інвесторів та фінансових посередників [3, с. 33]. Ринок фінансових послуг відображає конкретні форми організації руху фінансових ресурсів, пов'язані з наданням цих послуг і діяльністю надавачів послуг – спеціалізованих фінансових посередників.

Ще одним терміном, який потребує уточнення, є «фінансовий сектор». Більшість авторів розглядають його як частину економіки країни поряд з реальним сектором. У проекті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року

фінансовий сектор трактується як фінансовий ринок, що забезпечує накопичення і розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодію виробників та споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами [4]. Фінансовий сектор представлений системою фінансових посередників (банківських та небанківських фінансових установ), які забезпечують перерозподіл тимчасово вільних фінансових ресурсів [3, с. 34]. Основним завданням усього фінансового сектору є створення умов для ефективної роботи економічних суб'єктів шляхом задоволення потреб кінцевих споживачів у фінансових послугах [5].

До повномасштабного вторгнення ринок фінансових послуг відігравав незначну роль у реальному зростанні вітчизняної економіки. Фінансовий сектор України був відносно малорозвиненим та в основному зорієнтований на банки [6, с. 302]. За розвитком фінансового ринку Україна займала 120 місце серед 125 країн [7].

Пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору у 2022 році, у тому числі ринку фінансових послуг, регламентувала Стратегія, яка була розроблена за участю Національного банку України, Національної комісії, що здійснювала державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Міністерства фінансів України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі Стратегія 2020) [5]. У Стратегії 2020 розвиток фінансового сектору визначався за п'ятьма стратегічними напрямками: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків, інноваційний розвиток. Стратегічні напрями включали в себе 19 стратегічних цілей розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Для

моніторингу досягнення стратегічних цілей передбачалось використовувати 85 індикаторів, які майже порівну поділялися на кількісні та якісні [5].

Дорожня карта реалізації Стратегії 2020 складалася з 79 заходів та 287 окремих дій, розподілених за стратегічними напрямками. За два роки

реалізації Стратегії 2020 виконано 47% дорожньої карти реалізації Стратегії, що становить 136 повністю виконаних дій на кінець 2022 року (табл. 1). Найбільша частка реалізованих дій за напрямом «макроекономічний розвиток» - 65%, найменша - за напрямом «інноваційний розвиток» - 35%.

Таблиця 1

Аналіз виконання Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року

Стратегічні напрями	Дії			Середнє значення рівня досягнення індикаторів за стратегічним напрямом, %	
	план	факт на 1.01.2023	% виконання	2021	2022
Фінансова стабільність	64	27	42	90	87
Макроекономічний розвиток	65	42	65	87	67
Фінансова інклюзія	25	11	46	98	96
Розвиток фінансових ринків	67	33	49	92	82
Інноваційний розвиток	66	23	35	99	88
Разом	287	136	47	95	81

Джерело: сформовано на основі [8]

У 2022 році відбулося скорочення середнього рівня досягнення планових значень індикаторів Стратегії 2020 за всіма стратегічними напрямками. Найбільший регрес відбувся за напрямками макроекономічного розвитку, розвитку фінансових ринків та інноваційного розвитку. Відставання середнього значення рівня досягнення індикаторів за стратегічним напрямом «Макроекономічний розвиток» прямо пов'язане зі спричиненою війною економічною кризою, що впливало на бюджет, відновлення кредитування та на заощадження домогосподарств. Відставання середнього значення рівня досягнення індикаторів за стратегічним напрямом «Розвиток фінансових

ринків» було спричинене відкладанням законодавчої роботи з розбудови інфраструктури ринків капіталів. Деяке відставання за напрямом «Інноваційний розвиток» пов'язане з підготовкою до створення регуляторної платформи, розвитку SupTech & RegTech.

Аналіз виконання стратегічних цілей за напрямом «Фінансова інклюзія» показує прогрес в підвищенні доступності та рівня користування фінансовими послугами (табл. 2). Однак, заходи, спрямовані на посилення захисту прав споживачів фінансових послуг і підвищення рівня фінансової грамотності населення, реалізуються з невеликим відхиленням.

Таблиця 2

Аналіз виконання стратегічних цілей за напрямом «Фінансова інклюзія» станом на кінець 2022 року (у знаменнику % виконання)

Стратегічні цілі	План	Виконано	Виконується за графіком	Виконується з невеликим відхиленням
Підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами	10	6/60,0	4/40,0	-
Посилення захисту прав споживачів фінансових послуг	8	4/50,0	2/25,0	2/25,0
Підвищення рівня фінансової грамотності населення	6	1/16,7	4/66,6	1/16,7
Разом	24	11/45,8	10/41,7	3/12,5

Джерело: сформовано на основі [8]

Аналіз індикаторів Стратегії 2020 у 2022 році за цілями стратегічного напрямку «Фінансова інклюзія» показує відсутність регресу у 2022 році (табл. 3). Однак, значення індикаторів «Відношення готівки (M0) до ВВП»,

«Індекс розкриття інформації», «Індекс рівня фінансової грамотності населення» є нижчими, ніж запланований рівень. Значення двох останніх індексів у 2022 році залишилися на рівні 2021 року.

Таблиця 3

Аналіз індикаторів Стратегії 2020 за напрямом «Фінансова інклюзія»

Індикатори	01.01.2022	01.01.2023	2025 (план)
Кількість відкритих базових рахунків щодо кількості дорослого населення, %	84,0	84,0	80,0
Відношення готівки (M0) до ВВП, %	10,6	12,8	не більше 7,5
Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) і загальної кількості трансакцій, %	90,1	93,5	не нижче 85,0
Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) і загального обсягу трансакцій, %	60,9	68,1	65,0
Рівень довіри населення до фінансової системи, %	25,0	37,7	60,0
Індекс розкриття інформації, включаючи наявність низки вимог до розкриття інформації	3,0	3,0	5,0
Індекс рівня фінансової грамотності населення (за шкалою від 0 до 21)	12,3	12,3	12,5

Джерело: сформовано на основі [8]

Таким чином, попри повномасштабну військову агресію росії та вплив світової пандемії COVID-19, регуляторам фінансового ринку вдалося досягати позитивних результатів у втіленні Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 р. [9, с. 118]. Протягом 2020-2021 років прийнято низку законів, які регламентують порядок надання фінансових послуг та функціонування

надавачів цих послуг: «Про фінансові послуги і фінансові компанії», «Про страхування» (в новій редакції), «Про платіжні послуги», «Про фінансовий лізинг».

Однак, реформи фінансового сектору України протягом останніх передвоєнних років в основному стосувалися банківської сфери. НБУ за активної підтримки міжнародних партнерів працював над розробленням і впровадженням нових нормативних актів щодо капіталу та ліквідності, які відповідають європейській системі CRD/CRR, з метою сприяння фінансовій стабільності та стійкості української банківської системи [10]. Завдяки накопиченому запасу міцності, значному перевищенню фактичного запасу

капіталу над мінімально необхідним рівнем і своєчасній реакції НБУ банківська система змогла успішно протистояти викликам війни.

Повномасштабна війна негативно вплинула на всі сектори економіки, в тому числі і на фінансовий (рис. 1). Учасники ринку фінансових послуг значні збитки від операційної діяльності. Банківський сектор, як найбільш розвинений, постраждав найбільше. На кінець 2022 року втрати банків від знищення нерухомості сягнули 750 млн грн., і за очікуваннями НБУ можуть зрости до 20% довоєнного працюючого портфеля. Для визначення реального стану банківського сектору НБУ розпочав оцінку стійкості банків та банківської системи [10].

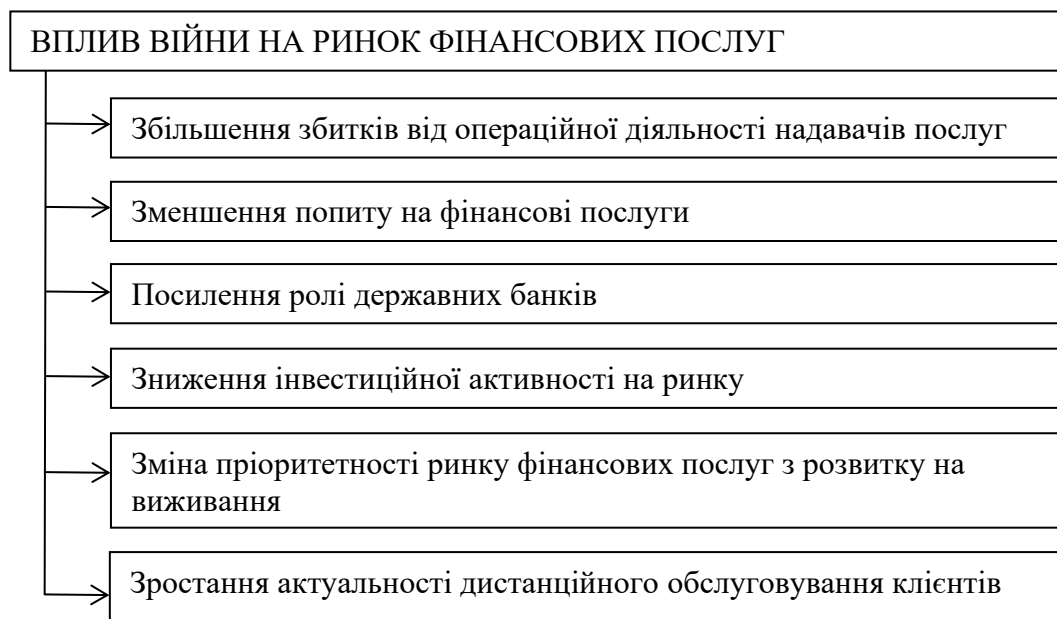


Рис. 1. Вплив війни на ринок фінансових послуг
Джерело: власна розробка автора

Вирішальну роль у фінансуванні бюджету України у 2022 році відіграла міжнародна допомога та гранти, що становили понад половину бюджетного фінансування. На 2023 рік у затвердженому держбюджеті передбачено майже вдвічі більші

видатки над доходами з дефіцитом приблизно 21% ВВП (еквівалент 35,5 млрд доларів за поточним курсом) [10]. Основні видатки у 2022 році були зосереджені на потребах безпеки та оборони, соціальному захисті домогосподарств.

Падіння економічної активності під час війни має негативний вплив на доходи бізнесу та населення, що призводить до зменшення попиту на послуги фінансового сектору. Більшість підприємств з початком війни зіткнулися з нестачею фінансування. 40 відсотків компаній потребували оборотного капіталу, якого їм бракувало через майже повне припинення банківського кредитування [11, с. 115].

В умовах високих ризиків та значної невизначеності, зумовлених війною, роль державних банків посилилася. Ці банки підтримують кредитування, зокрема і державних підприємств, утримують рахунки для державних виплат та забезпечують доступ до банківських послуг через найширші мережі відділень. Таке зростання частки державних банків є виправданим у період глибокої кризи, проте створюватиме високі ризики для конкурентного середовища на банківському ринку в період відновлення [10]. Тому стратегією повоєнного відновлення повинна бути передбачена приватизація банківських установ з державною власністю.

Війна призвела до виходу з ринку потужних іноземних інвесторів, адже воєнні ризики, *відсутність їх страхування* нівелюють ринкові ефекти від вкладення інвестицій. До війни Україна мала один із найнижчих рівнів прямих іноземних інвестицій на особу серед країн-членів ЄС та країн-кандидатів. Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні у 2021 році становив 1400 дол. США на особу при середньому показнику у ЄС 25 900 дол. США [12, с. 149].

Важливим завданням фінансового сектору України в умовах війни є забезпечення першочергових потреб оборони, налагодження роботи в умовах

війни, налагодження безперервної роботи фінансових інститутів та об'єктів критичної інфраструктури, захист прав та інтересів клієнтів [6, с. 303]. Тобто, відбулася зміна пріоритетності ринку фінансових послуг з розвитку на виживання. Значну кількість реформ, передбачених Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, довелося відкласти. Насамперед, це стосується подальшого розвитку небанківського фінансового ринку, який потребує законодавчих змін у напрямі наближення регуляторного середовища до міжнародних стандартів. Неefективною та недостатньо розвинутою залишається інфраструктура ринків капіталу та організованих товарних ринків.

Враховуючи підвищені ризики та невизначеності, зумовлені війною, фінрегулятори були вимушені переглянути Стратегію 2020 та оновити її у 2023 р. Оновлена стратегія (далі Стратегія 2023) враховує першочергові заходи, що закладаються у Плані відновлення України, який розроблено Національною радою з відновлення України [9, с. 118].

23 червня 2022 року Україна отримала статус країни-кандидата на вступ в ЄС, що передбачає посилення євроінтеграційних реформ у країні в цілому та у фінансовому секторі зокрема. Важливим аспектом цих реформ є імплементація актів ЄС у національне законодавство та підтримка процесу адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки.

В післявоєнний період, у зв'язку з подальшою лібералізацією економічної політики та глибшою світовою інтеграцією в ЄС потреба у розвинутому ринку фінансовому послуг ставатиме все більш відчутною. За таких умов

низький рівень розвитку даного ринку може стати на заваді довгостроковому економічному зростанню [13, с. 18].

Стратегія 2023 включає п'ять цілей: макроекономічна стабільність, фінансова стабільність, фінансова система працює на відновлення країни, сучасні фінансові послуги, інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО (табл. 4). Кожна ціль має стратегічні ініціативи та заходи, спрямовані на її досягнення.

В умовах невизначеності та підвищених ризиків установа індикаторів щодо досягнення стратегічних цілей на довгострокову перспективу не є доцільним, оскільки досягнення стратегічних цілей залежить від настання відповідних макроекономічних та інших передумов, строки яких не можуть бути надійно прогнозовані. Тому в Стратегії 2023 закріплюється перелік ключових індикаторів, важливих у

короткостроковій перспективі під час війни. Після настання відповідних передумов зовнішнього середовища перелік індикаторів виконання Стратегії та їх цільові значення будуть додані під час чергового оновлення документа.

Зростання актуальності дистанційного обслуговування клієнтів в умовах воєнного стану висовує на перший план прискорений розвиток цифрових технологій на ринку фінансових послуг. Тому в Стратегії 2023 окремо виділена стратегічна ціль «Сучасні фінансові послуги». Розвиток ринку сучасних фінансових послуг передбачає здійснення заходів в рамках п'яти стратегічних ініціатив: розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг; автоматизація і безпаперові технології надання фінансових послуг; регулювання віртуальних активів; цифрова оборона фінансового сектору; відновлення фінансової інфраструктури на деокупованих територіях (рис. 2).

Таблиця 4

Стратегічні цілі та очікувані результати розвитку фінансового сектору України відповідно до Стратегії 2023

Стратегічні цілі	Очікувані результати
Макроекономічна стабільність	- стійкість національної грошової одиниці; - стійкість державних фінансів та фінансів місцевого самоврядування; - довгострокова фінансова стабільність пенсійної системи.
Фінансова стабільність	- узгодження регуляторних підходів між суб'єктами регулювання та нагляду фінансового ринку; - збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток фінансових установ; - збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток ринків капіталу.
Фінансова система працює на відновлення країни	- підтримка та розвиток економіки; - розвиток сталого фінансування; - розвинена інфраструктура ринків капіталу; - впровадження нових видів та удосконалення існуючих фінансових інструментів; - відповідальний та інклюзивний фінансовий ринок.
Сучасні фінансові послуги	- розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг; - автоматизація і безпаперові технології надання фінансових послуг; - регулювання віртуальних активів; - цифрова оборона фінансового сектору;

	- відновлення фінансової інфраструктури .
Інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО	- забезпечення безперервності роботи регуляторів та ФГВФО; - міжнародне співробітництво; - підвищення операційної ефективності регуляторів та ФГВФО; - цілісна, комплексна ІТ інфраструктура для державних відомств; - підвищення інституційної спроможності та фінансової незалежності регуляторів та ФГВФО.

Джерело: сформовано на основі [10]

Якісні фінансові продукти можуть існувати лише при активному впровадженні діджиталізації та застосуванню нових інформаційних технологій [14]. Діджиталізація на ринку фінансових послуг забезпечує покращення якості та зручності послуг, мінімізацію витрат на проведення операцій і зниження вартості послуг [15, с. 17]. Це, в свою чергу, забезпечує збільшення доступності фінансових послуг для всіх користувачів.

Розширення використання потенціалу сучасних інформаційних технологій повинно також сприяти підвищенню рівня інформаційної прозорості фінансових установ, покращенню якості інформації про учасників ринку фінансових послуг [16, с. 415]. Підвищення прозорості роботи фінансових установ сприятиме зростанню довіри між споживачами та надавачами фінансових послуг.



Рис. 2. Декомпозиція стратегічної цілі розвитку фінансового сектору України «Сучасні фінансові послуги»

Джерело: сформовано на основі [10]

Висновки. Пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору у 2022 році, у тому числі ринку фінансових послуг, регламентувала Стратегія 2020. У 2022 році відбулося скорочення середнього рівня досягнення планових значень індикаторів Стратегії 2020 за всіма стратегічними напрямками. До повномасштабного російського вторгнення ринок фінансових послуг відігравав незначну роль у реальному зростанні вітчизняної економіки. Вплив війни на ринок фінансових послуг проявлявся у збільшенні збитків від операційної діяльності надавачів послуг, зменшенні попиту на фінансові послуги, посиленні ролі державних банків,

зниженні інвестиційної активності на ринку, зміні пріоритетності ринку фінансових послуг з розвитку на виживання, зростанні актуальності дистанційного обслуговування клієнтів. Враховуючи підвищені ризики та невизначеності, фінрегулятори вимушені переглянути Стратегію 2020 та оновити її у 2023 р. Зростання актуальності дистанційного обслуговування клієнтів в умовах воєнного стану висовує на перший план прискорений розвиток цифрових технологій на ринку фінансових послуг. Тому в Стратегії 2023 окремо виділена стратегічна ціль, спрямована на розвиток сучасних фінансових послуг.

Список використаної літератури

1. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20>
2. Юрій С. І., Луцишин О. О. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки. *Фінанси України*. 2010. № 11. С. 48-59.
3. Школьник І. О., Семенов А. Ю. Фінансовий сектор України: теоретичний аналіз економічної дефініції. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (34). С. 31-36.
4. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року (проект). 2008 р. URL: <https://ufin.com.ua/konsercia/002.doc>
5. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. 2020 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/vCtfACbXokFnRhX>
6. Корчинський І. О., Шевчук Я. В., Піхоцька О. М., Банера Н. П. Проблеми функціонування ринку фінансових послуг України в умовах війни. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. С. 301-308.
7. Україна посідає 120 місце з розвитку фінансового ринку – голова Нацкомісії з цінних паперів. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/01/22/670268/>
8. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Звіт про реалізацію за 2022 рік. 29 серпня 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector2025_zvit_2022.pdf?v=7
9. Кравчук Н. Я., Луцишин О. О. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 112-128.
10. Стратегія розвитку фінансового сектору України. 29 серпня 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=5
11. Григоренко Є., Шніцер М. Бізнес-середовище. *Відбудова України: принципи та політика*. Паризький звіт 1; за ред. Юрія Городніченко, Ілони Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. CEPR PR, с.107-130.

12. Мовчан В., Рогофф К. Міжнародна торгівля та прямі іноземні інвестиції. *Відбудова України: принципи та політика. Паризький звіт 1*; за ред. Юрія Городніченко, Ілони Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. CEPR PR, с. 131-180.
13. Гузенко О. П. Окремі питання рольового та понятійного змісту ринку фінансових послуг. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали Науково-практичного круглого столу (Суми, 28 січня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 18-20.
14. Гнидюк І. В., Складанюк М. С. Розвиток digital-технологій на ринку фінансових послуг України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1642/1579>
15. Данилишин В. І. Синиця С. М. Діджиталізація на ринку фінансових послуг: сутність та значення для економіки України в умовах сьогодення. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 16-20.
16. Shkarlet S., Prokopenko V., Dubyna M. Directions of development of the financial services market of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 5. P. 412-420.

JEL Classification: G20

STRATEGIC DIRECTIONS OF FINANCIAL SERVICES MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

GRYNCHYSHYN Yaroslav*PhD in Economics, Associate Professor**Associate Professor of the Department of Financial Management**Ivan Franko National University of Lviv**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0628-4545>*

Abstract. *The concepts of "financial market" and "financial sector" used in the formation of strategic directions for the development of the financial services market have been clarified. An analysis of the implementation of the "Strategy of Ukrainian Financial Sector Development until 2025" was carried out, focusing on the financial services market and the impact of the war on it. The goals, results of the updated "Strategy of Ukrainian Financial Sector Development" and the peculiarities of the formation of modern financial services are revealed.*

Key words: *financial services market, financial sector, strategy, war.*

The war had a tangible impact on the development of the financial services market, as a part of the financial market, which caused the adjustment of the development strategy of these markets in conditions of uncertainty. The problems related to the impact of the war on the change in the strategic directions of the development of the financial services market require an in-depth analysis. Therefore, the purpose of the study is to reveal the strategic directions of the development of the financial services market in the conditions of war and post-war recovery.

The concepts of "financial market" and "financial sector", which are used in the formation of strategic directions for the development of the financial services market, have been clarified. An analysis of the implementation of the "Strategy for the Development of the Financial Sector of Ukraine until 2025" was carried out,

with an emphasis on the financial services market and the impact of full-scale russian aggression on it.

Before the full-scale invasion, the financial services market played a secondary role in the real growth of the domestic economy. The financial sector of Ukraine was relatively underdeveloped and mainly focused on banks. The impact of a full-scale war on the financial sector was manifested in an increase in losses from the operational activities of service providers, a decrease in the demand for financial services, a strengthening of the role of state banks, and a decrease in investment activity. on the market, changing the priority of the financial services market from development to survival and increasing the relevance of remote customer service.

Given the increased risks and uncertainties caused by the war, financial regulators are forced to review the "Strategy for the Development of the Financial Sector of Ukraine until 2025" and update it in 2023. In

the conditions of growing relevance of remote customer service during martial law, the priority task of the financial services market is the accelerated development of digital technologies. Therefore, in the updated strategy, the strategic goal "Modern financial services" is separately highlighted, the measures for

the implementation of which are grouped into five strategic initiatives: development of the infrastructure of digital financial services; automation and paperless technologies for providing financial services; regulation of virtual assets; digital protection of the financial sector; restoration of financial infrastructure in the de-occupied territories

Reference

1. Law of Ukraine on Financial Services and Finance Companies № 1953-IX. (2021, December 14). Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> [in Ukrainian]
2. Yurii, S. I. & Lutsyshyn, O. O. (2010). Rynok finansovykh posluh yak instytutsiyna osnova rynkovoï ekonomiky [The financial services market as the institutional basis of the market economy]. *Finansy Ukrayiny - Finances of Ukraine*, 11, 48-59 [In Ukrainian].
3. Shkol'nyk, I. O. & Semenoh, A. Yu. (2013). Finansovyi sektor Ukrainy: teoretychnyi analiz ekonomichnoi definitsii [Financial sector of Ukraine: theoretical analysis of the economic definition]. *Visnyk Ukrayins'koyi akademiyi bankivs'koyi spravy - Herald of the Ukrainian Academy of Banking*, 1 (34), 31-36 [In Ukrainian].
4. Financial Sector Development Strategy until 2015 project. (2008). Retrieved from: <https://ufin.com.ua/koncepcia/002.doc> [in Ukrainian].
5. Strategy of Ukrainian Financial Sector Development until 2025. (2020). Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/files/vCtfACbXokFnRhx> [in Ukrainian].
6. Korchyns'kyi, I. O., Shevchuk, Ya. V., Pikhots'ka, O. M. & Banera, N. P. (2023). Problemy funktsionuvannia rynku finansovykh posluh Ukrainy v umovakh viyny [Problems of functioning of the Ukraine financial services market in the war conditions]. *Naukovi zapysky L'vivs'koho universytetu biznesu ta prava. Seriya ekonomichna. Seriya yurydychna. - Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. Economic series. Juridical series*, 36, 301-308 [in Ukrainian].
7. Ukraina posidaie 120 mistse z rozvytku finansovoho rynku – holova Natskomisii z tsinnykh paperiv [Ukraine ranks 120th in the development of the financial market - the head of the National Securities Commission]. *Ekonomichna pravda - The economic truth*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/01/22/670268/> [in Ukrainian].
8. Strategy of Ukrainian Financial Sector Development until 2025. 2022 Progress Report. (2023, August 29). Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector2025_zvit_2022.pdf?v=7 [in Ukrainian].
9. Kravchuk, N. Ya. & Lutsyshyn, O. O. (2022) Finansovyy rynek Ukrainy pid chas viyny: realii funktsionuvannia [Ukrainian financial market during the war: realities of functioning]. *Svit finansiv - World of Finance*, 4 (73), 112-128 [in Ukrainian].
10. Strategy of Ukrainian Financial Sector Development. (2023, August 29). Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=5 [in Ukrainian].
11. Hryhorenko, Ye. & Shnitser, M. (2022). Biznes-seredovyshe [Business environment] – Vidbudova Ukrainy: pryntsyipy ta polityka [Reconstruction of Ukraine:

principles and policy]. Paris Report 1; under the editorship Yuriy Horodnichenko, Ilona Sologub, Beatrice Veder di Mauro. SEPR PR, 107-130 (in Ukraine)

12. Movchan, V. & Rohoff, K. (2022). Mizhnarodna torhivlia ta priami inozemni investytsii [International trade and foreign direct investment] Vidbudova Ukrayiny: pryntsyipy ta polityka [Reconstruction of Ukraine: principles and policy]. Paris Report 1; under the editorship Yuriy Horodnichenko, Ilona Sologub, Beatrice Veder di Mauro. SEPR PR, 131-180 (in Ukraine)

13. Huzenko, O. P. (2022). Okremi pytannia rol'ovoho ta ponyatiynoho zmistu rynku finansovykh posluh [Separate issues of the role and conceptual content of the financial services market]. Pravove rehulyuvannya finansovykh posluh: natsional'nyy, yevropeys'kyy, hlobalizatsiynyy vymiry : materialy Naukovo-praktychnoho kruhloho stolu - Materials of the Scientific and Practical Round Table: Legal regulation of financial services: national, european, globalization dimensions. (pp. 18-20). Sumy : Sums'kyy derzhavnyy universytet [in Ukrainian].

14. Hnydiuk, I. V. & Skladaniuk, M. S. (2022). Rozvytok digital-tekhnologiy na rynku finansovykh posluh Ukrainy v umovakh voyennoho stanu [The development of digital technologies in the Ukrainian financial services market in the period of martial law]. Ekonomika ta suspil'stvo - Economy and Society, 42. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1642/1579> [in Ukrainian].

15. Danylyshyn, V. I. & Synytsia, S. M. (2023). Didzhitalizatsiia na rynku finansovykh posluh: sutnist' ta znachennia dlia ekonomiky Ukrainy v umovakh s'ohodennia [Digitalization in the financial services market: essence and significance for the economy of Ukraine in today's conditions]. Transformatsiyna ekonomika - Transformation Economy, 3 (03), 16-20 [in Ukrainian].

16. Shkarlet, S., Prokopenko, V. & Dubyna, M. (2018). Directions of development of the financial services market of Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies, 4, 5, 412-420.

РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

НАЗАРКЕВИЧ Ігор Богданович

доктор економічних наук, доцент

професор кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5856-531X>

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування місцевих бюджетів в Україні в умовах війни. Здійснено структурний огляд організаційно-правового забезпечення функціонування місцевих бюджетів в Україні. Проаналізовано склад та структуру бюджету Львівської області за 2018-2022 роки. Здійснено порівняльний аналіз середніх значень основних показників місцевих бюджетів України та Львівської області у 2021-2022 роках з урахуванням впливу умов війни. Обґрунтовано напрями розвитку місцевих бюджетів в Україні на основі іноземного досвіду.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи, видатки, трансферти, бюджетне регулювання.

Постановка проблеми. В умовах розпалу війни органи місцевого самоврядування зіштовхуються з безліччю викликів, які глибоко впливають на їх здатність ефективно керувати та здійснювати розподіл бюджетних ресурсів. Розвиток місцевих бюджетів у таких турбулентних умовах супроводжується структурним балансуванням, що вимагає розумного планування, стійкості та адаптивності. Наслідки війни поширюються на всі аспекти суспільства, створюючи підвищене навантаження на фінансову систему, інфраструктуру та соціальну структуру громад.

Відповідно до цього все більше актуалізується необхідність вирішення проблеми оптимізації бюджетного процесу на місцевому рівні в частині збільшення дохідної

частини бюджетів, без надмірного фіскального тиску і раціонального використання бюджетних коштів в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації бюджетного процесу на місцевому рівні досліджували такі українські вчені як О.Д. Василик, О.Р. Західна, В.В. Зубенко, О.П. Кириленко, М.А. Крутько, О.А. Музика, Н.С. Ситник та ін.

Теоретичні основи дослідження місцевих бюджетів в працях українських вчених охоплюють принципи та концепції, пов'язані з децентралізацією, фіскальним регіоналізмом, диверсифікацією доходів, партисипаційним бюджетуванням, бюджетуванням на основі результативності, міжбюджетними відносинами, а також бюджетною прозорістю та підзвітністю. Ці засади забезпечують основу щодо розробки,

впровадження та оцінки процесів і практики місцевого бюджету для досягнення сталого розвитку, соціальної справедливості та демократичного врядування на місцевому рівні.

Однак питання розвитку місцевих бюджетів в умовах війни залишається малодослідженим, що вимагає пошуку сучасних підходів до формування ефективної бюджетної політики на місцевому рівні.

Мета статті. Метою статті є аналіз змін у структурі та динаміці доходів і видатків місцевих бюджетів на прикладі Львівської області в період воєнного часу та розробка рекомендацій щодо шляхів їх покращення.

Виклад основних результатів.

Місцеві бюджети відіграють вирішальну роль у формуванні траєкторії розвитку територій, надаючи ресурси для основних послуг, інфраструктури, економічного зростання, екологічної стійкості та добробуту громад. Ефективне управління бюджетом і стратегічний розподіл ресурсів є ключовими для максимізації впливу цих інвестицій і сприяння сталому розвитку.

Головним чинником трансформації системи місцевого бюджетування в

Україні останнього десятиліття стала реформа децентралізації. Децентралізація стосується процесу передачі повноважень, відповідальності та ресурсів від центрального уряду до місцевих органів влади.

Децентралізація є фундаментальною теоретичною основою для розвитку місцевих бюджетів, оскільки вона дає змогу органам місцевого самоврядування мати більше автономії в управлінні своїми фінансами та ресурсами відповідно до місцевих потреб і пріоритетів.

Разом з тим, успішність децентралізації визначається якістю організаційних, правових та економічних важелів, що формують системно-дієвий характер. Організаційно-правове забезпечення функціонування місцевих бюджетів в Україні регулюється різними законами, нормативно-правовими актами та адміністративно-процесуальними діями. Крім цього, критично важливим є наявність сучасної мережі фінансових інститутів і організаційних зв'язків, що забезпечують стійку і ефективну систему взаємовідносин.

В цьому контексті можна виділити низку сегментів, що визначають ефективність організаційно-правового забезпечення функціонування місцевих бюджетів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Організаційно-правове забезпечення функціонування місцевих бюджетів в Україні

Організаційні складові	Структурно-функціональні елементи
Правова база	- Конституція України - Бюджетний кодекс України - Податковий кодекс України - Закон України «Про місцеве самоврядування»
Інституційна структура	- Органи місцевого самоврядування - Міністерство фінансів України - Державна казначейська служба - Обласні та районні державні адміністрації

Джерела доходу	- Місцеві податки та збори - Міжбюджетні трансферти - Інші доходи
Формування та виконання бюджету	- Бюджетне планування - Участь громадськості - Виконання бюджету
Фінансовий контроль і звітність	- Внутрішній контроль - Зовнішній аудит - Прозорість і підзвітність

Джерело: [авторська розробка].

Місцеві фінанси охоплюють фінанси первинних природних територіальних утворень будь-якої держави, регіональні – вторинних штучних. Функції, завдання та повноваження їхніх органів влади завжди різні, відрізняються своїм рівнем [3].

Аналіз динаміки та структури бюджетних процесів на місцевому рівні передбачає оцінку різних елементів, включаючи планування, виконання, моніторинг та оцінку.

Для кращого розуміння складу, структури та особливостей розвитку місцевих бюджетів в умовах війни необхідно розглянути типовий регіональний бюджет. Бюджет Львівської області за основними показниками практично відповідає середнім значенням по Україні, тому його аналіз даватиме узагальнене розуміння бюджетного процесу на місцевому рівні в країні.

Баланс бюджету Львівської області останніми роками характеризується дефіцитом, насамперед через значну частку видатків спеціального фонду. Такий дисбаланс обласного бюджету зумовлений, передусім війною, крім цього значний вплив на це мають такі чинники, як значний дефіцит державного бюджету, що спричиняє зменшення обсягів бюджетних трансферт до обласних бюджетів. Також зменшення інвестиційної активності в

регіоні, збільшення видатків на заходи, що пов'язані з військовими потребами, валютні коливання, зменшення економічно активного населення та інші чинники спричинили тиск на бюджет Львівської області, призводячи до його дисбалансу.

Хоча Європейською директивою з бюджетування рекомендована межа нормального бюджетного дефіциту не має перевищувати 3%, однак у балансі бюджету Львівської області у 2022 р. спостерігався профіцит 20,5%, що за українськими мірками, тим більше в період військового стану, вважається відмінним показником (див. табл. 2). Водночас така ситуація вимагає детальнішого аналізу для розуміння причин такого результату в умовах війни.

Головною причиною профіциту бюджету Львівської області у 2022 році було суттєве збільшення податкових надходжень (на 1,6 млрд грн більше, аніж у 2021 р.), цьому посприяли підвищення податкових ставок майнових податків, різке збільшення надходження ПДФО від військовослужбовців, а також релокація значної кількості підприємств з територій зони військового конфлікту на Львівщину, що сприяло підвищенню економічної активності. Значною мірою вплинула інфляція, оскільки зростання цін зазвичай призводить до

номінального збільшення податкових виробництва залишилися незмінними. надходжень, навіть якщо обсяги

Таблиця 2

Баланс бюджету Львівської області у 2021-2022 рр., млн. грн.

Показники виконання	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом		
	2021	2022	Темп росту	2021	2022	Темп росту	2021	2022	Темп росту
Доходи	5033.5	6396.1	1362.6 (127.0%)	2225.2	887.0	-1338.2 (39.8%)	7258.7	7283.1	24.4 (100.3%)
Видатки	4367.9	4730.7	362.8 (108.3%)	2866.1	1052.9	-1 813.1 (36.7%)	7234.0	5783.7	-1450.3 (79.9%)
Кредитування	13.0	10.1	-2.9	-7.1	-8.7	-1.6	5.8	1.4	-4.4
Дефіцит (-) / Профіцит (+)	652.6	1655.2	1002.6	- 633.7	- 157.2	476.5	18.9	1498.7	1479.1

Джерело: складено на основі [4].

Крім цього, у 2022 р. суттєво скоротилися видатки по спеціальному фонду. Особливо це стосується скорочення фінансування деяких програм. Через війну деякі заплановані програми бути відкладені або скасовані, що призвело до зменшення видатків. Частина коштів бути перенаправлена на більш пріоритетні напрямки, такі як оборона та гуманітарна допомога.

Для здійснення оцінки ефективності функціонування місцевих бюджетів у Львівській області в порівнянні із середніми значеннями по Україні варто скористатися методологією Міністерства фінансів України. Одночасно з цим, слід зазначити, що для всебічної об'єктивної оцінки необхідно здійснювати більш глибокий аналіз фінансових показників конкретних громад, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між рівнем розвитку соціальної та промислової інфраструктури, підприємницьким та ресурсним потенціалом території, демографічними чинниками і т.п. Також слід враховувати і нематеріальні активи громади.

Наведені параметри на рис. 1 дають можливість сформулювати загальне уявлення про ресурсний потенціал

громад в межах області і є відправною точкою для проведення подальшого більш ґрунтовного фінансового аналізу.

Варто відзначити, що локальні фіскальні дисбаланси мають тенденцію коливатися менше, ніж центральні, що означає менший антициклічний ефект, ніж на рівні національного уряду.

Для більш повноцінного розуміння стану бюджету регіону необхідно проаналізувати динаміку і структуру доходів бюджету. Аналіз доходів бюджету Львівської області відображає зміну в головних її статтях. Зокрема, варто відзначити суттєве зростання податкових надходжень, що в значній мірі зумовлено реформою децентралізації у 2015 р.

За період з 2018 до 2022 року обсяг податкових надходжень бюджету Львівської області зріс у більше, ніж 2,2 рази, а саме з майже 13,3 млрд грн до 29,4 млрд грн. Це є свідченням підвищення рівня економічної активності в регіоні, при цьому рівень фіскального тиску майже не змінився, а також підвищенням ефективності роботи контролюючих органів.

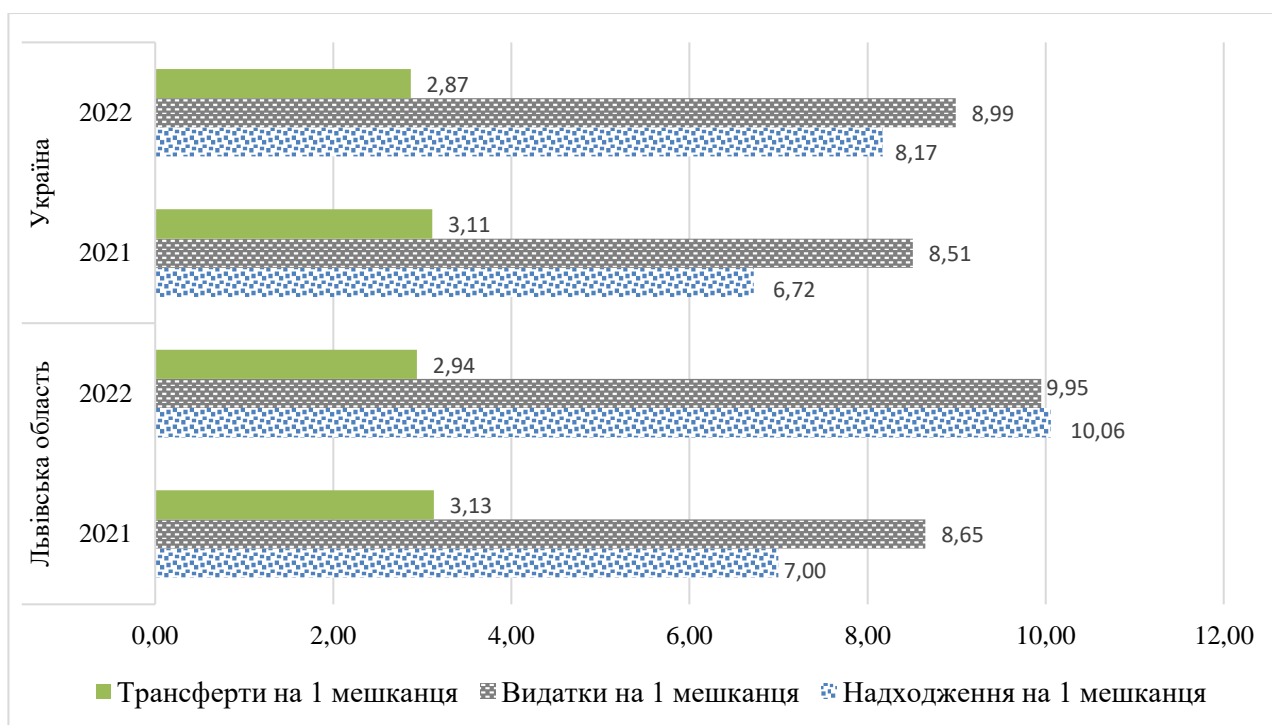


Рис. 1. Порівняння середніх показників бюджетів громад Львівської області та України у 2021-2022 рр., тис. грн на 1 особу.
Джерело: складено на основі [8].

Натомість обсяг трансферт з Державного бюджету до бюджету Львівської області за цей самий період

суттєво знизився ще більше, практично у 3,1 рази, зокрема з 31,1 млрд грн у 2018 р. до 9,9 млрд грн у 2022 р. (див. рис. 2).

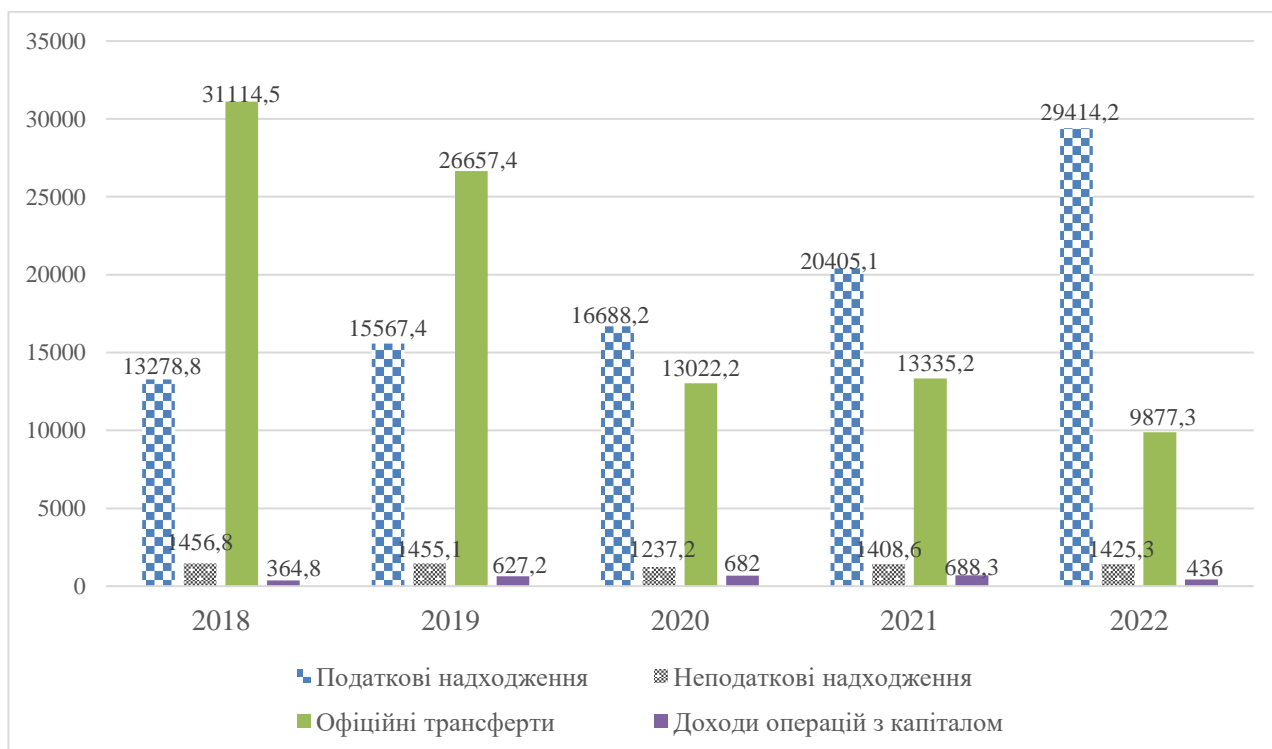


Рис. 2. Динаміка виконання доходів бюджету Львівської області у 2018-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено на основі [4].

Загалом в останні роки можемо спостерігати позитивну динаміку зростання доходів. Наприклад, у 2022 р. місцеві бюджети Львівщини отримали на 1,41 млрд грн більше, ніж за аналогічний період 2021 року (зростання на 29,2%). Однією з основних причин відчутного зростання податкових надходжень у Львівській області у 2021-2022 рр. – приріст доходів від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), головним чином через суттєве зростання виплат військовослужбовцям. Важливо, що за законом роботодавці продовжували сплачувати заробітну плату і відповідні податки за мобілізованих працівників. У вартісному вираженні на Львівщині був найбільший приріст з усіх областей – якщо за березень-травень 2021 року до місцевих бюджетів області надійшло 3,06 млрд грн ПДФО, то у 2022 році на 1,3 млрд грн більше. Втім, якщо брати до уваги інші податкові надходження до бюджету Львівської області, тут також можна спостерігати зростання у більш, ніж 100 млн грн на рік.

Постановою КМУ №590 встановлено жорсткий регламент щодо здійснення видатків усіх рівнів бюджетної системи в умовах воєнного стану. Пріоритетними напрямками фінансування визначено забезпечення національної безпеки та оборони, а також виконання заходів, необхідних для забезпечення правового режиму воєнного стану. Соціальні видатки та захищені статті бюджету мають наступний пріоритет. Інші видатки можуть здійснюватися лише за умови повного забезпечення вищезазначених пріоритетів. Такий підхід суттєво обмежує фінансову автономію органів місцевого самоврядування, навіть якщо вони мають на це фінансовий ресурс.

У розрізі функцій, за 2022 р. видатки бюджету Львівської області зросли за такими напрямками як: освіта, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, духовний та фізичний розвиток, а також громадський порядок і безпека, натомість зменшилися за напрямками – загальнодержавні функції та економічна діяльність. При цьому, витрати загального фонду бюджету області на одного мешканця Львівщини становили 9950,1 грн, що на 1 тис грн більше середнього по Україні (в середньому по Україні – 8990,5 грн) [8]. Втім якщо взяти до уваги весь 5 річний цикл (2018-2022 рр.), то стійку динаміку зростання видатків бюджету Львівщини демонструють житлово-комунальне господарство, духовний і фізичний розвиток та освіта – удвічі. Натомість найбільше скоротили видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – у 3,5 рази та охорона здоров'я – у два рази (див. рис. 2).

Водночас в ТГ Львівської області відносно менше коштів витрачаються на місцеву бюрократію. Це може свідчити про ефект економії на масштабах (в управлінських органах ТГ працюють менше людей, ніж сумарно працювало в управлінських органах сіл, які увійшли до ТГ).

На місцевому рівні, як правило, інвестують більше, ніж центральні органи влади. Частка інвестицій у відсотках від загального доходу становить близько 15% на рівні загальнодержавного рівня та 5% на центральному рівні.

Таким чином, у час війни, як і під час системної економічної кризи, місцеві бюджети змушені скорочувати витрати, щоб дотримуватися фіскальних правил, створюючи таким чином проциклічний ефект.

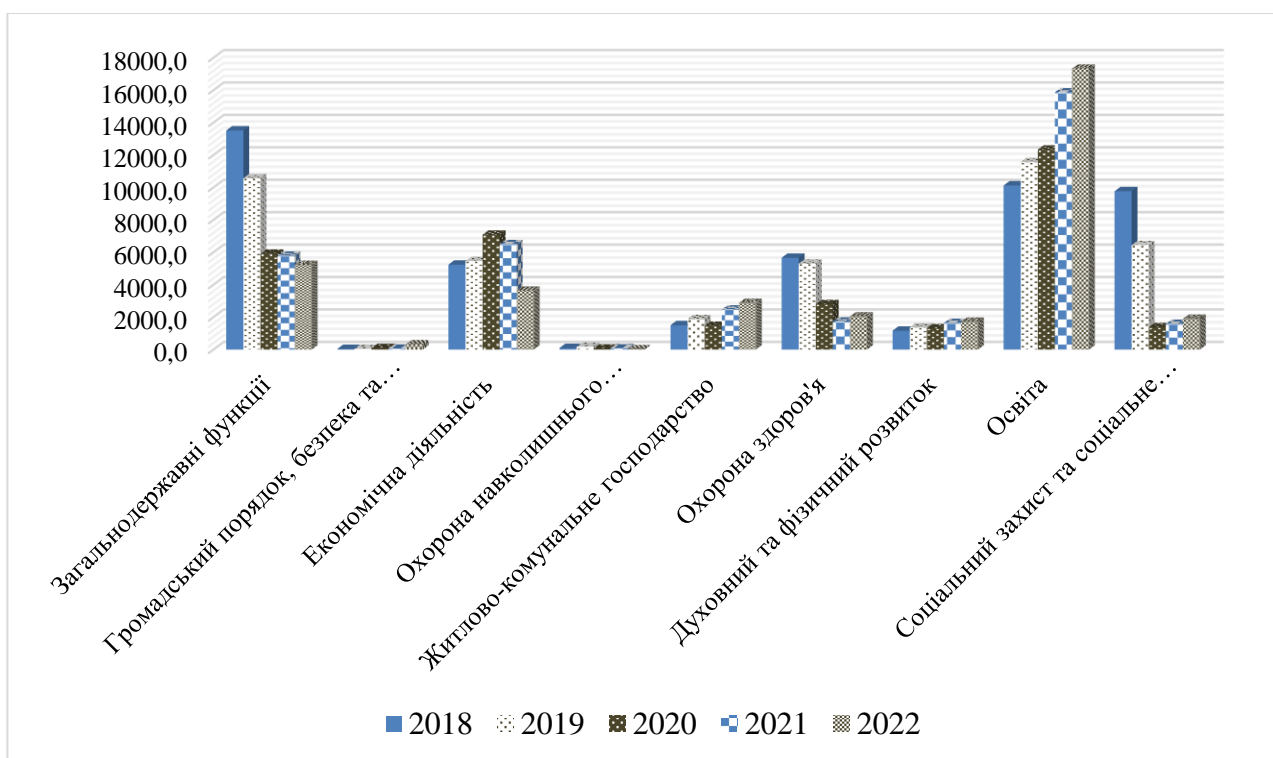


Рис. 3. Динаміка витрат бюджету Львівської області у 2018-2022 рр., млрд. грн.
Джерело: складено на основі [4].

Досі більшість органів місцевого самоврядування недостатньо ефективно нарощували свій фінансовий потенціал. Це ставить перед ними нові виклики. Від того, як вони на них відповідатимуть, залежать успіх громади, якість життя кожного мешканця і результати наступних місцевих виборів. Оскільки, саме фінансова спроможність є головною умовою швидкого соціально-економічного розвитку громади. Жодна реформа чи якісна зміна на місцях неможлива, якщо в неї не вклали достатньо фінансів.

Важливим для оптимізації місцевих бюджетів в Україні є вивчення досвіду розвинених країн світу. Досліджуючи світовий досвід розвитку місцевих бюджетів та перспективи його адаптації в Україні варто брати до уваги не лише рівень розвитку країни та ефективність її бюджетної системи, але й структуру організації бюджетного процесу. Тому

необхідно, насамперед зосередитися на досвіді унітарних країн Європейського Союзу, зокрема таких як Франція та Польща.

Місцеві органи влади у Франції зобов'язані дотримуватися ефективних методів управління фінансами, включаючи прозорість, підзвітність і розумне фінансове управління. Вони підлягають аудиту незалежними органами для забезпечення відповідності законодавчим і нормативним вимогам.

Разом з тим, розвиток місцевих бюджетів у Франції зіштовхується з різними проблемами, включаючи фіскальні обмеження, зростаючий попит на державні послуги та потребу в стабільному фінансовому управлінні. У той же час існують можливості для інновацій та підвищення ефективності через цифровізацію, спільні підходи та використання програм фінансування ЄС.

Натомість Польща після перехідного періоду здійснила значні реформи децентралізації, надавши більшу автономію та фінансову відповідальність місцевим органам влади. Цікавим для України у польському досвіді розвитку місцевих бюджетів варто виокремити міжмуніципальну співпрацю. Органи місцевого самоврядування часто беруть участь у міжмуніципальній співпраці для оптимізації використання ресурсів і підвищення ефективності надання послуг.

В цілому, адаптація іноземного досвіду в розробці місцевих бюджетів може запропонувати цінну інформацію та стратегії для покращення фіскального управління та розподілу ресурсів у певній країні чи регіоні. Узагальнюючи особливості потенційного іноземного досвіду та перспектив його адаптації в Україні можна виокремити наступні напрями:

1. Практика прозорого бюджетування. Багато розвинених країн запровадили прозору практику бюджетування, яка передбачає широку участь громадськості, чітке документування джерел доходів і видатків, а також регулярне звітування про виконання бюджету. Це сприяє підзвітності та сприяє зміцненню довіри між урядом і громадянами. Адаптація такої практики може посилити прозорість і підзвітність управління місцевими бюджетами.

2. Бюджетування на основі результативності. Деякі країни запровадили системи бюджетування на основі результативності, де бюджетні асигнування пов'язані з досягненням конкретних цілей ефективності та результатів. Такий підхід сприяє ефективному використанню ресурсів і

забезпечує узгодження бюджетних рішень з пріоритетами місцевих громад. Впровадження бюджету на основі ефективності може допомогти підвищити ефективність місцевих витрат і надання послуг.

3. Диверсифікація доходів. Багато країн покладаються на різні джерела доходів для фінансування місцевих бюджетів, включаючи податки на майно, місцеві збори та платежі, гранти від вищих рівнів влади та домовленості про розподіл доходів. Вивчення різних джерел доходу та адаптація перевірених стратегій диверсифікації доходів може допомогти зменшити залежність від нестабільних джерел доходу та створити більш стабільну фінансову базу для місцевих органів влади.

4. Практика управління боргом. Ефективне управління боргом має вирішальне значення для підтримки фіскальної стійкості на місцевому рівні. Вивчення іноземного досвіду випуску, моніторингу та погашення боргу може допомогти місцевим органам влади розробити ефективну політику та практику управління боргом. Наголошення на раціональних практиках запозичень та аналізі прийнятності боргу може пом'якшити ризики, пов'язані з накопиченням надмірної заборгованості.

5. Міжбюджетні відносини. Країни часто мають складні системи міжбюджетних відносин, які регулюють розподіл фінансових ресурсів між різними рівнями управління. Вивчення іноземного досвіду міжурядових фінансових домовленостей може дати розуміння механізмів розподілу доходів, фіскальних трансфертів і координації фіскальної політики. Адаптація найкращих практик у міжбюджетних відносинах може

покращити співпрацю та координацію між різними рівнями влади.

6. Запровадження технологій. Багато країн використовують технології для оптимізації бюджетних процесів, покращення фінансової звітності та посилення залучення громадян. Залучення іноземного досвіду в цифрових інструментах бюджетування, онлайн-платформах для прозорості бюджету та механізмах електронної участі можуть модернізувати місцеві бюджетні практики та зробити їх більш доступними та інклюзивними.

7. Розбудова потенціалу та інституційне зміцнення. Інвестиції в розвиток потенціалу та інституційне зміцнення є важливими для ефективного управління місцевими бюджетами. Вивчення зарубіжного досвіду програм навчання, ініціатив технічної допомоги та інституційних реформ може допомогти розвинути навички та здібності посадових осіб місцевого самоврядування та зміцнити установи, відповідальні за формування, виконання та нагляд бюджету.

Таким чином, адаптація іноземного досвіду у розробці місцевих бюджетів вимагає ретельного розгляду конкретного контексту та проблем, з якими стикається дана країна чи регіон.

Отримавши уроки з успішних практик у сфері прозорості, орієнтації на ефективність, управління доходами, стійкості боргу, міжурядових відносин, впровадження технологій і розбудови потенціалу, територіальні громади України можуть покращити свої системи фіскального управління та покращити надання державних послуг на місцевому рівні.

Висновки. Загалом організаційно-правове забезпечення місцевих бюджетів в Україні спрямоване на сприяння фіскальній децентралізації, розширення повноважень місцевої влади та забезпечення ефективного управління фінансами на місцевому рівні. Однак такі проблеми, як недостатні джерела надходжень, дефіцит бюджету та обмеження спроможності, можуть перешкоджати ефективному функціонуванню місцевих бюджетів і вимагати постійних реформ та вдосконалень. Тому серед першочергових завдань бюджетної політики провідне місце посідає розробка науково обґрунтованих концепцій формування і розподілу доходів місцевих бюджетів для побудови оптимальної моделі бюджетної системи.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
3. Волкова В.В., Волкова Н.І. Організаційно-економічні засади розвитку місцевих бюджетів в умовах реформування місцевого самоврядування (на прикладі Вінницької міської територіальної громади). Економіка і організація управління. № 4(44), 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/11174>.

4. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget - Місцеві бюджети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: openbudget.gov.ua
5. Дяченко С.А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози. Інвестиції: практика та досвід. 2021. №8. С. 63–69. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7420&i=10>.
6. Західна О.Р. Функціонування об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану / О. Р. Західна, К. К. Закорко // Таврійський науковий вісник. – 2022. – № 14. – С. 78-84.
7. Крутько М.А. Місцевий бюджет як елемент бюджетної та фінансової системи України: правові аспекти. Приватне та публічне право. № 1, 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pp-law.in.ua/archive/1_2022/10.pdf.
8. Портал «Децентралізація». Дашборд «Бюджети територіальних громад України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.ua/finance/dashboard>
9. Ситник Н.С. Аналіз надходжень до місцевих бюджетів під час війни / Ситник Н.С., Іванейко О.Я. // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". – 2023. – №10. – С. 1-16.
10. Фінанси об'єднаних територіальних громад: навчальний посібник / [Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 536 с.

DEVELOPMENT OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF WAR (ON THE EXAMPLE OF LVIV REGION)

NAZARKEVYCH Ihor

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Financial Management,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5856-531X>*

Abstract. *The article examines the peculiarities of the functioning of local budgets in Ukraine during the war. A structural review of the organizational and legal support for the functioning of local budgets in Ukraine was carried out. The composition and structure of the budget of Lviv region for 2018-2022 was analyzed. A comparative analysis of the average values of the main indicators of the local budgets of Ukraine and Lviv region in 2021-2022 was carried out, taking into account the influence of war conditions. The directions of development of local budgets in Ukraine based on foreign experience are substantiated.*

Keywords: *local budgets, income, expenses, transfers, budget regulation.*

In Ukraine, the need to solve the problem of optimizing the budget process at the local level to increase the revenue part of budgets, without excessive fiscal pressure and rational use of budget funds in conditions of war, is becoming more and more actualized.

The theoretical foundations of the study of local budgets in the works of Ukrainian scientists cover principles and concepts related to decentralization, fiscal regionalism, income diversification, participatory budgeting, performance-based budgeting, inter-budgetary relations, as well as budget transparency and accountability.

The main factor in the transformation of the local budgeting system in Ukraine in the last decade was the decentralization reform. At the same time, the success of decentralization is determined by the quality of organizational, legal and

economic levers that form a systemic and effective character. Organizational and legal support for the functioning of local budgets in Ukraine is regulated by various laws, regulatory acts and administrative and procedural actions. In addition, it is critically important to have a modern network of financial institutions and organizational connections that ensure a stable and effective system of relationships.

For a better understanding of the composition, structure and features of the development of local budgets in the conditions of war, it is necessary to consider a typical regional budget. The budget of the Lviv region in terms of main indicators practically corresponds to the average values for Ukraine, so its analysis will provide a generalized understanding of the budget process at the local level in the country.

In recent years, the balance of the budget of the Lviv region has been characterized by a

deficit, primarily due to a significant share of special fund expenditures. Such an imbalance of the regional budget is caused, first of all, by the war, in addition, such factors as a significant deficit of the state budget, which causes a decrease in the volume of budget transfers to regional budgets, have a significant impact on this. Also, a decrease in investment activity in the region, an increase in spending on measures related to military needs, currency fluctuations, a decrease in the economically active population and other factors caused pressure on the budget of the Lviv region, leading to its imbalance.

It is worth noting that local fiscal imbalances tend to fluctuate less than central ones, implying a smaller countercyclical effect than at the national government level. Thus, in times of war,

as in times of systemic economic crisis, local budgets are forced to cut spending in order to comply with fiscal rules, thus creating a pro-cyclical effect.

In general, the organizational and legal provision of local budgets in Ukraine is aimed at promoting fiscal decentralization, expanding the powers of local authorities and ensuring effective financial management at the local level. However, problems such as insufficient sources of revenue, budget deficits and capacity constraints can hinder the effective functioning of local budgets and require constant reforms and improvements. Therefore, among the priority tasks of budget policy, the leading place is the development of scientifically based concepts for the formation and distribution of revenues of local budgets in order to build an optimal model of the budget system.

Reference

1. Budget Code of Ukraine: Verkhovna Rada of Ukraine; Code of Ukraine, Law, Code of 07/08/2010 No. 2456-VI. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
2. Budget and tax policy in the system of economic regulation: monograph / I.Ya. Chugunov, T.V. Kaneva, M.D. Pasichny, etc.; in general ed. I.Ya. Chugunov. K.: Globus-Press, 2018. 354 p. [in Ukrainian].
3. Volkova V.V., Volkova N.I. Organizational and economic principles of the development of local budgets in the conditions of local self-government reform (on the example of the Vinnytsia urban territorial community). Economics and management organization. No. 4(44), 2021. [Electronic resource]. – Access mode: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/11174> [in Ukrainian].
4. State budget web portal for citizens Open Budget - Local budgets [Electronic resource]. – Access mode: openbudget.gov.ua [in Ukrainian].
5. Dyachenko S.A. Analysis of the development of the institute of local budgets in Ukraine: trends and forecasts. Investments: practice and experience. 2021. No. 8. P. 63–69. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7420&i=10> [in Ukrainian].
6. Zahidna O.R. Functioning of united territorial communities in the conditions of a state of war / O. R. Zahidna, K. K. Zakorko // Tavriyskyi scientific bulletin. – 2022. – No. 14. – P. 78-84. [in Ukrainian].
7. Krutko M.A. The local budget as an element of the budgetary and financial system of Ukraine: legal aspects. Private and public law. No. 1, 2022. [Electronic resource]. – Access mode: http://pp-law.in.ua/archive/1_2022/10.pdf [in Ukrainian].

8. "Decentralization" portal. Dashboard "Budgets of territorial communities of Ukraine". [Electronic resource]. – Access mode: <https://decentralization.ua/finance/dashboard> [in Ukrainian].

9. Sytnyk N.S. Analysis of revenues to local budgets during the war / N.S. Sytnyk, O.Ya. Ivaneyko // International scientific journal "Internauka". – 2023. – No. 10. - P. 1-16. [in Ukrainian].

10. Finances of united territorial communities: study guide / [N.S. Sytnyk, A.V. Stasyshyn, O.R. Zahidna, etc.]; in general ed. N. S. Sytnyk. - Lviv: LNU named after Ivan Franko, 2019. - 536 p. [in Ukrainian].

УДК 336. 74

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

ЗАХІДНА Оксана Романівна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>

ПЕТИК Любов Орестівна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>

ПИЛАТ Марта Віталіївна

здобувач освітнього рівня «бакалавр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-978X>

Анотація. У статті досліджено основні аспекти та теоретичні засади бюджетно-податкового регулювання, окреслено його основні функції та принципи. Обґрунтовано податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів. Проаналізовано структуру доходів місцевих бюджетів у 2022 році за видами діяльності, досліджено частку місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету без врахування трансфертів та динаміку доходів за видами бюджетів протягом 2018-2022 років. Розглянуто міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам у 2023 році. Проаналізовано рейтинг територіальних громад за доходами та видатками. Досліджено проблемні питання бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад. Розглянуто методи вдосконалення механізму бюджетно-податкового регулювання територіальних громад.

Ключові слова: бюджетно-податкове регулювання, територіальні громади, децентралізація, податкові інструменти, місцевий бюджет.

Постановка проблеми. Дослідження бюджетно-податкового регулювання територіальних громад є важливим в контексті децентралізації влади та фінансової самостійності місцевих органів влади. Одним із головних аспектів є ефективне розподілення фінансових ресурсів між територіальними громадами. Це включає в себе забезпечення належного рівня фінансування для всіх регіонів, зокрема менш розвинутих, та забезпечення рівних

можливостей для всіх місцевих громад у реалізації їхніх потреб і розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Україна має численних науковців та дослідників, які займаються дослідженням бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад, а саме: Апатова Н.В., Василик О.Д., Кириленко О.П., Кравченко В.І., Мироненко М.Ю., Небава М.І., Осадчук С.В., Сунцова О.О. та багато ін. Однак, попри величезну кількість праць як зарубіжних так і вітчизняних науковців, даний процес потребує ще вдосконалення та вивчення.

Мета статті. Головною метою є дослідження основних аспектів бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад та аналіз ефективності і результативності заходів, спрямованих на фінансове регулювання їхнього розвитку.

Виклад основного матеріалу. У 2014 році в Україні була проведена реформа децентралізації, метою якої

було створення умов для формування ефективної та відповідальної місцевої влади, здатної забезпечити комфортне і безпечне проживання громадян нашої держави. Важливим інструментом для цього є бюджетно-податкове регулювання, яке відіграє важливу роль у розподілі фінансових ресурсів [1]. Саме за допомогою реалізації інструментів бюджетно-податкової політики уряд має змогу підтримувати баланс розвитку різних територій та регіонів. Інструменти бюджетної політики якраз покликані виконувати регулюючі функції, в той час як інструменти податкової політики в більшій мірі виконують стимулюючу та ресурсоутворюючу [2]. Бюджетно-податкове регулювання розвитку територіальних громад виконує ряд важливих функцій (таблиця 1.) та ґрунтується на основних принципах (таблиця 2.), які є базовими інструментами та використовуються для забезпечення ефективного функціонування бюджетної системи.

Таблиця 1

Функції бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад*

Функція	Значення
Акумулятивна	Вплив на розподіл обмежених фінансових ресурсів з метою вирішення стратегічних і тактичних цілей бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад.
Розподільча	Полягає в можливості концентрації необхідних фінансових ресурсів в руках держави та місцевих органів влади і спрямуванні їх на вирішення пріоритетних економічних і соціальних проблем.
Стимулююча (стримувальна)	Дозволяє застосовувати бюджетно-податкове регулювання як фактор стимулювання або стримування розвитку територіальних громад та економіки країни в цілому.
Соціальна	Дозволяє вирішити блок соціальних проблем суспільства шляхом перерозподілу фінансових потоків між окремими категоріями населення та за допомогою системи трансфертних платежів.

Джерело: складено на основі [4]

Таблиця 2

Принципи бюджетно-податкового регулювання*

Справедливість та неупередженість	Збалансованість
Єдність бюджетної системи	Цільове використання бюджетних коштів
Обґрунтованість	Публічність і прозорість
Повнота	Самостійність
Ефективність і результативність бюджетів	Субсидіарність
Рівність платників податків	Невідворотність відповідальності
Єдиний підхід до встановлення податків та зборів	

Джерело: [4]

Органи місцевого самоврядування територіальних громад у процесі реформи децентралізації отримали розширені повноваження, які потребують значних фінансових ресурсів. В зв'язку з цим перед територіальними громадами постала необхідність у формуванні власного потужного соціально-економічного потенціалу. Подолати цей виклик можна

шляхом провадження ефективної фінансової діяльності, передусім, застосовуючи податкові інструменти як потужний важіль управління, що дає змогу місцевим органам влади впливати на економічні та соціальні процеси. Найпоширеніші податкові інструменти, які використовуються для збільшення доходів місцевих бюджетів, зображено у таблиці 3.

Таблиця 3

Податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів

Податковий інструмент	Значення
Місцеві податки	Це податки, які збираються на рівні місцевої влади. До таких податків можуть відноситись податок на нерухомість, податок на землю, податок на транспортні засоби, податок на рекламу та інші. Місцеві податки можуть бути встановлені та змінені органами місцевого самоврядування в межах законодавства.
Податок на доходи фізичних осіб	Це податок, який стягується з доходів громадян. Місцеві органи влади можуть встановлювати розмір податку на доходи фізичних осіб в межах законодавства. Вони також можуть встановлювати пільги та знижки для певних категорій населення або розміщення підприємств на їхній території.
Податок на прибуток підприємств	Це податок, який стягується з прибутку підприємств. Місцеві органи влади можуть встановлювати місцеві ставки податку на прибуток підприємств, враховуючи економічні особливості своєї території та забезпечуючи стимулювання підприємництва та інвестицій.
Туристичний податок (збір)	Цей податок або збір стягується з туристів, які перебувають на території місцевої громади. Його використовують для залучення фінансових ресурсів з туристичного сектора, що сприяє розвитку туризму та покращенню інфраструктури.
Ліцензійні збори	Це збори, які стягуються за видання ліцензій на певні види діяльності, такі як роздрібна торгівля, громадське харчування, ресторани, готелі та інші. Ліцензійні збори можуть бути встановлені для регулювання ринку та контролю за якістю та безпекою послуг.

Джерело: складено на основі [6]



Рис. 2. Приріст надходжень місцевих бюджетів за січень-грудень 2021-2022 рр., млрд грн.

Джерело: [7]

З рис. 2 можемо простежити, що податкові надходження у 2021 році складають 97,9% від загального фонду місцевих бюджетів, а у 2022 році – 98,4%. Найбільшу частку серед податків протягом 2021-2022 рр. займає податок на доходи фізичних осіб. У 2021 році обсяг ПДФО складав 212,2 млрд грн, що становить 61,6% від загального обсягу податкових надходжень. У 2022 році обсяг ПДФО зріс і склав 272,2 млрд грн, що становить 69,5% від загального обсягу податкових надходжень. Отже, податкові інструменти регулювання місцевих бюджетів відіграють ключову

роль у фінансовому забезпеченні територіальних громад, дозволяють збирати фінансові ресурси, необхідні для їхнього функціонування та розвитку.

Місцеві органи влади збирають різні податки, такі як податок на нерухомість, податок на землю, податок на доходи фізичних та юридичних осіб, податок на спадщину тощо. Сама ж держава може виділяти кошти місцевим бюджетам у вигляді трансфертів. Це можуть бути дотації або субвенції, які надаються з метою підтримки фінансової стійкості місцевих громад.

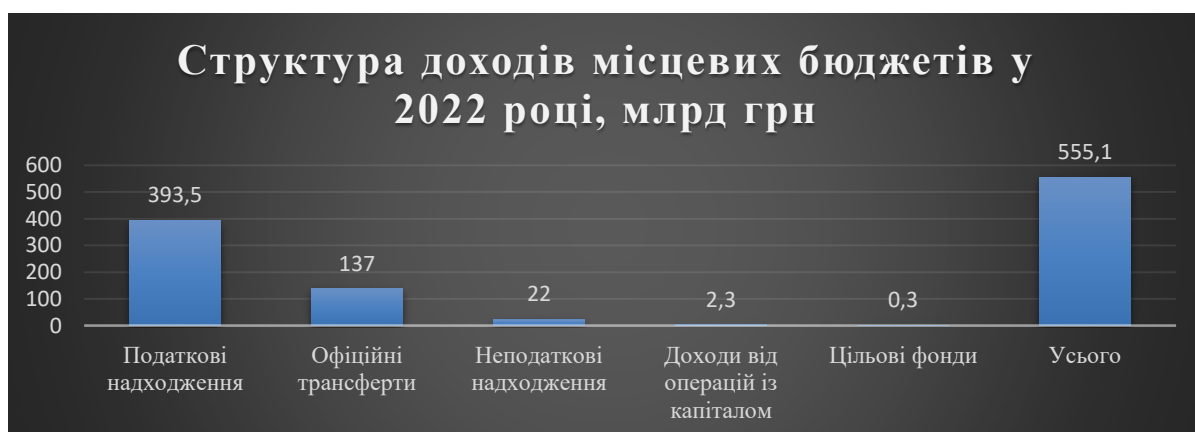


Рис. 3. Структура доходів місцевих бюджетів у 2022 році, млрд грн

Джерело: складено на основі [7]

З рисунку 3 бачимо, що податкові надходження – основне джерело наповнення місцевих бюджетів. Не менша роль відводиться і офіційним трансфертам, вони складають 137 млрд

грн, і відповідно становлять 24,7% від загального обсягу доходів. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету без врахування трансфертів зображена на рисунку 4.



Рис. 4. Частка місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету (без трансфертів)
Джерело: складено на основі [7]

Проаналізуємо також динаміку доходів за видами бюджетів за січень-грудень 2018-2022 років (рис. 5). Лідером за доходами місцевих бюджетів є бюджети територіальних громад де

проводиться досить ефективна бюджетно-податкова політика та ставиться на ній досить вагомий акцент. Для обласних та районних бюджетів надходження є значно меншими.

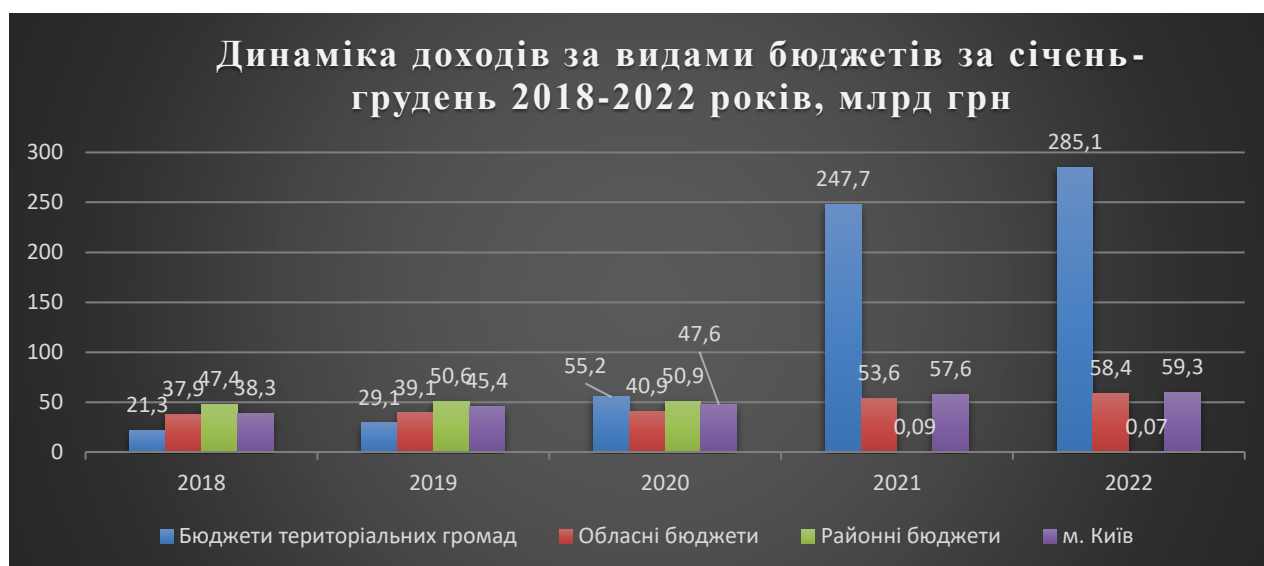


Рис. 5. Динаміка доходів за видами бюджетів за січень-грудень 2018-2022 років, млрд грн
Джерело: складено на основі [7]

Війна має серйозний вплив на бюджетно-податкове регулювання територіальних громад в Україні. Наслідки воєнного конфлікту – зруйнована інфраструктура, втрата виробничих потужностей, зміна демографічного складу населення, економічна нестабільність та зниження доходів. Приріст надходжень до загального фонду у 2023 році проти січня 2022 року склав 21,8% або + 5

906,1 млн гривень. Не забезпечено приросту доходів по 5-ти областях – Луганській (-74,4%), Херсонській (-58,3%), Донецькій (-24,3%), Запорізькій (-23,6%), Харківській (-1,3%). Власне, через активні воєнні дії. Проаналізуємо стан бюджетів територіальних громад України станом на 2022 рік у деяких областях та розглянемо рейтинг громад за доходами та видатками.



Рис. 6. Рейтинг територіальних громад за доходами
Джерело: складено на основі [9]



Рис. 7. Рейтинг територіальних громад за видатками
Джерело: складено на основі [9]

З рис.6-7 простежуємо пряму пропорцію між доходами і видатками по територіальних громадах. Виняток становить лише Запорізька територіальна громада, видатки якої перевищуються видатки Криворізької територіальної громади. Гроші почали витрачати на щось стратегічно необхідне, а не лише на поточні видатки. Власне, військова агресія з боку РФ теж дала свій суттєвий вплив на дану ситуацію.

Варто зазначити, що основними завданнями, які очікується реалізувати в рамках функціонування територіальних громад в частині їх бюджетної децентралізації, є перегляд та визначення переліку власних та делегованих повноважень; розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування; перехід до системи цільових трансфертів, спрямованих на компенсацію видатків органів місцевого самоврядування в результаті реалізації ними делегованих функцій; запровадження максимального рівня прозорості використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування [10].

Існує досить багато проблемних питань бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад. Одні з них полягають у недостатності фінансових ресурсів для реалізації проектів та забезпечення потреб громади. Це може бути наслідком низьких податкових надходжень, обмежених можливостей залучення кредитних ресурсів або нерівномірного розподілу фінансових ресурсів між різними громадами. Деякі територіальні громади можуть бути залежними від трансфертів від держави і не мати достатньої фінансової самостійності. Нерівномірний розподіл

фінансових ресурсів між різними територіальними громадами може призводити до соціально-економічної нерівності. Проблема заборгованості територіальних громад може виникати через недостатність бюджетних коштів для виконання зобов'язань перед постачальниками, працівниками та іншими кредиторами. Неefективне використання бюджетних коштів та недостатня контроль за їх витратами можуть становити проблему для територіальних громад [11].

Подальша реалізація реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку потребує розширення прав місцевих органів влади, зміцнення їх бюджетної самостійності та визначення відповідальності. Першочерговими кроками на нинішньому етапі мають стати, зокрема: внесення змін до Конституції України, передусім у частині децентралізації влади, тобто децентралізації повноважень органів виконавчої влади та передачі їх органам місцевого самоврядування. Їх суть полягає у чіткому розмежуванні повноважень органів місцевого самоврядування та держави, забезпеченні передачі функцій виконавчої влади від місцевих адміністрацій виконавчим органам рад відповідного рівня, забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами шляхом їх участі в загальнодержавних податках та компенсації їх витрат, якщо вони виникли внаслідок рішень органів державної влади [12].

Висновки. Отже, ефективне використання і розподіл

місцевих фінансів залежить від бюджетно-податкового регулювання, яке включає набір заходів, спрямованих на забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів, стимулювання економічного розвитку та поліпшення якості життя мешканців. Удосконалення механізму бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад може включати ряд заходів та стратегій. А саме:

- Розширення податкової бази. Це допоможе сприяти розширенню податкової бази шляхом стимулювання розвитку бізнесу, привертання інвестицій та розширення галузей економіки. А також шляхом спрощення податкової системи, зменшення податкових тягарів для бізнесу та створення сприятливих умов для підприємництва.

- Покращення ефективності витрат. Варто здійснювати бюджетне планування з урахуванням пріоритетів

розвитку громади і забезпечувати ефективність витрат коштів. Важливо встановлювати контроль за виконанням бюджету та здійснювати фінансовий аудит для перевірки використання бюджетних коштів.

- Залучення громадськості. Необхідно включати громадськість у процес прийняття рішень щодо бюджету та розвитку громади. Забезпечувати прозорість в управлінні фінансами та залучати громадян до моніторингу виконання бюджету. Це сприятиме виявленню корупційних схем, підвищенню відповідальності та ефективності використання бюджетних коштів.

- Розвиток місцевих доходів. Пріоритетною метою є розвиток місцевих доходів шляхом стимулювання місцевого бізнесу, розвитку туризму, комунального господарства [13].

Список використаної літератури

1. Панасюк, О. М. Удосконалення механізму бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальної громади (на прикладі Охтирської ОТГ) (Master's thesis, Сумський державний університет). 2022. С. 61.
2. Григоренко, В. О. Теоретичні основи бюджетно-податкового регулювання процесу формування фінансового потенціалу території. *Ефективна економіка*. 2013. №(2).
3. Тріпак М. М. Бюджетне регулювання в період трансформації міжбюджетних відносин / М. М. Тріпак, О. Й. Тимчук // Наукові записки. Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – №11. – 2002. – С. 67-70.
4. Кучінка, Т. В., Малець, С. С. Бюджетно-податкове регулювання, як форма управління кризовими процесами. *Науковий журнал «Інтернаука»*. 2016. Вип. 10.
5. Осадчук, С. Податкові інструменти для розвитку територіальних громад. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. №3(84), С. 234-238.
6. Сукач, О. М., Сарана, Л. А., & Гордієнко, Л. А. Податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна серія «Економічна»*. 2021. №(101), С. 68-78.
7. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. *Децентралізація: веб-сайт*. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16105>

8. Західна, О., & Петришин, Х. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2022. Вип. (4 (104)), С. 80-86.

9. Бюджети територіальних громад України. *Децентралізація*: веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14281>

10. Чинчик, А., Голубка, С., & палата України, Р. Податкові надходження бюджетів об'єднаних територіальних громад: теоретичний аналіз. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. Вип. №(3), С. 113-119.

11. Ренжеренко, К. С. Формування доходів місцевих бюджетів та резерви їх збільшення : випускна кваліфікаційна робота : 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" / К. С. Ренжеренко ; керівник роботи І. В. Садчикова ; НУ "Чернігівська політехніка", Кафедра фінансів, банківської справи та страхування. – Чернігів, 2022. – 96 с..

12. Петик, Л., Західна, О., & Дзебас, А. Вплив бюджетної децентралізації в Україні на місцеві бюджети. *Молодий вчений*. 2018. Вип. (2 (54)), С. 737-740.

13. Смолінська, С. Д., & Скидан, У. І. Стан фінансового забезпечення місцевих бюджетів. *Modern Economics*. 2022. Вип. №33. С. 110-116.

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.637374](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.637374)

JEL Classification: H72, G18

BUDGETARY AND TAX REGULATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT

ZAKHIDNA Oksana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>*

PETYK Lyubov

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>*

PYLAT Marta

*Student of Bachelor's degree,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-978X>*

Abstract. *The article examines the main aspects and theoretical foundations of budget and tax regulation, outlines its main functions and principles. The tax instruments for regulation of local budget revenues are substantiated. The structure of revenues of local budgets by types of activities was analyzed, the share of local budgets in revenues of the consolidated budget without taking into account transfers and the dynamics of revenues by types of budgets were studied. Methods of improving the mechanism of budget and tax regulation of territorial communities are considered*

Key words: *budget and tax regulation, territorial communities, decentralization, tax instruments, local budget.*

The study of budget and tax regulation is extremely relevant and important in modern conditions, especially in the context of decentralization of power and financial independence of local authorities. The main approaches to defining the concept of budget and tax regulation are emphasized. The main functions of budget and tax regulation are outlined. General principles, which are basic tools and are used to ensure the effective functioning of the budget system

and regulation of the development of territorial communities, are given. The main legislative acts of budget and tax regulation, which govern this process, are indicated. The tax instruments for regulation of local budget revenues are substantiated. It is noted that the use of tax instruments is important for the successful development of territorial communities. The increase in local budget revenues during 2021-2022 was considered. The structure of local budget revenues in 2022 by types of activity was analyzed. The

share of local budgets in the revenues of the consolidated budget without taking into account transfers and the dynamics of revenues by types of budgets during 2018-2022 were studied. Interbudgetary transfers to local budgets in 2023 were considered. It is noted that the war has a serious impact on the budget and tax regulation of territorial communities in Ukraine. The current state of the budgets of territorial communities of Ukraine as of 2022 in some regions was analyzed. The ranking of territorial communities by income and expenditure was analyzed.

The main features of the budget and tax regulation of the development of territorial communities are emphasized. The main tasks that are expected to be implemented within the framework of the functioning of territorial communities in terms of their budgetary decentralization are indicated. The problematic issues of budgetary and tax regulation of the development of territorial communities, as well as the reasons for their occurrence, are studied. Methods of improving the mechanism of budget and tax regulation of territorial communities are considered.

References

1. Panasiuk, O. M. (2022) Udoskonalennia mekhanizmu biudzhethno-podatkovoho rehuliuвання rozvytku terytorialnoi hromady (na prykladi Okhtyrskoi OTH) [Improvement of the mechanism of budget and tax regulation of territorial community development (on the example of Okhtyr OTG)]. *Master's thesis, Sumskyi derzhavnyi universytet*. p. 61.
2. Hryhorenko, V. O. (2013) Teoretychni osnovy biudzhethno-podatkovoho rehuliuвання protsesu formuvannya finansovoho potentsialu terytorii [Theoretical foundations of budget and tax regulation of the process of formation of the financial potential of the territory]. *Efektivna ekonomika*. vol. 2.
3. Tripak M. M., O. Y. Tymchuk (2002) Biudzhethne rehuliuвання v period transformatsii mizhbiudzhethnykh vidnosyn [Budget regulation in the period of transformation of inter-budgetary relations]. *Naukovi zapysky. Ternopil'skyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. V. Hnatiuka. Serii: Ekonomika*. vol. 11, pp. 67-70.
4. Kuchinka, T. V., Malets, S. S. (2016) Biudzhethno-podatkovye rehuliuвання, yak forma upravlinnia kryzovymy protsesamy. [Budget and tax regulation as a form of crisis management]. *Naukovyi zhurnal «Internauka»*. vol. 10.
5. Osadchuk, S. (2021) Podatkovi instrumenty dlia rozvytku terytorialnykh hromad [Tax instruments for the development of territorial communities]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. vol. 3(84), pp. 234-238.
6. Sukach, O. M., Sarana, L. A., & Hordiienko, L. A. (2021) Podatkovi instrumenty rehuliuвання dokhodiv mistsevykh biudzhethiv [Tax instruments for regulation of incomes of local budgets]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni VN Karazina serii «Ekonomichna»*. vol. 101, pp. 68-78.
7. Detsentralizatsiia (2022). Analiz vykonannya mistsevykh biudzhethiv za 2022 rik [Analysis of the implementation of local budgets for 2022]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16105> (дата звернення: 23.05.2023)
8. Zakhidna, O., & Petryshyn, Kh. (2022) Biudzhethna detsentralizatsiia: analiz yii vprovadzhennia v Ukraini ta sviti [Biudzhethna detsentralizatsiia: analiz yii vprovadzhennia v Ukraini ta sviti]. *Molodyi vchenyi*. vol. 4(104). pp. 80-86.

9. Detsentralizatsiia (2022). Biudzhetny terytorialnykh hromad Ukrainy [Budgets of territorial communities of Ukraine]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/14281> (дата звернення: 23.05.2023)

10. Chynchyk, A., Holubka, S. (2022) Podatkovi nadkhodzhennia biudzhetyv obiednanykh terytorialnykh hromad: teoretychnyi analiz [Tax revenues of the budgets of united territorial communities: theoretical analysis]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. vol. 3. pp. 113-119.

11. Renzherenko, K. S. (2022) Formuvannia dokhodiv mistsevykh biudzhetyv ta rezervy yikh zbilshennia : vypuskna kvalifikatsiina robota : 072 "Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia" [Formation of revenues of local budgets and reserves for their increase: final qualification work: 072 "Finance, banking and insurance"]. *NU "Chernihivska politekhnika", Kafedra finansiv, bankivskoi spravy ta strakhuvannia*. p. 96.

12. Zakhidna, O., & Petryshyn, Kh. (2022) Biudzhetna detsentralizatsiia: analiz yii vprovadzhennia v Ukraini ta sviti [Biudzhetna detsentralizatsiia: analiz yii vprovadzhennia v Ukraini ta sviti]. *Molodyi vchenyi*. vol. 4(104). pp. 80-86.

13. Smolinska, S. D., & Skydan, U. I. (2022) Stan finansovoho zabezpechennia mistsevykh biudzhetyv [The state of financial support of local budgets]. *Modern Economics*. vol. 33. p. 110-116.

ВИКОРИТАННЯ СТОХАСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

МИЩИШИН Орест Якович

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5225-828X>*

БОРЩУК Ірина Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2090-8425>*

МИХАЙЛИШИН Тарас Олегович

*здобувач наукового ступеня доктора філософії
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Анотація. Дослідження та моделювання соціально-економічних процесів передбачає перехід від детермінованих величин до стохастичних, що визначає використання нормального розподілу для економічних параметрів. Створення змінних в часі стохастичних моделей можливе на базі теорії випадкових процесів.

Оскільки більшість економічних величин представлені в агрегованому виді, а розподіл величин та їхня частота появи, як правило відсутні, тому в роботі створено максимально наближену до реальності динамічну стохастичну модель заробітної плати для працівників великого підприємства або мешканців територіальної одиниці.

Розрахунок оптимальної кількості розмірного ряду взуття та одягу для окремих країн дозволяє оптимізувати прибуток великих мереж магазинів, на основі даних про розподіл розмірного ряду товарів. Цікавим також є порівняння спектру розмірного ряду для споживачів різних країн, що уніфікує підходи для вибору розмірного ряду.

Ключові слова: соціально-економічний процес, заробітна плата, стохастична модель, нормальний розподіл, розмірний ряд взуття.

Постановка проблеми. Дослідження параметрів та характеристик складних економічних систем потребує диференційного підходу для оцінки процесів на мікро, макро та мезо рівнях. Фінансові характеристики економічних

процесів на макро та мезо рівнях вивчаються, як правило, на основі агрегованих чи усереднених даних. При дослідженні такого типу процесів на мікро рівні доцільно розглядати не детерміновані а стохастичні величини.

Саме тому проблематика вивчення певних економічних процесів на мікро рівні під кутом стохастичних досліджень має на теперішній час пріоритетне значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стохастичні моделі для економіки вивчали і використовували, зокрема Бондаренко С.М., [1] Жлуктенко В.І., Бегун А.В., [2] Томашевський В. М., Жданова О. Г., Жолдаков О. О. [3]

Метою статті є створення теоретико-методологічних підходів побудови стохастичних моделей соціально-економічних процесів, що дозволяє відтворювати втрачені параметри величин, необхідних для дослідження реальних соціально-економічних процесів в глобальній економіці, оптимізуючи при цьому втрати.

Виклад основних результатів. Вивчення економіки країни в цілому, окремих територій чи груп населення потребує аналізу її окремих метрик представлених у вигляді констант або змінних. Для опису агрегованих або усереднених значень використовують детерміновані величини. Узагальнені значення метрик не завжди дозволяють проаналізувати поведінку економічної системи чи дослідити процес впливу винагороди за виконану роботу на велику кількість працівників з різним рівнем заробітної плати. Отож для опису масових соціально-економічних явищ чи фінансових процесів використовують інший тип математичних понять – стохастичні величини.

Такого типу величини можуть і повинні бути використані для опису широкого спектру соціально-економічних явищ: демографічних, антропометричних, фінансових, економічних і психологічних, оскільки

характеристики різних об'єктів досліджень суттєво відрізняються між собою. Група будь-яких соціально-економічних об'єктів досліджень, метрики яких мають той чи інший частотний розподіл, близький до нормального розподілу Гаусу можна представляти у вигляді стохастичних величин. Стохастична величина, розподілена за функцією Гауса характеризуються двома константами – математичним сподіванням $m(x)$ та середньоквадратичне відхилення $\sigma(x)$. Стохастичні величини, які описують закони розподілу випадкових величин, які змінюються з часом називають випадковими процесами $X(t)$ і використовують для опису соціально-економічних процесів що змінюються в часі. Тоді ми маємо справу з випадковими процесами $X(t)$ та відповідно випадковими величинами X а також детермінованими функціями $f(t)$, що описують траєкторію змін окремих об'єктів, які називають реалізацією випадкового процесу.

Перший приклад побудови стохастичної моделі стосуються створення наближеної до реальності моделі величини заробітної плати, яка міняється в річному вимірі та стосується великої групи людей на великому підприємстві або територіальній одиниці.

Параметри стохастичної величини, яка описує заробітну плату в Україні в 2020-2022 роках році мають наступні значення: математичне сподівання $m_{2020} = 10\ 340$ грн та середньоквадратичне відхилення $\sigma_{2020} = 1334$ грн., $m_{2021} = 12993$ грн та середньоквадратичне відхилення $\sigma_{2021} = 1429$ грн., $m_{2022} = 14859$ грн та середньоквадратичне відхилення $\sigma_{2022} = 1547$ грн., ., $m_{2023} = 15778$ грн та середньоквадратичне відхилення σ_{2023}

= 1676 грн.[4].

У більшості випадків аналізуються агреговані чи усереднені параметри економічних величин, однак для розуміння соціально-економічних процесів необхідно змодельовати значення зарплати для окремого працівника в динаміці протягом декількох років (2020-2022рр.). Перерізом випадкового процесу, який описує заробітну плату великої кількості людей найчастіше є випадкова величина з нормальним розподілом частоти окремих значень. Нормальний розподіл визначається функцією Гауса (1):

$$\varphi(x) = a * \exp\left(-\frac{(x - b)^2}{2c^2}\right),$$

$$a = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}}, \quad b = \mu, \quad c = \sigma$$

де (1)

Функція Гауса в нашій моделі показує частоту появи певної зарплати рівної значенню x . Для побудови стохастичної

моделі заробітної плати використано функціонал оберненого нормального розподілу. За допомогою інструменту Excell розраховано значення зарплати x , при заданому значенні ймовірності $\varphi(x)$ яка може бути в межах $[0;1]$. Для цього використано обернену функцію нормального розподілу NORMINV (Probability, mean, standard_dev) інструменту Excell, для аргументів mean = m , standard_dev = σ . Значення Probability задано випадковим чином за допомогою функції RAND(). Короткий набір таких розрахованих значень заробітної плати представлено нижче. (табл.1)

Поля таблиці містять наступні значення. People – ідентифікатор (код працівника), в даному випадку змінюється від 1 до максимального значення. Salary – розраховане значення зарплати для працівника (через обернену функцію нормального розподілу з параметрами полів Const для певного року – поле Date.

Таблиця 1

Результуючі значення величини заробітної плати та аргументи

PEOPLE	SALARY	DATE	CONST
1	10501.07	2020	$\sigma = 1334$
2	9087.259	2020	$m = 10340$
3	10686.46	2020	
4	10144.87	2020	
5	10182.95	2020	
6	10389.75	2020	
7	10026.11	2020	
8	9736.012	2020	
...	
100 000	9665.16	2020	

Наступне завдання яке вирішено – групування усіх значень заробітної по групах з кроком групування 100 грн, для цього використано інструментарій Bing візуалізатора Tableau. Для агрегованого кількісного представлення розміри

зарплатні згруповано з кроком 100 грн. та відображено у формі стовпцевої діаграми з візуалізацією заробітної плати кожного працівника (рис.1). Характер частотної діаграми частково відповідає розподілу Гауса. Певні

невідповідності діаграми заробітної плати частотній діаграмі нормального розподілу викликані малою кількістю відібраних для відображення об'єктів (400 людей) а також нерівномірним розподілом функції RAND() інструменту Excell, що насправді робить модель навіть більш реалістичною.

Щоб створити динамічну картину зміни заробітної плати для кожного з працівників змодельовано частотні спектри заробітних плат працівників для 2021-2022 років на основі вищевказаних параметрів (середнього значення та середньоквадратичного відхилення) [4].

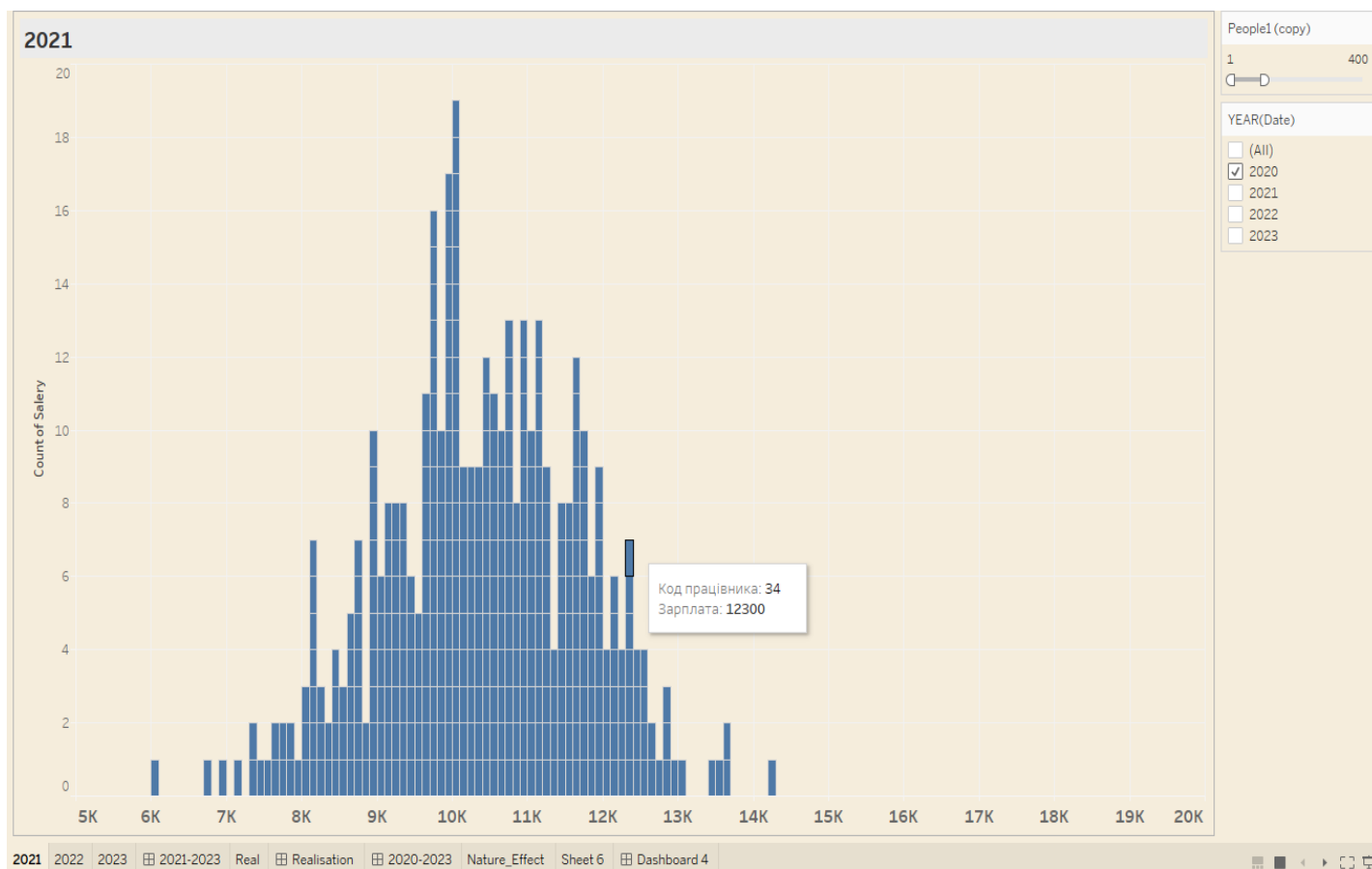


Рис. 1 Частотний розподіл заробітної плати 400 працівників в 2021 році.

Джерело: сформовано автором на основі власної моделі та даних [4].

Спостерігається зростаючий тренд середніх значень заробітної плати. Повну динаміку моделювання заробітної плати для періоду 2020-2022 років можна відобразити наступним дашбордом (рис.2).

Запропонована модель описує динаміку спектру заробітних плат працівників. Зрозуміло, що кожен працівник отримує різні обсяги доходів за різних економічних умов в часи

турбулентних змін економіки, викликаних завершенням криз інспірованих коронавірусом та початку військових дій. Модель з математичної точки зору є випадковим процесом. Дискретні річні зрізи заробітної плати описані випадковими величинами, а річні зміни заробітної плати окремого працівника не випадковими функціями, залежними від фактору часу.

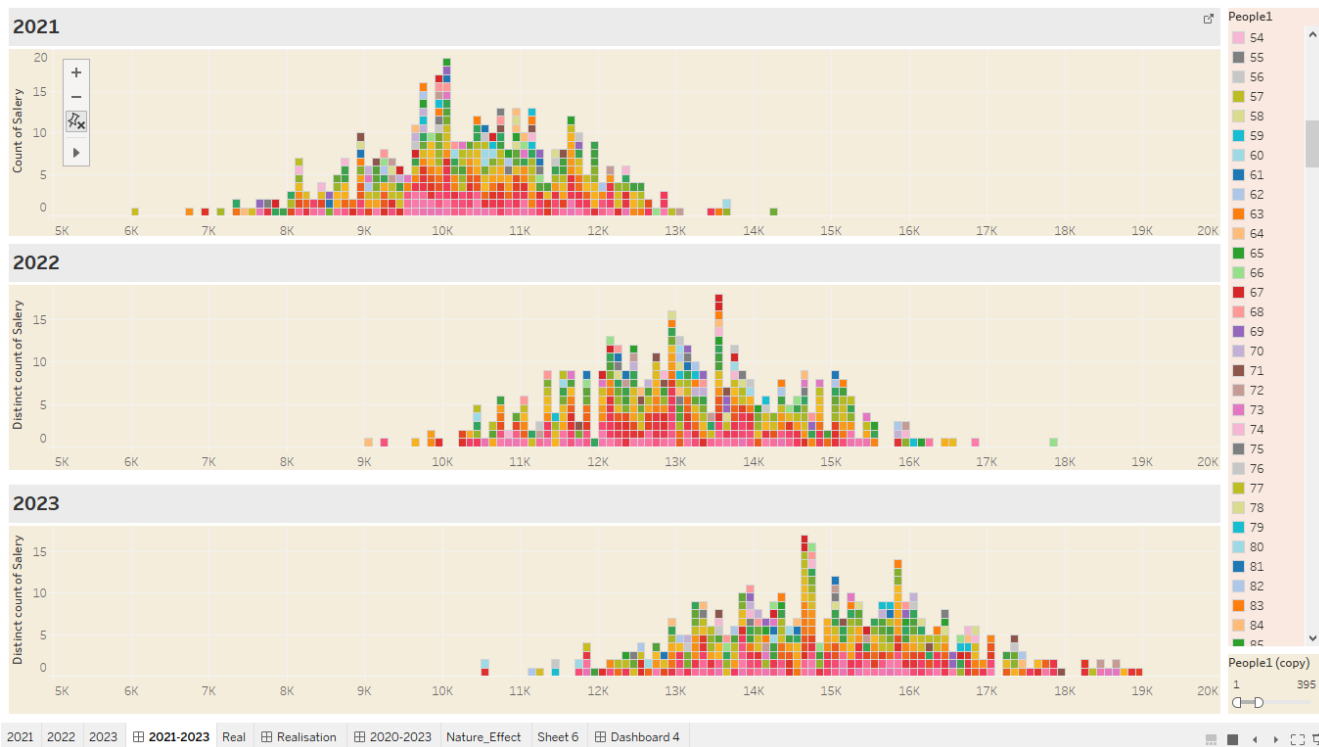


Рис. 2 Випадковий процес зміни стохастичних величин розподілу заробітної плати.
Джерело: змодельовано автором на основі [4]

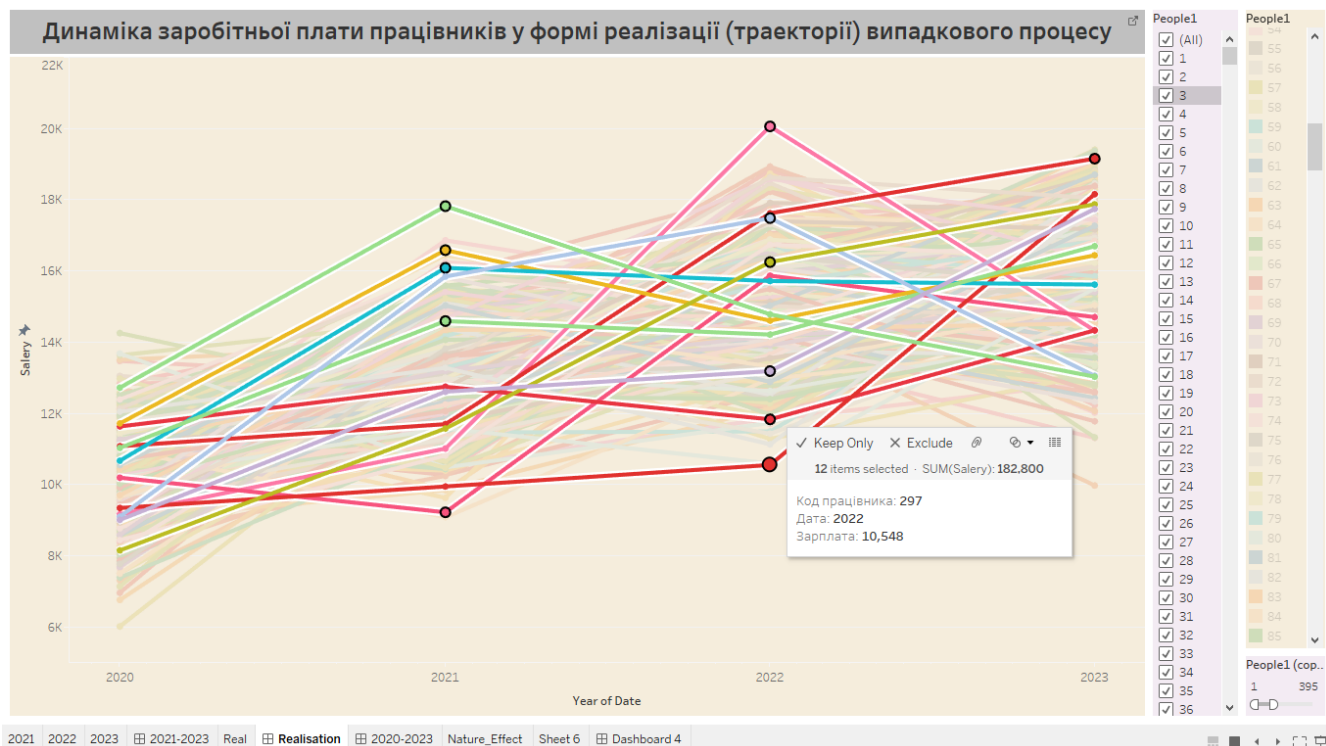


Рис. 3 Окремі траєкторії змін заробітної плати працівників.
Джерело: сформовано автором на основі власної моделі та даних [4]

Також зрозуміло що заробітна працівників змінюється по-різному, тобто заробітні плати різних працівників не повинні повністю корелювати між собою. В моделі це забезпечується використання функції RAND() для моделювання заробітної

плати окремо для різних років кожного окремо взятого працівника. (рис.3)

При дослідженні соціально-економічних процесів стохастичний розподіл мають не тільки економічні та фінансові величини, але й антропометричні і навіть психологічні.

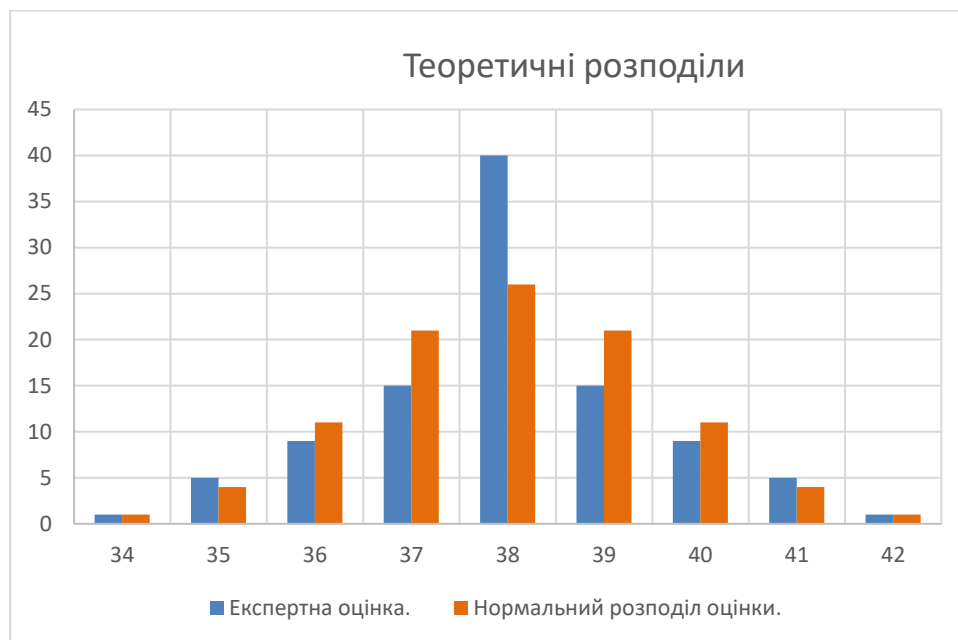


Рис. 4 Частотний набір розмірного ряду жіночого взуття сформований на основі експертної оцінки та нормального розподілу експертної оцінки.

Джерело: сформовано автором на основі власної моделі.

Проблема розподілу взуття та одягу за розмірами до цього часу досліджувалась мало [1]. На першому етапі дослідження було застосовано найпростіший підхід - закупити однакову кількість взуття різних розмірів (табл.2; стовбець 1). Наступний підхід дослідження включав експертну оцінку частоти розмірів жіночого взуття в Україні. (рис 4.), (табл.2; стовбець 2). На основі експертної оцінки за допомогою функції Гауса розраховано частотний набір жіночого розміру взуття для України (табл.2; стовбець 3). Параметри стохастичної величини, яка описує частотний набір становили середнє значення $m_{\text{exp}} = 38, \sigma_{\text{exp}} = 1,5$.

На наступному етапі досліджень зібрано статистичні дані про

антропометричні параметри 247 осіб жіночої статі. (рис 5.) (табл.2; стовбець 4). На основі статистичних даних за допомогою функції Гауса розраховано частотний набір розмірного ряду жіночого взуття для реальних людей в Україні (рис 5.) та (табл.2; стовбець 5). Параметри стохастичної величини, яка описує частотний набір розмірного ряду жіночого взуття, становили: середнє значення $m_{\text{real}} = 38,18$, середньоквадратичне відхилення $\sigma_{\text{real}} = 1,53$.

Ще одним етапом досліджень було порівняння зібраного антропометричного матеріалу для України з відповідними даними для США, а саме статистичного дослідження зробленого в

Каліфорнійського університеті [5] про антропометричні параметри для більше ніж 500000 осіб жіночої статі (табл.2; стовбець б). На основі статистичних даних за допомогою функції Гауса розраховано частотний набір жіночого розміру взуття для реальних мешканців в США. Параметри стохастичної величини, яка описує частотний набір

для американських жінок становили: середнє значення $m_{usa} = 38$, $\sigma_{usa} = 1,5$.

Для оцінки ефективності різного виду моделей розмірного ряду жіночого взуття запропонований розрахунок втрат для кожної моделі в порівнянні з статистичними даними за умови, що кожна пара взуття вартує 2000 грн.

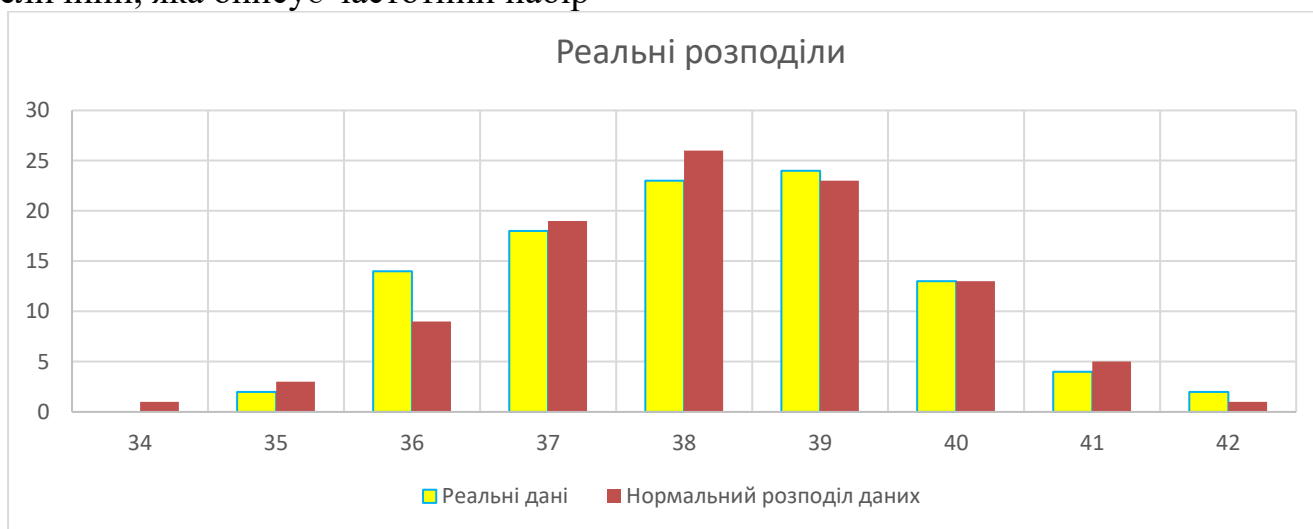


Рис. 5 Частотний набір розмірного ряду жіночого взуття сформований на основі реальних даних та нормального розподілу для реальних даних
Джерело: сформовано автором на основі зібраних статистичних даних.

Таблиця 2
Частотні значення розмірного ряду жіночого взуття змодельовані різними методами.

Розмір взуття	Україна					(6) США
	(1) Рівномірний розподіл	(2) Експертна оцінка.	(3) Нормальний розподіл для експертної оцінки.	(4) Реальні значення	(5) Нормальний розподіл для реальних значень.	
34	11	1	1	0	1	1
35	11	5	4	2	3	4
36	11	9	11	14	9	11
37	11	15	21	18	19	21
38	12	40	26	23	26	26
39	11	15	21	24	23	21
40	11	9	11	13	13	11
41	11	5	4	4	5	4
42	11	1	1	2	1	1
Втрати, грн	144 000	88 000	34 000	0	28 000	36 000
Втрати, %	72%	44%	17%	0%	14%	18%

Втрата клієнта за умови відсутності потрібного розміру взуття зменшує дохід на тих самих 2000 грн. Два останні рядки (табл.2) відображають абсолютні і відносні фінансові втрати для кожної із запропонованих моделей. Мінімальні втрати реалізатори матимуть за умови застосування моделі нормального розподілу для реальних статистичних значень в порівнянні зі самими статистичними значеннями.

Висновки. Використання стохастичних моделей, зокрема з нормальним розподілом метрик окремих об'єктів досліджень, дозволяє виокремити характеристики для кожного об'єкта за умови що ці характеристики сильно різняться між собою. Використання стохастичних величин дозволяє також створювати моделі з великою кількістю об'єктів (1000-100000) використовуючи тільки дві константи середнє значення та

середньо квадратичне відхилення, а також дозволяє розгортати цей процес в динаміці, створюючи ефект не повної кореляції між перерізами та максимального наближення моделі до реальності. Перевагою представлення частотного розподілу розмірного ряду взуття у вигляді нормального розподілу зменшує кількість інформації до двох констант (середнього значення і середньоквадратичного відхилення). Також таке представлення дозволяє порівнювати різні моделі, зокрема була виявлена рівність параметрів нормального частотного розподілу розмірного ряду жіночого взуття для України і США, вони виявились практично однаковими. Таким чином при організації бізнесу в США немає необхідності створювати новий розподіл розмірного ряду взуття, принаймні жіночого, можна використати модель для України.

Список використаної літератури.

1. Бондаренко С.М. Використання нормального розподілу Пуассона в системі управління якістю на підприємстві легкої промисловості. *Економіка і суспільство*. 2021. Випуск 32. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/840/807>
2. Жлуктенко В.І., Бегун А.В. Стохастичні моделі в економіці.: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 352 с.
3. Томашевський В. М., Жданова О. Г., Жолдаков О. О. Вирішення практичних завдань методами комп'ютерного моделювання. — К.: Корнійчук, 2001. — 267 с.
4. <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/pokazniki-serednoyi-zarobitnoyi-plat/arhiv-zapitannya-vidpovidi-peremishhenim-pokazniki-serednoyi-zarobitnoyi-plat/>
5. [https://ukrayinska.libretxts.org/Математика/Прикладна_математика/Бізнес_обчислення_з_Excel_\(May_i_Bart\)/07%3A_Інтеграція/7.06%3A_Нормальний_розподіл_-_Розширений_числовий_приклад](https://ukrayinska.libretxts.org/Математика/Прикладна_математика/Бізнес_обчислення_з_Excel_(May_i_Bart)/07%3A_Інтеграція/7.06%3A_Нормальний_розподіл_-_Розширений_числовий_приклад)

JEL Classification C6, C73

USING STOCHASTIC MODELS FOR SIMULATING SOCIO-ECONOMIC PROCESSES

MYSHCHYSHYN Orest

*PhD of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of Department Digital Economics and Business Analytics
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5225-828X>*

BORSHCHUK Iryna

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department Digital Economics and Business Analytics
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2090-8425>*

MYKHAILYSHYN Taras

*recipient of the Doctor of Philosophy degree,
Ivan Franko National University of Lviv*

Abstract. *Research and modelling of socio-economic processes involves the transition from deterministic values to stochastic ones, which determines the use of normal distribution for economic parameters. The creation of time-varying stochastic models is possible on the basis of the theory of random processes.*

Since the majority of economic values are presented in an aggregated form, and the distribution of values and their frequency of occurrence are usually absent, the work created a dynamic stochastic wage model as close as possible to reality for employees of a large enterprise, residents of a territorial unit.

Calculating the optimal amount of the size range of shoes and clothes for individual countries allows optimizing the profit of large store chains, based on data on the distribution of the size range of goods. It is also interesting to compare the spectrum of the size series for consumers of different countries, which unifies the approaches to choosing a size series.

Key words: *socio-economic process, salary, stochastic model, normal distribution, size range of shoes.*

The study of parameters and characteristics of complex economic systems requires a differential approach to evaluate processes at the micro, macro, and mezo levels. Financial characteristics of economic processes at the macro and mezo levels are studied, as a rule, on the basis of

aggregated or averaged data. To study this type of processes at the micro level, it is advisable to consider not deterministic but stochastic values. That is why the issue of studying certain economic processes at the micro level under the angle of stochastic research is currently of priority importance.

The article proposes to apply modeling of financial and economic processes at the micro level in the form of stochastic values and random processes. Two stochastic models are demonstrated: a dynamic random process of employee wages and a stochastic model of the distribution of anthropometric indicators of a large group of people.

Research and modelling of socio-economic processes involves the transition from deterministic values to stochastic ones, which determines the use of normal distribution for economic parameters. The creation of time-varying stochastic models is possible on the basis of the theory of random processes.

The article also compares the parameters of the normal distribution of anthropometric parameters of residents of

Ukraine and the United States of America. These parameters turned out to be remarkably similar.

Since the majority of economic values are presented in an aggregated form, and the distribution of values and their frequency of occurrence are usually absent, the work created a dynamic stochastic wage model as close as possible to reality for employees of a large enterprise, residents of a territorial unit.

Calculating the optimal amount of the size range of shoes and clothes for individual countries allows optimizing the profit of large store chains, based on data on the distribution of the size range of goods. It is also interesting to compare the spectrum of the size series for consumers of different countries, which unifies the approaches to choosing a size series.

References

1. Bondarenko S.M. Vykorystannja normal'nogo rozpodilu Puassona v systemi systemi upravlinnja jakistju na pidpyjemstvi lehkoi promyslovosti. *Ekonomika i syspil'stvo*. 2021 Vypusk. 32. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/840/807> [in Ukrainian].
2. Zluktenko V.I., Begun A.V. Stohastychni modeli v ekonomici: Monografija. – K.: KNEU, 2005. – 352 s. [in Ukrainian]
3. Tomashevskyy V.M., Zdanov O.G., Zoldakov O. O. Vyrishennja praktychnyh zavdan' metodomy kompjuternogo modeljuvannja. — K.: Kornijchuk, 2001. — 267 s. [in Ukrainian]
4. <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/pokazniki-serednoyi-zarobitnoyi-plat/arhiv-zapitannya-vidpovidi-peremishhenim-pokazniki-serednoyi-zarobitnoyi-plat/>
5. [https://ukrayinska.libretexts.org/Matematyka/Prykladna_matematyka/Biznes_obchyslennja_3_Excel_\(May_i_Bart\)/07%3A_Integracija/7.06%3A_Normal'nyy_rozpodil_-_Rozshyrenyy_chyslovyj_pryklad](https://ukrayinska.libretexts.org/Matematyka/Prykladna_matematyka/Biznes_obchyslennja_3_Excel_(May_i_Bart)/07%3A_Integracija/7.06%3A_Normal'nyy_rozpodil_-_Rozshyrenyy_chyslovyj_pryklad) [in Ukrainian]

СУЧАСНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ESG-АКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ – ШЛЯХ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ПШИК Богдан Іванович

*доктор економічних наук, професор
професор кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7930-0791>*

ЛАПШКО Зоряна Ярославівна

*кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8716-9666>*

БОГІВ Роман Євгенович

*здобувач наукового ступеня доктора філософії
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Анотація. У статті здійснено теоретичне обґрунтування напрямів управління ESG-активністю підприємств та їх важливості у досягненні цілей сталого розвитку. Висвітлено авторські рекомендації у сфері визначення і реалізації ключових цілей і напрямів, організації процесу управління ESG-активністю підприємства, інтеграції ESG-підходів в систему управління бізнесом, а також моніторингу та оцінки діяльності підприємств у сфері ESG.

Ключові слова: ESG-активність, ESG-звітність, компанія (підприємство), сталий розвиток, управління, цілі сталого розвитку.

Постановка проблеми. Невпинний розвиток глобалізаційних процесів, які постійно поширюються у цивілізованому світі та охоплюють дедалі більшу кількість економічних суб'єктів, призвели до посилення конкуренції в бізнесі, підвищення значущості рівня та якості життя, усвідомленості підходів до підтримки репутації та зміцнення стійкості у функціонуванні підприємницьких структур. Впродовж останніх років, коди відбувається активний перехід до

інформаційного суспільства, традиційні інструменти забезпечення конкурентоспроможності підприємств практично вичерпали свій потенціал, що вимагає не лише постійного перегляду і вдосконалення наявних, а й розроблення нових підходів та механізмів, спрямованих поглиблення взаємодії «бізнес - суспільство», а також усвідомлення важливості та пріоритетності морально-етичних цінностей і духовного розвитку особистості.

В умовах сьогодення економічна ефективність перестає бути визначальною детермінантою при прийнятті фінансових рішень, оскільки потенційні інвестори та інші стейкхолдери в ході прийняття відповідальних рішень дедалі більше проявляють інтерес до нефінансової інформації, що характеризує різноманітні аспекти функціонування та внесок компаній у досягнення цілей сталого розвитку. Саме тому й при формуванні компаніями власних стратегій розвитку відбувається коригування пріоритетів у напрямку забезпечення стійкого розвитку бізнесу, що базується на відповідальному ставленні до довкілля (E-environment), високій соціальній відповідальності (S-social) та високій якості корпоративного управління (G-governance). Саме тому проблематика управління ESG-активністю підприємств набуває сьогодні пріоритетного значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням сучасних проблем інтеграції ESG – підходів в діяльність підприємницьких структур в Україні займалися такі вітчизняні вчені як Болгар Т., М. Кіржецька, Ю. Кіржецький, Левченко Н., Макаренко І., Пластун О., Пшенична М., Ткаченко А. та інші науковці. Проте недостатньо висвітленими у науковій економічній літературі залишаються питання розвитку та вдосконалення підприємствами власних стратегій господарювання та бізнес-моделей на базі використання сучасних підходів до управління ESG – активністю. Важливість цих проблем і недостатній рівень їх висвітлення в наукових публікаціях зумовили актуальність цієї проблематики.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних складових і напрямів

управління ESG – активністю та обґрунтуванні рекомендацій з їх удосконалення в цілях забезпечення конкурентоспроможності підприємств та сталого розвитку.

Виклад основних результатів. Останнім часом у бізнесових і наукових колах спостерігається підвищений інтерес до функціонування підприємницьких структур з позицій їхньої участі та внеску у досягнення цілей сталого розвитку. Цей інтерес відразу перейшов у практичну площину шляхом прийняття конкретних управлінських рішень підприємств у застосуванні інноваційних підходів до вирішення проблем сталого розвитку. Такий тренд не є випадковим, оскільки суспільство стає більш чутливим до соціальних питань і світові бренди обирають стратегії, що враховують усі аспекти ESG-активності – довкілля, соціальну сферу та корпоративне управління. До того ж у діловому світі сформувалася стабільна група компаній (наприклад, Microsoft Corporation, Unilever, Tesla Inc, Procter & Gamble та інші), які реалізують ESG-принципи, керуючись міжнародними вимогами і стандартами [1]. Ці та інші компанії, що активно впроваджують ESG-принципи, стають лідерами не лише з позицій відповідального бізнесу, а й досягнення фінансового успіху, що проявляється у зростанні вартості їхнього капіталу, інвестиційної привабливості та отримання відчутних переваг в доступі до залучення фінансування. Саме тому поживлення ESG-активності слід розглядати в руслі реалізації прогресивної стратегії забезпечення розвитку підприємства на тривалу перспективу, яка реалізується у розрізі таких складових:

E – екологічна (environmental), включає низку заходів по скороченню

викидів забруднюючих речовин та відходів, недопущення виснаження природних ресурсів, включаючи воду, скорочення площі лісів, а також використання відновлюваних ресурсів та їх переробку;

S – соціальна (*social*), полягає у підтримці професійної освіти працівників, зменшення плинності кадрів, охорона здоров'я на підприємстві, наявність «соціального пакету», культура «нульового травматизму», виключення використання дитячої праці, гендерна рівність, взаємовідносини із споживачами та місцевими спільнотами;

G – корпоративне управління (*governance*) передбачає прозорість розкриття інформації, врахування інтересів усіх акціонерів, виключення необґрунтовано високих винагород топ-менеджерам та корупційних скандалів, наявність довгострокової стратегії компанії [2, с. 259].

Виходячи з цього, ESG-активність підприємства слід розглядати з позицій

процесів прийняття управлінських рішень, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку, а також їх реалізації в ході взаємодії підприємства із зовнішніми і внутрішніми стейкхолдерами, що втілюються в одночасному здійсненні заходів екологічного, соціального та корпоративного характеру. Воно повинно базуватися на: сукупності теоретичних і методологічних підходів, ідей, принципів або уявлень, згідно яких відбуваються зазначені вище процеси; визначення перспективних напрямів розвитку підприємства в контексті ESG-напрямів; механізмах впливу суб'єкта на об'єкт управління; характері взаємовідносин між підприємством та його внутрішніми і зовнішніми стейкхолдерами; використанні широкого спектра механізмів комунікації та інформування стейкхолдерів про результати ESG-активності підприємства.

В межах управління ESG-активністю підприємства виокремимо окремі ланки, взаємодію яких зображено на рис. 1.

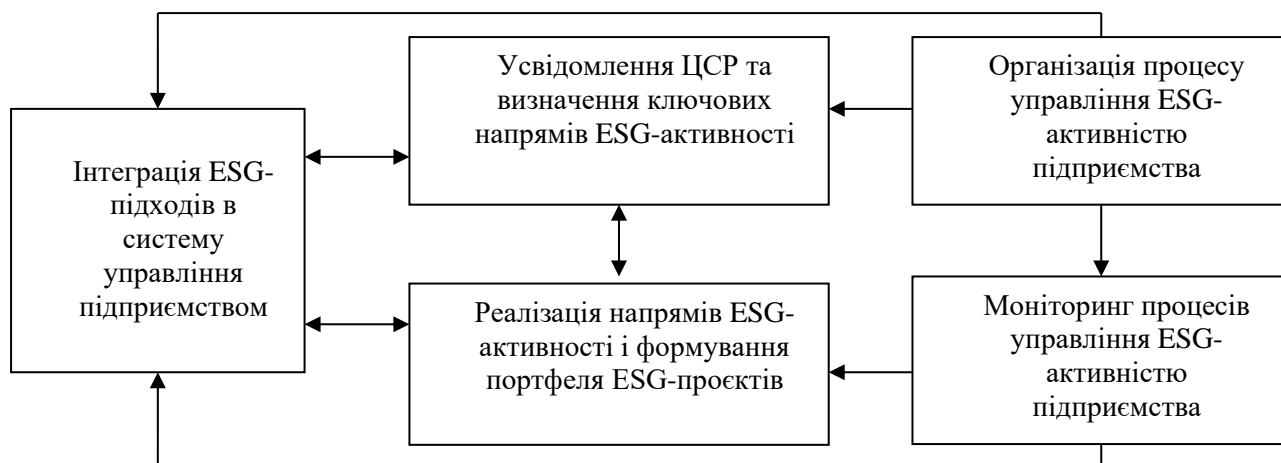


Рис. 1. Складові управління ESG-активністю підприємства та зв'язок між ними
Джерело: авторська розробка

Вихідним моментом даного процесу управління є усвідомлення цілей сталого розвитку (ЦСР) та визначення ключових напрямів ESG-активності підприємства. Зокрема ЦСР закликають усі без винятку компанії сприяти досягненню сталого розвитку за допомогою їх інвестицій, розробок та бізнес-практик. При цьому слід звернути увагу на те, що ступінь та швидкість впровадження сталих та інклюзивних бізнес-моделей зіграє важливу роль для досягнення успіху у досягненні ЦСР, однак самі компанії стають об'єктами впливу викликів, на які орієнтовані ЦСР. Передусім необхідно здійснити оцінку актуального та потенційного позитивного та негативного впливів діяльності підприємства на досягнення ЦСР протягом всього ланцюга формування вартості. Це допоможе ідентифікувати сфери, в яких можна примножити позитивний вплив, і ті, де вплив негативних чинників можна зменшити або уникнути його взагалі.

Після цього необхідно визначити пріоритети серед ЦСР на основі таких критеріїв: 1) розгляд масштабу, ступеня складності та ймовірності актуальних та потенційних впливів, а також важливості такого роду впливів на основних учасників процесу та можливість посилити конкуренцію; 2) врахування додаткових застережень (ймовірність нових регуляторних актів, стандартизація, дефіцит на ринку (матеріалів або робочої сили), перебої в ланцюгу формування вартості, тиск зі сторони учасників процесу або мінлива динаміка ринку на тривалу перспективу), які можуть перетворити ці негативні впливи на витрати та ризику для компанії; 3) оцінка можливостей для компанії на предмет збільшення або здобуття переваг від

своїх актуальних або потенційних впливів на ЦСР, зокрема можливостей для інновацій, розробки нових продуктів та рішень або фокус на нові сегменти ринку. Наприклад, можуть бути обрані такі ESG-пріоритети: підвищення ефективності використання основних засобів шляхом використання енерго – та ресурсозберігаючих технологій; використання відходів у процесі виробництва продукції; залучення ESG-інвестицій; недопущення гендерної дискримінації серед персоналу компанії; забезпечення безпечних умов праці та цілісної системи охорони здоров'я співробітників; імплементація кращих практик корпоративного управління, ризик-менеджменту та комплаєнсу.

Встановлення конкретних та визначених часовими рамками цілей сталого розвитку, які піддаються вимірюванню, можуть допомогти культивувати спільні пріоритети та стимулювати продуктивність діяльності підприємства [3, с. 16]. Останнім часом стає дедалі поширенню практика узгодження встановлених пріоритетів з ЦСР, що дає можливість визначити конкретні завдання у сфері ESG-активності та поширювати інформацію про свої зобов'язання щодо сприяння сталому розвитку.

Після визначення пріоритетів і цілей стосовно екологічних, соціальних та корпоративних сторін діяльності компанії повинна відбутися інтеграція ESG-підходів у систему управління підприємством. Це передбачає впровадження принципів сталого розвитку в бізнес-процеси та управлінський механізм компанії, починаючи від функцій, завдань та методів управління, закінчуючи організаційними, кадровими питаннями та змінами в технологіях управління.

Інтегрування ESG-підходів може внести кардинальні зміни не лише в систему управління, а комплексно вплинути на усі без винятку складові основної, інвестиційної та фінансової діяльності компанії, включаючи передусім асортимент пропонованих товарів та послуг, обсяги та структуру клієнтської бази, специфіку управління ланцюгом постачання, вибір та використання сировини, транспортування, роздрібні мережі та утилізацію товарів. А відтак для досягнення найбільшого ефекту, ESG-аспекти повинні бути невід'ємною частиною фінансових, стратегічних та оперативних цілей підприємств, а також цілей у сферах продажу та продуктивності. Відповідно, прагнення до сталого розвитку слід також відобразити в образі, місії та базових цінностях компанії, що дасть змогу пов'язати майбутній успіх компанії зі сталим розвитком.

Для досягнення спільних цілей чи для роботи над системними змінами підприємствам доцільно залучати партнерів задля посилення ефекту та поширення впливу у відносинах зі стейкхолдерами. У практиці інтеграції ESG-підходів підприємства можуть скористатися такими типами партнерства [3, с. 24]: 1) партнерство під час випуску продукту на ринок, у рамках якого компанії, задіяні в різних етапах розробки продукту, об'єднують навички, технології та ресурси, які доповнюють одне одного, і тим самим привносять нові рішення на ринок; 2) секторні ініціативи, які об'єднують декількох лідерів промисловості задля підвищення стандартів і покращення практик у всій галузі й подолання загальних проблем; 3) партнерство широких кіл зацікавлених сторін, коли

громадянського суспільства об'єднують зусилля для вирішення складних завдань. Побудова ефективного партнерства задля сталого розвитку вимагає високого ступеню зацікавленості і відповідальності з боку зацікавлених осіб, дає змогу об'єднати партнерів навколо загального набору пріоритетів, встановити спільні цілі, використовувати ключові навички, розробити чіткі структури управління, створити спільну систему моніторингу, зосередити увагу на результатах, а також прогнозувати майбутні потреби в ресурсах.

Наступною складовою процесу управління є реалізація напрямів ESG-активності і формування портфеля ESG-проектів. Основними напрямками, які можуть реалізуватися у межах екологічної складової є такі: приведення виробництва у відповідність світовим та європейським екологічним стандартам; інвестування у впровадження і розвиток ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій (зокрема джерел відновлюваної енергії), а також технології скорочення вуглецевого сліду теплової генерації; зменшення використання пластику, використання матеріалів екологічного пакування продукції; скорочення викидів забруднюючих речовин та відходів; утилізація, переробка та використання відходів у процесі виробництва; запобігання та мінімізації негативного впливу на біорізноманіття та природне середовище; вдосконалення системи екологічного менеджменту та екологічного моніторингу; проведення роботи з підрядниками і постачальниками в частині дотримання екологічних і природоохоронних вимог; стає використання земельних ділянок; оптимізація використання небезпечних речовин і матеріалів;

До соціальних напрямів ESG-активності належать: створення безпечних умов праці та системи охорони здоров'я співробітників; вибір найоптимальніших режимів праці; зниження до мінімуму ризику захворювань серед працівників; створення умов для здорового способу життя, пропаганда відповідального ставлення до здоров'я, реалізація оздоровчих заходів; контроль за дотриманням умов і режимів праці; здійснення заходів з дотримання прав людини та гендерної рівності у колективі; реалізація програм здобуття освіти та підвищення кваліфікації для працівників підприємства; сприяння у розвитку кар'єри та розкриття потенціалу членів трудового колективу; розробка та втілення програм соціального партнерства з територіальними громадами, міжнародними організаціями та іншими стейкхолдерами; підвищення рівня енергетичної та екологічної обізнаності населення;

Аспекти корпоративного управління в межах ESG-активності підприємств реалізуються у розрізі низки напрямів, а саме: підготовка документів з регламентації корпоративного управління (кодексів та положень); дотримання прав акціонерів на участь у розподілі прибутку; розробка системи управління ризиками сталого розвитку; дотримання корпоративної етики і правил ведення бізнесу; наявність та функціонування комплаєнс-підрозділу; наявність антикорупційних програм, внутрішніх нормативних документів у сфері боротьби з хабарництвом та уникнення конфлікту інтересів; формування підходів до управління інсайдерською інформацією; управління відносинами з органами державної влади та регуляторами;

створення прозорих органів управління підприємством, комітетів із призначень та винагород; оприлюднення інформації про порядок призначення, форми та обсяги виплати винагород членам органів управління компанією.

Виходячи із наявних напрямів ESG-активності, підприємство здійснює відповідні фінансові витрати і вкладення, утворюючи таким чином портфель ESG-проектів. В основу формування даного портфеля слід покласти такі принципи:

- досягнення відповідності цілей формування портфеля ESG-проектів Цілям сталого розвитку і напрямам затвердженої стратегії розвитку підприємства;

- забезпечення відповідності обсягу та структури ESG-портфелів обсягам та структурі джерел ESG-фінансування інвестицій у сталий розвиток;

- досягнення оптимального співвідношення очікуваного ефекту (економічного екологічного соціального), ліквідності та ризику (виходячи із конкретних цілей формування портфеля) для забезпечення збереженості вкладень та витрат на його формування;

- забезпечення можливості управління ESG-портфелями компанії, що передбачає обмеження обсягів здійснення інвестицій відповідно до можливостей підприємства щодо відслідковування основних характеристик активів.

Наступною складовою є організація процесу управління ESG-активністю підприємства. Останнім часом у світі постійно посилюється тенденція щодо включення до штату підприємств таких посад як директори та фахівці з питань сталого розвитку. Сфера їх професійної діяльності охоплює такі напрями: комплексна підтримка та координація

дій з питань забезпечення сталого розвитку та реалізації ESG-підходів в межах діяльності підприємства; сприяння розвитку ESG-підходів згідно міжнародних стандартів та політик компанії, участь у розробці внутрішніх нормативних документів; імплементація та супроводження проєктів згідно внутрішніх ESG-політик та систем оцінок; забезпечення дотримання екологічних і соціальних стандартів в ході діяльності компанії та взаємодії з різними цільовими групами; розробка нових продуктів та пропозицій з урахуванням екологічних, соціальних та управлінських аспектів; налагодження відносин та комунікацій із внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами у напрямку кросс-функціональної інтеграції проєктів; організація процесу підготовки та подання ESG звітності; аналіз досліджень та регулярних порівняльних показників у сфері ESG-активності підприємства, а також забезпечення моніторингу та зворотного зв'язку.

Відповідно такі фахівці повинні відповідати низці вимог, а саме: екологічна обізнаність (люди, які цікавляться станом довкілля, дбають про збереження природних ресурсів, розуміють важливість боротьби зі зміною клімату і перебувають в курсі останніх кліматичних змін); соціальна відповідальність (відчуття відповідальності перед організацією та суспільством, прагнення соціальної справедливості і готовність брати участь у поліпшенні якості життя інших людей); системне мислення (бачення взаємозв'язків та впливу різних факторів на екологію, суспільство та економіку, здатність успішно аналізувати та створювати стратегії сталого розвитку, знання і розуміння ESG-тенденцій); аналітичні здібності (уміння збирати,

аналізувати та інтерпретувати дані щодо різних аспектів сталого розвитку); комунікативність (уміння комунікувати і знаходити діалог зі стейкхолдерами, які мають різні інтереси); постійне прагнення поліпшити: (бачення власної участі у питаннях сталого розвитку не лише крізь призму професії, а й способу внесення позитивних змін у світі); лідерські якості: (здатність взяти себе роль лідерів та ініціаторів змін в організації чи суспільстві).

Як показує практика, що хоча роль професіоналів з управління сталим розвитком швидко розвивається та розширюється у бізнесі, багатьом із них все ще не вистачає необхідних повноважень або обсягу відповідальності, щоб достатньо впливати на стратегію сталого розвитку своєї компанії. Це підтверджується результатами дослідження «Уповноважені керівники з питань сталого розвитку», проведеного компанією PwC, згідно якого у 80% серед переліку досліджуваних підприємств керівники зі сталого розвитку виконували певну роль, проте більш ніж половина із них мали обмежений мандат, або не мали належного доступу до ради директорів, або мали незначний вплив на основну діяльність чи стратегію підприємства, зосередившись головним чином питаннях корпоративної соціальної відповідальності [4]. На нашу думку, надання директорам зі сталого розвитку відповідних повноважень щодо вирішення ключових питань діяльності підприємств і реалізації їх ділової стратегії, а також введення їх до складу органів управління, може спричинити реальний вплив, з'єднавши точки ESG-активності і надавши імпульс трансформації сталого розвитку.

Останньою у процесі управління

ESG-активністю підприємства є моніторингова складова, яка реалізується головним чином через формування ESG-звітності, а також реалізації функцій ESG-аудиту та комплаєнс-контролю у сфері ESG. Так, одним з найпомітніших трендів, на який слід звернути першочергову увагу, є складання та оприлюднення ESG-звітності, на основі якої у стейкхолдерів формуються уявлення про екологічну та соціальну активність підприємства. ESG-звітність складають та публікують переважно на добровільній основі з річною періодичністю, хоча у деяких країнах органи влади встановлюють регуляторні вимоги щодо такого звітування, недотримання яких тягне за собою застосування штрафних санкцій.

Сьогодні в ході складання цієї звітності, переважна більшість компаній звертає увагу на такі моменти: розширення обсягу звітування з питань сталого розвитку з використанням стандартів, що базуються на оцінках матеріальної відповідальності зацікавлених сторін; розширення звітування з питань кліматичних ризиків та ризиків зменшення викидів вуглецю; зростання усвідомлення ризику втрати біорізноманіття; домінування кількісних показників над показниками якості у звітах про досягнення ЦСР; зростання кількості звітів з питань кліматичних ризиків, за ними йдуть звіти соціальних та управлінських ризиків.

Завдяки ESG-звітності підприємство може оцінити свої майбутні результати діяльності, встановлювати нові цілі та керувати змінами, необхідними для інтеграції в стійку глобальну економіку, а також отримувати низку ключових переваг, які проявляються у такому: знаходити резерви та можливості економії на витратах, підвищення ефективності управління ресурсами та ланцюгами постачання; покращувати

фінансові показники діяльності підприємства, зокрема підвищити його ринкову вартість; підвищувати інвестиційну привабливість, оскільки інвестори все частіше враховують ESG-показники при прийнятті рішень про інвестування; покращити імідж бренду та залучити нових клієнтів, які віддають перевагу екологічно чистим поварам і послугам; знижувати операційні ризики, пов'язані з екологічними, соціальними та управлінськими проблемами; підвищити рівень конкурентоспроможності; ефективніше взаємодіяти зі стейкхолдерми, зокрема, клієнтами, інвесторами та працівниками тощо. Усвідомлюючи усі ці та інші переваги, дедалі більше компаній визнає важливість ESG-звітності і робить це пріоритетом у своїй бізнес-практиці.

У процесі формування ESG-звітності відображається сукупність певних показників (індикаторів), які розкривають основні аспекти ESG-активності підприємства. Їх перелік залежить від сфери діяльності підприємства, напряму оцінювання та інших чинників. У таблиці 1 подано перелік найбільш поширених ESG-індикаторів.

Формуючи ESG-звіти, підприємствам передусім треба переконати стейкхолдерів у стійкості власних бізнес-моделей та наявності факторів конкурентоспроможності на перспективу. Повинні бути сформульовані цілі коротко- та довгострокові цілі компанії зі сталого розвитку у кількісному вимірі, що дасть змогу встановити KPI та моніторити прогрес у їх досягненні. Доцільно також відобразити систему управління ESG-активністю та підрозділи, які беруть участь у цьому процесі. Суттєву частину звіту варто приділити висвітленню кількісних і якісних показників, які характеризують внесок підприємства у досягнення ЦСР.

Оскільки діяльність підприємств зачіпає інтереси різних сторін (акціонери, інвестори, працівники, споживачі, постачальники, місцеві спільноти, державні органи тощо), дуже важливо досягати збалансованості в задоволенні їхніх потреб і очікувань. Тому в ESG-звіті компанії додатково слід відобразити, яку цінність приносить їхня діяльність різним

зацікавленим сторонам. Найбільш вирашений вигляд матиме звіт, в якому ця цінність виражена в грошовому еквіваленті, однак не вся цінність піддається грошовій оцінці. У такому разі потрібний детальний опис, що доводить систематичність роботи компанії за ESG-напрямами.

Таблиця 1

Перелік основних ESG-індикаторів у розрізі складових і напрямів оцінки

Складава	Напрямок оцінки	Показник
E – екологічна (environmental)	Шкідливі викиди	Обсяг викидів парникових газів
		Валове скорочення викидів парникових газів
		Обсяг викидів шкідливих речовин у повітря за видами
	Енергоефективність	Обсяг споживання енергії
		Частка джерел відновлюваної енергії у обсязі споживання енергії
	Водні ресурси	Обсяги споживання води
	Поводження з відходами	Сукупний обсяг відходів
		Обсяги і частка утилізації і переробки відходів
	Екологічні інвестиції	Обсяги капітальних інвестицій в екологічні проекти
		Обсяги поточних і додаткових витрат на екологічні заходи
	Продукція	Частка доходів від реалізації продукції органічного походження
	Пакування	Загальний обсяг пакувального матеріалу
		Використання пакувального матеріалу на одиницю продукції
		Витрати на пакувальні матеріали
Частка витрат на пакування у собівартості продукції		
S – соціальна (social)	Соціальне партнерство	Кількість програм соціального партнерства, які реалізуються за участю компанії
		Обсяги і частка інвестицій на напрямом соціального партнерства
	Працівники	Чисельність, вікова та гендерна структура персоналу
		Коефіцієнт плинності кадрів
		Обсяги витрат на навчання та підвищення кваліфікації
		Кількість осіб, що пройшли навчання (підвищення кваліфікації)
		Середня кількість годин на навчання 1 працівника
		Середні витрати на навчання 1 особи
	Стимулювання персоналу	Кількість прийнятих нових працівників
		Сума виплачених бонусів, разом
Сумарна кількість працівників, що отримали 90 % від загальної суми виплачених бонусів		
G – корпоративне управління (governance)	Гендерний аспект	Обсяг і структура соціальних виплат і пільг
		Частка жінок, що працюють не керівних посадах
	Дохід компанії	Частка доходу компанії
		Темп зростання доходу компанії
	Інновації	Частка інноваційних інвестицій у загальних інвестиціях
		Відношення обсягу інноваційних інвестицій до сукупного доходу компанії
		Обсяг витрат на дослідження
	Санкції	Витрати та штрафи, пов'язані з антиконкурентними позовами
	Корупція	Кількість годин навчання з етики і боротьби з корупцією під час найму нових працівників
		Частка працівників, які пройшли навчання з питань етики і боротьби з корупцією
		Доходи компанії в регіонах з низьким рівнем корупції
	Споживачі	Частка задоволених користувачів компанії
	Ланцюги постачання	Структура постачальників за обсягами
Частка трьох найбільших постачальників		

Джерело: таблицю складено на основі опрацювання джерел [2; 3; 5 – 7]

Окрему частину звіту про сталий розвиток слід приділити питанням дотримання принципів етики ведення бізнесу й боротьби з корупцією. Компанії розкривають статистику роботи гарячих ліній з етичних питань та механізм реагування на звернення. Ця інформація свідчить, що ведеться цілеспрямована робота для протидії порушенням.

Ще одним напрямом моніторингової складової процесу управління процесами забезпечення сталого розвитку є ESG-аудит, суть якого полягає в оцінюванні практик компанії з позиції екологічних, соціальних та управлінських аспектів, зокрема в частині відповідності її діяльності стандартам сталого розвитку, впливу на різних стейкхолдерів (включаючи працівників, громади, клієнтів, інвесторів, а також суспільство та окремі екосистеми), а також виявлення та оцінки ризиків, які можуть мати місце в ході ESG-активності підприємства. Метою ESG-аудиту є проведення об'єктивного та всебічного аналізу, а також повного розкриття політики і процесів компанії у сфері ESG-активності [8]. Він допомагає виявити напрями ESG-активності, в яких компанія досягла успіху, а також ті, що потребують вдосконалення. Процес аудиту, як правило, включає збір та аналіз відповідних даних, порівняльний аналіз з міжнародними стандартами та надання рекомендацій щодо вдосконалення практик ESG.

Одним із напрямів ESG-аудиту є оцінювання точності, надійності та повноти ESG-даних і розкриття інформації компанії. При цьому важливим є надання зацікавленим сторонам, таким як інвестори, регуляторні органи та громадськість, впевненості в ESG-інформації, що

надається компанією. Під час процесу підтвердження аудитор оцінює політику, процедури та практики компанії у сфері ESG, щоб визначити, чи відповідають вони встановленим стандартам, керівним принципам або рамкам, таким як Глобальна ініціатива зі звітності (GRI), Рада зі стандартів бухгалтерського обліку в галузі сталого розвитку (SASB), Європейські стандарти звітності в галузі сталого розвитку (ESRS) або Цільова група з розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом (TCFD). Аудиторська фірма також перевіряє процеси збору даних та звітності компанії, перевіряє точність звітних показників ESG та оцінює ефективність внутрішнього контролю, пов'язаного з ESG-інформацією. Також ESG-аудит є важливим заходом забезпечення дотримання кодексів поведінки, конвенцій з прав людини та екологічних стандартів.

У багатьох країнах вже запроваджено або перебуває в процесі запровадження законодавство про комплексну перевірку дотримання прав людини та екологічну перевірку. Тому слід звернути увагу на такий напрям моніторингу як комплексна перевірка ESG. Це процес аналізу та оцінки екологічних, соціальних та управлінських ризиків і можливостей, пов'язаних з діловим партнером, цільовою компанією або активом. У більш широкому сенсі, така перевірка може проводитися щодо бізнес-партнерів усіх видів як інструмент для оцінки ризиків і можливостей, пов'язаних з ESG.

Інтеграція ESG-міркувань у комплексну перевірку допомагає зрозуміти потенційні ризики, зобов'язання та фактори, що впливають на вартість компанії, пов'язані з її ESG

показниками. Проводячи комплексну перевірку ESG, компанії можуть отримати уявлення про ESG-індикатори бізнес-партнера/активів і приймати обґрунтовані рішення, беручи до уваги як фінансові, так і нефінансові фактори. Це також допомагає забезпечити відповідність нормам ESG, галузевим стандартам та очікуванням зацікавлених сторін.

Важливим інструментом контролю, спрямованим на забезпечення імплементації нових ESG-вимог, який використовують керівники, зокрема наглядові ради підприємств для досягнення цілей сталого розвитку є комплаєнс. Саме ті організації, які сформували раніше систему комплаєнс-контролю, на сьогодні значною мірою відповідають базовим ESG-вимогам. Більшість великих компаній мають у своїй структурі службу комплаєнс, а за умов розгалуженої філійної мережі у структурних підрозділах працюють комплаєнс-координатори, які підзвітні та підпорядковані керівнику служби (комплаєнс-офіцеру). До сфери їх відповідальності належить розробка методології та реалізація внутрішніх контролів в управлінні корупційним ризиком, інсайдерською інформацією та ситуацій, пов'язаних із конфліктом інтересів. Водночас, підрозділ комплаєнс, за підтримки керівництва компанії, може стати координатором та контролером зусиль, спрямованих на імплементацію ESG-вимог у її діяльність.

Також варто звернути увагу на такий напрям як ESG-сертифікація – процес, за допомогою якого компанії оцінюються та аналізуються на основі їхньої діяльності та відданості принципам сталого та відповідального ведення бізнесу [8]. Фактори ESG використовуються для оцінки впливу

компанії на навколишнє середовище, її ставлення до працівників та громад, а також ефективності структури корпоративного управління. Важливо зазначити, що ESG-сертифікація не є стандартизованим процесом, і різні організації можуть мати власні рамки, методології та критерії оцінки. Оскільки практика ESG продовжує набувати все більшого значення в діловому світі, з'являється все більше ініціатив, стандартів і сертифікатів, доступних для оцінки сталого розвитку та соціальної відповідальності компанії. На сьогодні не існує єдиного стандарту, який може достовірно охопити всі аспекти ESG у всіх галузях і для всіх випадків використання. Натомість ми вважаємо, що стандарти для організації слід обирати після ретельного розгляду багатьох факторів, включаючи очікування зацікавлених сторін, суттєві теми, тип і серйозність впливів, профіль ризиків, галузь, заплановані результати тощо. Таким чином, відправною точкою для будь-якого проекту з сертифікації ESG має бути діалог для розуміння цих моментів.

Висновки. У сучасних умовах реалізація концепції сталого розвитку лежить у площині імплементації в діяльність підприємств особливих підходів, які базуються на відповідальному ставленні до довкілля, високій соціальній відповідальності та високій якості корпоративного управління. ESG - фактори набули неабиякого значення в останні роки, оскільки інвестори, регулятори та зацікавлені сторони все більше визнають вплив нефінансових ризиків і можливостей на результати діяльності та довгострокову стійкість бізнесу.

Все це актуалізує необхідність управління ESG-активністю підприємства, яке слід розглядати з

позицій комплексного процесу розробки і реалізації системної сукупності наукових підходів і рішень, спрямованої на здійснення таких змін, які б одночасно сприяли стійкому розвитку як самого підприємства, а й характеризували зростання його внеску у досягнення цілей сталого розвитку на рівні територіальної громади, регіону, держави чи суспільства загалом. Означений процес пов'язаний, передусім, з визначенням цілей, пріоритетів, якісних, кількісних і часових характеристик, конкретних виконавців та необхідних ресурсів і спрямований на забезпечення розвитку підприємства в довгостроковому періоді та постійного зростання його внеску у досягнення цілей сталого розвитку.

Управління ESG-активністю стає дедалі більш важливим у сучасному світі, оскільки зростає попит на прозору та надійну ESG-інформацію. Це допомагає компаніям підвищити свій

авторитет, управляти ризиками та будувати довіру між зацікавленими сторонами, які все більше зосереджуються на сталому та відповідальному веденні бізнесу. Відтак зростання зацікавленості крупних інвесторів, постачальників, клієнтів, партнерів, контролюючих органів до ESG-активності підприємств та механізмів управління цим процесом актуалізує значущість цього підходу для подальшої розбудови ефективної системи відносин між підприємствами та їхніми стейкхолдерами, вироблення належних інструментів комунікації, забезпечення високої прозорості компаній та належної оцінки їх діяльності з позиції дотримання ESG-критеріїв та внеску у досягнення ЦСР. Саме це окреслює напрями подальших досліджень у контексті покращення інвестиційного клімату нашої держави та перспективи повоєнного відновлення економіки України.

Список використаної літератури

1. Сінченко С. ESG: модний тренд чи можливість росту? веб-сайт. URL: <https://mind.ua/openmind/20268606-esg-modnij-trend-chi-mozhlivist-rostu>
2. Ганусич В. Аналіз ESG-рейтингу компанії. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economica*. 2022. № 2. С. 257-265.
3. Посібник для досягнення Цілей сталого розвитку в сфері бізнесу. ООН, 2015. 30 с.: веб-сайт. URL: <https://csr-ukraine.org/materials/sdg-compass-posibnik-dlya-dosyagnennya-ciley-stal>
4. Директори з питань сталого розвитку набувають впливу, але все ще не мають доступу до ради директорів: веб-сайт. URL: <https://esg-ua.team/archives/1094>
5. Болгар Т.М., Корчагіна Л.Ф. Розвиток науково -методичних підходів до організації ESG-активності підприємств. *ACADEMY REVIEW*. № 1 (60). 2024. С. 7-19.
6. Болгар Т.М., Корчагіна Л.Ф. Науково-методичні засади побудови механізму управління ESG-активністю на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2023. № 5: веб-сайт. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-71>
7. Макаренко І.О. Інкorporація ESG-критеріїв у діяльність компаній у контексті їх інвестиційного скринінгу. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2 (104). С. 86-93.
8. ESG-аудит для практичних висновків і зниження ризиків: веб-сайт. URL: <https://www.dqsglobal.com/uk-ua/sertifikuje/esg-audit#>

CONTEMPORARY TRENDS IN MANAGING ESG ACTIVITIES OF ENTERPRISES – PATHWAY TO ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT

PSHYK Bogdan

Doctor of Economic Sciences, Professor

Professor of the Financial Technologies and Consulting Department

Ivan Franko National University of Lviv,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7930-0791>

LAPISHKO Zoriana

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Associate Professor of the Financial technologies and consulting Department

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8716-9666>

BOHIV Roman

recipient of the Doctor of Philosophy degree

Lviv Ivan Franko National University

Abstract. *The article provides a theoretical justification for the directions of managing ESG activities of enterprises and their importance in achieving sustainable development goals. The author's recommendations are highlighted in the areas of defining and implementing key goals and directions, organizing the process of managing an enterprise's ESG activities, integrating ESG approaches into the business management system, as well as monitoring and evaluating enterprise activities in the ESG domain.*

Keywords: *ESG activity, ESG reporting, company (enterprise), sustainable development, management, sustainable development goals.*

When companies formulate their own development strategies and business models, they adjust their priorities towards ensuring sustainable business development, which is based on responsible environmental practices (E-environment), high social responsibility (S-social), and high-quality corporate governance (G-governance). Therefore, the issue of managing ESG activities of enterprises requires appropriate research. The purpose of this article is to highlight modern directions in managing ESG activities and to substantiate

recommendations for their improvement in order to ensure the competitiveness of enterprises and sustainable development.

ESG activity of an enterprise should be considered from the perspective of management decision-making processes aimed at achieving sustainable development goals, as well as their implementation in the course of the enterprise's interaction with external and internal stakeholders, manifested through simultaneous environmental, social, and corporate actions. The components of managing an

enterprise's ESG activities have been identified: awareness of sustainable development goals and key areas of ESG activity; integration of ESG approaches into the enterprise's management system; implementation of ESG activities and formation of an ESG project portfolio; organization and monitoring of the management of the enterprise's ESG activities

The criteria for selecting priorities among sustainable development goals and the features of integrating ESG approaches into the enterprise's activities are disclosed. The directions of ESG activity and the principles of forming an ESG

project portfolio are highlighted. A list of competencies for specialists in the field of enterprise sustainable development has been formed. Recommendations for the informational content of enterprise sustainability reports and a list of indicators for assessing enterprise activities in terms of ESG aspects and management directions are provided. The advantages for enterprises in compiling and publishing ESG reports are highlighted. The importance of combining different forms and types of monitoring ESG activities of enterprises is emphasized: ESG audit, ESG compliance, comprehensive ESG verification, ESG certification.

Reference

1. Sinchenko S. ESG: modnyy trend chy mozhlyvist' rostu? [ESG: Fashion Trend or Growth Opportunity?]: website. Retrieved from: <https://mind.ua/openmind/20268606-esg-modnij-trend-chi-mozhlyvist-rostu> [in Ukrainian].
2. Hanusych, V. (2022). Analiz ESG-reytnyhu kompaniyi [Analysis of the company's ESG rating], *Acta Academiae Beregsasiensis. Economica*, 2, 257-265. [in Ukrainian].
3. UN. (2015). Posibnyk dlya dosyahnennya Tsiley staloho rozvytku v sferi biznesu [The guide for business action on the SDGs]. *OON [UN]*: website. Retrieved from: http://sdg.org.ua/images/Compass_Guide_2015_ukr_web_1.pdf [in Ukrainian].
4. ESG UA PLATFORM. (2024). Dyrektory z pytan' staloho rozvytku nabuvayut' vplyvu, ale vse shche ne mayut' dostupu do rady dyrektoriv [Sustainability directors are gaining influence but still lack access to the board of directors]. *ESG UA PLATFORM*: website. Retrieved from: <https://esg-ua.team/archives/1094> [in Ukrainian].
5. Bolhar, T.M. & Korchahina, L.F. (2024). Rozvytok naukovo -metodychnykh pidkhodiv do orhanizatsiyi ESG-aktyvnosti pidpryemstv [Development of scientific and methodical approaches to the organization of ESG activities of enterprises]. *ACADEMY REVIEW*, 1(60), 7-19. [in Ukrainian].
6. Bolhar, T.M. & Korchahina, L.F. (2023). Naukovo-metodychni zasady pobudovy mekhanizmu upravlinnya ESG-aktyvnisty na pidpryemstvi [Scientific and methodological principles of building a mechanism for managing ESG activity at the enterprise]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 5: website. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-71>. [in Ukrainian].
7. Makarenko I.O. (2023). Inkorporatsiya ESG-kryteriyiv u diyal'nist' kompaniy u konteksti yikh investytsiynoho skryninhu [Incorporation of ESG criteria into the activities of companies in the context of their investment screening]. *Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya – Economy, management and administration.*, 2 (104), 86-93. [in Ukrainian].

8. ESG-audit dlya praktychnykh vysnovkiv i znyzhennya ryzykiv [ESG audit for actionable insights and risk mitigation]: website. Retrieved from: <https://www.dqsglobal.com/uk-ua/sertifikujte/esg-audit#> [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.100114115](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.100114115)

УДК 657.1:658.15

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВО-ЗВІТНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ ПРИВАТНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

ПРИЙМАК Світлана Вікторівна

доцент, кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку, аналізу і контролю

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3694-4498>

ГЕГЕРА Назар Петрович

Здобувач освітнього ступеня магістр

Освітньої програми «Облік, аналіз та фінансові розслідування»

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-9845-5245>

ІВАНУС Юрій Анатолійович

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. У статті досліджено сутність і значення обліково-звітних процесів у контексті інформаційного забезпечення управління діяльністю підприємств, а також розглянуто окремі напрямки удосконалення обліково-звітних процесів на підприємствах України в умовах цифровізації.

Ключові слова: *Big Data, blockchain, бухгалтерський інжиніринг, звітність, облік, облікова політика, обліково-звітні процеси, цифровізація.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах ведення бізнесової діяльності кожне підприємство повинно забезпечити належний рівень організації і здійснення обліково-звітних процесів, що включають ведення обліку, складання і подання різних видів звітності у встановлені терміни та повному обсязі, оскільки обліково-звітні дані підприємства є важливим і релевантним джерелом інформаційного забезпечення для управління його діяльністю.

Саме інформацію, яка згенерована в результаті здійснення низки обліково-

звітних процесів, використовують працівники підприємства (керівники, управлінці різного рівня, аналітики, бухгалтери та інші) для планування його діяльності на коротко- і довгострокову перспективу, визначення можливостей і слабких місць функціонування, ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища, оцінки досягнутих показників розвитку і їх порівняння з плановими показниками тощо.

Завдяки якісно організованим і здійсненим обліково-звітним процесам, які базуються на вимогах чинного

законодавства і внутрішніх правилах підприємства (зокрема наказу про облікову політику), забезпечується об'єктивність і правильність прийняття своєчасних і раціональних управлінських рішень як на рівні внутрішніх користувачів інформації (керівництва та іншого адміністративно-управлінського персоналу підприємства), так і зовнішніх (податкових органів, незалежних аудиторів, кредиторів, інвесторів та інших зацікавлених осіб).

Організація обліково-звітних процесів на підприємстві базується на дотриманні встановлених принципів і правил, потребує фахових знань і спеціальної підготовки облікових працівників, постійного врахування ними змін облікового законодавства тощо.

Окрім цього, в сучасних умовах трансформації усіх бізнес-процесів, які притаманні цифровій економіці, виникає гостра необхідність перегляду керівниками українських підприємств підходів до ведення обліку, складання і подання звітності. Адже з кожним днем все більшої затребуваності та актуальності набуває спеціалізоване програмне забезпечення, яке суттєво спрощує обліково-звітні та аналітичні процеси на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретико-методичних питань обліку і звітності (фінансової і податкової) як основи обліково-звітних процесів присвятили свої наукові праці провідні українські вчені та економісти. Найбільш вагомий доробок з даної тематики належить Бутинцю Ф.Ф., Гладію І.О., Голову С.В., Дем'яненку М.Я., Дерію В.А., Карпенку Н.Г., Лістровій С.М., Лободі Н.О., Лучку М.Р., Матюсі М.М., Мачак Т.О., Приймак С.В., Пушкарю М.С., Савчуку В.К., Сопку В.В., Сушко Н.І., Ткаченко І.Т., Фоміній О.В.,

Шевчук К.В., Шот А.П., Яремі Я.Р., Яремку І.Й. та ін.

Вагомий внесок у розкриття сутності обліково-звітних процесів зробили такі вітчизняні вчені як Бруханський Р.Ф., Галузіна С.М., Кулинич М., Приймак С.В., Пуцентейло П.Р. та ін.

Мета статті полягає у визначенні сутності і значення обліково-звітних процесів в інформаційному забезпеченні управління діяльністю підприємств, а також виокремленні напрямків трансформації обліково-звітних процесів на підприємствах України в умовах цифровізації.

Виклад основних результатів. При управлінні сучасним конкурентоспроможним підприємством вагома роль відводиться повній та достовірній інформації, сформованій в результаті здійснення обліковими працівниками підприємства масиву облікових та звітних процесів. Це забезпечується завдяки вдало вибраній формі обліку, належній організації роботи бухгалтерії як структурного підрозділу підприємства і визначаються змістом його облікової політики, формою бухгалтерського обліку, способом обробки обліково-економічної інформації тощо.

Обліково-звітні процеси на підприємстві організовуються і здійснюються з метою надання зовнішнім і внутрішнім користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства для прийняття ними управлінських рішень.

За визначенням Пуцентейла П.Р. обліково-звітні процеси необхідно розглядати як єдність процесів, які відбуваються в системі обліку, звітності та аналізу, об'єднаних інформаційними потоками для управління економічними процесами підприємства при виборі

напрямів його стійкого розвитку і варіантів їх фінансування [1].

Тоді, як на думку Галузіної С.М., обліково-звітні процеси – це процеси здійснення облікових і звітних процедур у режимі реального часу, виявлення відхилень від запланованих показників і використання отриманих результатів для прийняття управлінських рішень [2].

На підприємствах України обліково-звітні процеси здійснюються з дотриманням принципів, визначених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [3]: автономності, безперервності, єдиного грошового вимірника, нарахування,

повного висвітлення, послідовності, превалювання сутності над формою та інших принципах, визначених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності.

Для того, щоб управління підприємством здійснювалося на високому рівні з урахуванням реальної ситуація, яка склалася на підприємстві, обліково-звітні процеси повинні характеризуватися набором спеціальних, технічних і соціальних властивостей. Їх перелік поданий у табл. 1.

Таблиця 1

Властивості обліково-звітних процесів підприємства

Властивості		
Спеціальні	Технічні	Соціальні
достовірність	оперативність	конфіденційність
своєчасність	цілісність	релевантність
повнота	багатофункціональність	адекватність
конкурентоспроможність		

Джерело: розробка автора

Облікові процеси на підприємстві здійснюються безперервно з моменту його реєстрації і передбачають суцільне спостереження та відображення на рахунках бухгалтерського обліку, а згодом і у звітності усіх господарських операцій підприємства. Загалом дані бухгалтерського обліку займають значну питому вагу в інформаційному забезпеченні підприємства і становлять близько 70% всієї інформації.

Зміст облікових процесів підприємства головним чином розкривається через розуміння економічної природи оперативного та бухгалтерського обліку.

Оперативний облік – це вид обліку, який використовується для спостереження і контролю за найважливішими операціями

господарської діяльності підприємства з метою управління ними в момент їх здійснення [1].

Характерні ознаки оперативного обліку, які визначають його важливість і місце в управлінні підприємством як складової облікових процесів, систематизовано на рис. 1

Головне завдання оперативного обліку – надання керівникам та управлінському персоналу підприємства своєчасної інформації з метою забезпечення цілісного та постійного контролю за ефективним використанням ресурсів підприємства. Бухгалтерський облік об'єднує в собі:

1) фінансовий облік, який спрямований на суцільне спостереження і відображення у звітності усіх фактів

господарської діяльності підприємства;

2) управлінський облік, який генерує інформацію необхідну для:

- аналізу ситуації, яка склалася у внутрішньому та зовнішньому бізнес-середовищі підприємства;

- планування заходів щодо виявлення

порушень на підприємстві чи загроз їх виникнення;

- контролю за виконанням розроблених управлінських заходів тощо.

В основі облікових процесів є елементи методу бухгалтерського обліку, сутність яких розглянута у табл. 2.



Рис. 1. Ознаки оперативного обліку як складової облікових процесів на підприємстві

Джерело: складено на основі [1]

Таблиця 2

Елементи методу бухгалтерського обліку та їх характеристика

№ з/п	Елемент	Характеристика
1.	документування	регламентований процес запису інформації (створення документів) на папері чи іншому носіїві, що забезпечує юридичну силу господарської операції, здійснюється за певними вимогами, встановленими законодавством. Результатом документування є документ – зафіксована на матеріальному носіїві інформація з реквізитами (обов'язковими і додатковими), що має юридичну силу
2.	інвентаризація	форма перевірки і контролю наявності, складу, стану та відповідності наявних господарських засобів з метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств
3.	оцінювання	відображення об'єктів бухгалтерського обліку в єдиному грошовому вимірнику з метою узагальнення їх по підприємству
4.	калькулювання	обчислення у грошовому вираженні витрат підприємства на придбання матеріальних цінностей, виробництво продукції (виконання робіт, надання послуг), витрат на реалізацію (збут) продукції

5.	рахунки бухгалтерського обліку	призначені для групування і систематизації господарських операцій підприємства за економічно однорідними ознаками з метою безперервного контролю за наявністю і змінами господарських засобів і джерел їх утворення у процесі діяльності підприємства
6.	подвійний запис	передбачає відображення інформації про господарську операцію на взаємопов'язаних рахунках, в яких під впливом господарської операції відбулися зміни; є способом відображення кожної господарської операції двічі: у дебеті одного і кредиті іншого рахунку на одну і ту ж суму
7.	бухгалтерський баланс	спосіб економічного групування та узагальненого відображення стану активів підприємства і джерел їх утворення на певну дату в грошовій оцінці, що забезпечує періодичне їх порівняння (адже загальна вартість активів дорівнює джерелам їх утворення)
8.	бухгалтерська звітність	система взаємопов'язаних і взаємозумовлених показників, що відображають господарсько-фінансову діяльність підприємства на певний період

Джерело: складено на основі [4; 5]

Бухгалтерський облік починається з первинних документів, які підтверджують факт здійснення підприємством господарської операції у момент її проведення або після того як вона буде завершена. Від якості первинних документів та правильної організації документування залежать повнота і достовірність облікової інформації, яка в подальшому слугує основою прийняття управлінських рішень з розвитку і функціонування підприємства.

У результаті проведення інвентаризації визначається фактичний стан майна підприємства і його відповідність даним бухгалтерського обліку, здійснюється контроль за роботою матеріально відповідальних осіб, підвищується ефективність використання наявних ресурсів підприємства. Саме тому інвентаризація є важливою складовою обліково-звітних процесів, а її проведення перед складанням річної фінансової звітності є обов'язковим.

Надійність облікових даних залежить від точної і правильної оцінки об'єктів бухгалтерського обліку. Завдяки цьому формується інформація про вартість різних активів підприємства в єдиному грошовому вимірнику на основі чого

користувачі фінансової звітності можуть, зокрема, провести аналіз забезпеченості підприємства основними засобами, виявити їх нестачу або надлишок, а також ступінь їх зношення тощо.

У процесі калькуляції формується інформація про обсяг здійснених підприємством витрат на виробництво і реалізацію продукції, тобто обчислюється собівартість одиниці продукції, виконаних робіт і наданих послуг, а також формується таблиця зведених результатів такого обчислення.

Усі елементи методу бухгалтерського обліку взаємопов'язані і доповнюють один одного завдяки чому забезпечено єдність і послідовність здійснення облікових процесів. Так на основі первинних документів відображаються господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку; взаємопов'язане відображення господарських операцій неможливе без застосування подвійного запису; грошова оцінка об'єктів обліку лежить в основі калькуляції; складання бухгалтерського балансу і звітності ґрунтується на даних, відображених в системі рахунків бухгалтерського обліку; для досягнення точності обліку та об'єктивності даних бухгалтерської (фінансової) звітності потрібні

періодичні/річна інвентаризації. потреби внутрішніх і зовнішніх користувачів їх необхідно здійснювати у певній послідовності (рис. 2).

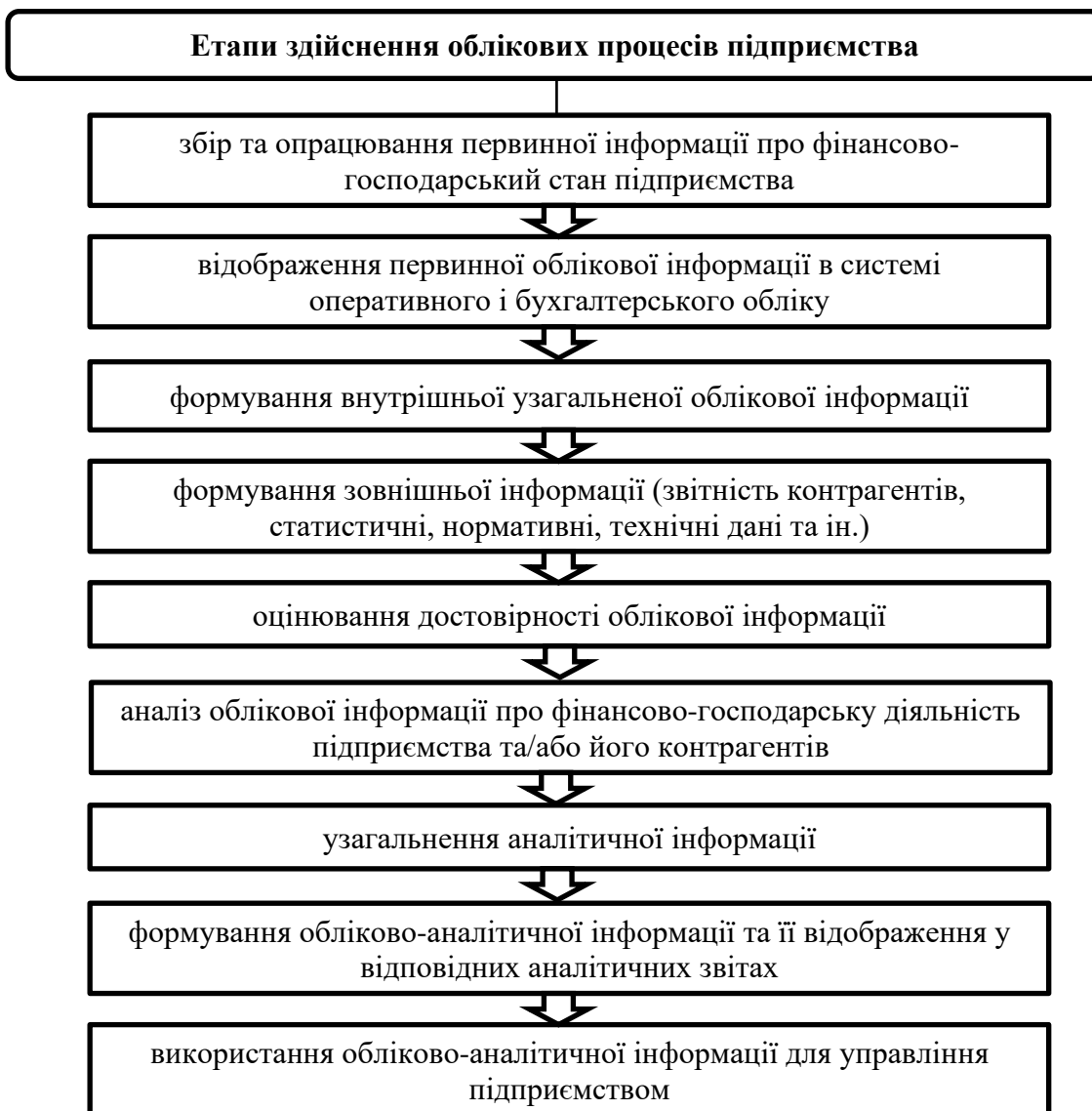


Рис. 2. Послідовність здійснення облікових процесів на підприємстві
Джерело: розробка автора

Звітні процеси на підприємстві є сукупністю процесів складання і подання звітності. В сучасних умовах бізнесової діяльності звітність є основним джерелом інформації про підприємство. Її показники використовуються широким колом внутрішніх і зовнішніх користувачів при прийнятті ними управлінських рішень з питань розвитку підприємства, визначені доцільності

співпраці з ним як партнером в частині інвестування коштів чи надання кредитів, залучення його до різноманітних програм і проектів, у тому числі і державних тощо.

Звітність, яку складають підприємства в Україні, поділяється на фінансову, податкову, статистичну, управлінську та оперативну. Їх узагальнена характеристика подана у табл. 3.

Характеристика видів звітності підприємства

№ з/п	Вид звітності	Характеристика
1.	фінансова звітність	звітність, яка містить інформацію про фінансовий стан і результати діяльності підприємства [3]
2.	податкова звітність	звітність, яка подається платником податків контролюючому органу у строки, встановлені законом, на підставі якої здійснюється нарахування або сплата податкового зобов'язання; документ, що свідчить про суми доходу, нарахованого на користь платників податків – фізичних осіб, суми утриманого або сплаченого податку, платежу, збору [6]
3.	статистична звітність	звітність, яка містить статистичну інформацію про роботу підприємства і складається з метою розрахунку статистичних показників щодо економічних, соціальних, демографічних, екологічних явищ і процесів, які відбуваються в країні, її регіонах та галузях економіки для забезпечення цією інформацією держави та суспільства [7]
4.	управлінська звітність	звітність окремих підрозділів підприємства, яка містить відомості про їх діяльність за зтвердженими по підприємству показниками, на підставі якої приймаються управлінські рішення та розробляються рекомендації по удосконаленню роботи цих підрозділів і покращенню звітних показників [7]
5.	оперативна звітність	звітність, призначена для поточного контролю та управління всередині підприємства на момент здійснення господарських операцій або одразу ж після їх завершення. Вона містить дані про виконання плану поставок матеріальних цінностей, виробництва продукції, зобов'язань по укладених договорах тощо [7]

Джерело: складено на основі [3; 6; 7]

Вагому роль в управлінні підприємством відіграє фінансова звітність. Показники, які в ній відображені, дозволяють користувачам інформації:

- встановити стратегію, мету і результати діяльності підприємства, оцінити можливості, які підприємство має і які при цьому для нього відкриваються;
- приймати своєчасні та обґрунтовані управлінські рішення;
- координувати дії розрізних структурних підрозділів, спрямовуючи їх зусилля на досягнення поставлених цілей [7].

Податкова звітність теж суттєво впливає на процес управління підприємством, оскільки є засобом контролю розрахунків підприємства з

бюджетом за податками, зборами та обов'язковим платежами.

Ключове місце в інформаційному забезпеченні управління підприємством відіграють дані і показники, які відображені в управлінській звітності. Вона є одним із найбільш надійних джерел інформації і переважно використовується керівництвом та управлінським персоналом самого підприємства. Напрямки використання управлінської звітності подані на рис. 3.

Оперативна звітність характеризує досягнення цільових показників роботи центрів відповідальності підприємства, що дає змогу управлінському персоналу оцінити ефективність функціонування підприємства з урахуванням поставлених оперативних цілей.

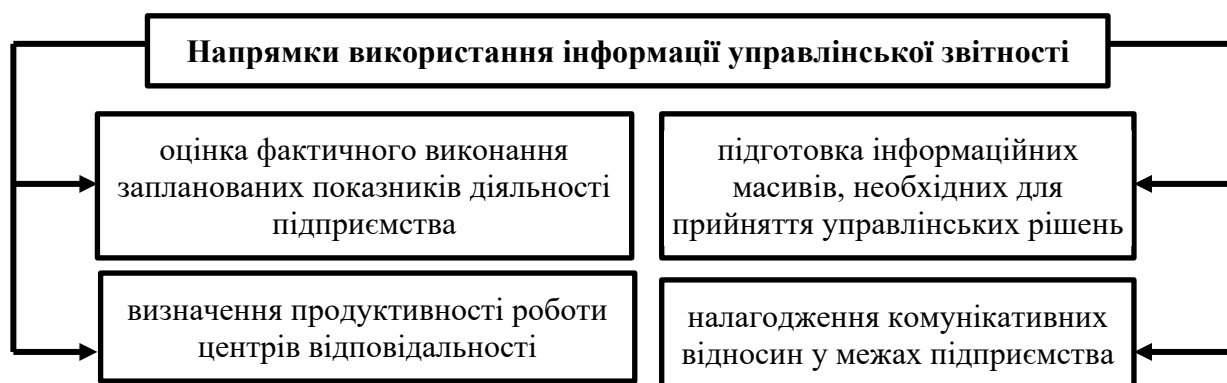


Рис. 3. Напрямки використання інформації, яка міститься в управлінській звітності, при управлінні діяльністю підприємства
Джерело: складено на основі [8]

Складання річних форм звітності, зокрема (рис. 4), які є невід'ємною складовою фінансової, податкової і статистичної, обліково-звітних процесів підприємства. передбачає проведення підготовчих робіт

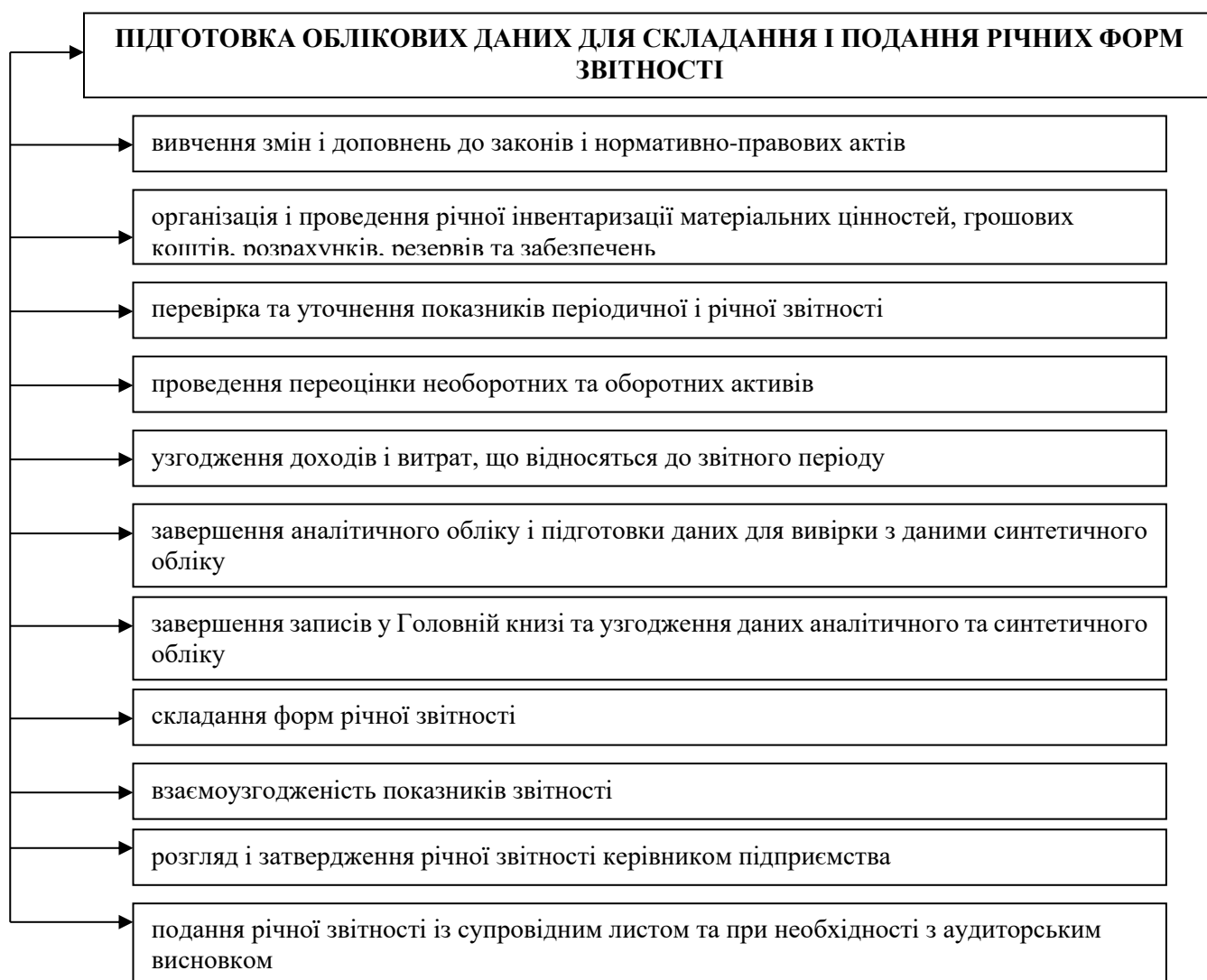


Рис. 4. Послідовність робіт з підготовки облікових даних для складання річної звітності підприємства
Джерело: складено на основі [1]

Показники усіх видів звітності підприємства певним чином взаємопов'язані, що вимагає від працівників, злучених до організації і здійснення обліково-звітних процесів, чіткого узгодження і проведення підготовчих робіт перед складанням звітності, особливо за підсумками року.

Сучасні тенденції здійснення підприємствами усіх бізнес-процесів, зокрема в частині організації і ведення обліку, складання і подання звітності визначаються активним впровадженням новітніх інформаційних технологій та інструментів. Вони є надійними засобами

трансформації обліково-звітних і аналітичних процесів підприємства, яка відбувається з урахуванням запитів користувачів, параметрів та особливостей діяльності самого підприємства.

Однією з таких технологій є технологія blockchain, використання якої дозволяє створити реєстр записів (облікову книгу) про господарські операції та бізнес-процеси підприємства у цифровому середовищі.

Параметри (можливості) технології blockchain, які зумовлюють особливості її використання в обліково-звітному процесі компанії розглянуто у табл. 4.

Таблиця 4

Параметри технології blockchain, які визначають особливості її використання в обліково-звітному процесі підприємства

№ з/п	Параметр	Характеристика
1.	Потрійний запис	реєстрація даних по кожній транзакції за дебетом і кредитом рахунка із записом у державному чи міжнародному реєстрі, що дозволяє: - забезпечити фінансову прозорість діяльності підприємства; - здійснювати постійний контроль; - уникнути помилок; - знизити фінансові ризики; - зменшити витрати на отримання та перевірку документації тощо
2.	«Розумні» контракти	скорочення часових і трудових витрат на виконання умов договорів за рахунок використання електронного підпису; децентралізація договору, достовірності джерел даних, довіреності сторін, автоматизація платежів та ін.
3.	Спрощення відображення руху активів всередині підприємства	рух активів здійснюється у формі транзакції, яка надає доступ до фінансової та управлінської інформації у режимі реального часу
4.	Цифровий аудит	створення необхідних умов для проведення аудиту на кожному етапі здійснення господарських операцій
5.	Хмарне зберігання даних	безпечне зберігання усіх даних підприємства; економія коштів на роботу центральних серверів

Джерело: складено на основі [9]

Ця новітня інформаційна технологія забезпечує прозорість та надійність обліково-звітних процесів, можливість користувачам інформації працювати, аналізувати та перевіряти облікову інформацію в режимі реального часу.

Доцільність застосування технології blockchain українськими підприємствами при удосконаленні ними обліково-звітних процесів полягає у тому, що за кордоном її вважають ідеальним бухгалтерським обліком.

Ще одним інноваційним технологічним інструментом трансформації обліково-звітних процесів підприємства є новий вид збору і накопичення інформації про результати діяльності і фінансовий стан підприємства, який отримав назву Big Data. Він може бути застосований підприємствами для удосконалення процесів управлінського обліку, формування масиву даних для звітності, комплексного аналізу договорів, управління ризиками тощо.

На нашу думку, запровадження технології Big Data підприємствами України забезпечить їм:

- підвищення продуктивності та аналітичності обліково-звітної інформації;
- суттєве скорочення часу на формування обліково-звітної інформації без втрати нею якісних показників;
- удосконалення підходів до набору якісних характеристик обліково-звітної інформації;
- забезпечення гнучкості сценаріїв реалізації прийнятих рішень.

В умовах застосування підприємствами України сучасних цифрових технологій при зміні підходів до складання фінансової звітності все більшої уваги привертає XBRL-звітність, яка подається в уніфікованому електронному форматі InlineXBRL (від англ. eXtensible Business Reporting Language – «розширена мова

ділової звітності») і підготовлена відповідно до Таксономії UAXBRL МСФЗ за принципом «єдиного вікна» [10].

Фінансова звітність складена з використанням стандарту XBRL є більш прозорою і доступною для розуміння бізнес-партнерами підприємства, його інвесторами, кредиторами та іншими зацікавленими особами.

На сьогодні в Україні фінансову звітність в єдиному електронному форматі iXBRL згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» складають державні органи та підприємства, що формують звітність за МСФЗ. Дані суб'єкти господарювання подають таку звітність через портал Системи фінансової звітності (СФЗ).

Значний позитивний ефект від застосування цифрових технологій підприємствами в Україні останніми роками спостерігається у сфері оподаткування. Оскільки завдяки використанню спеціалізованих програм і сервісів спрощується процес складання і подання податкової звітності.

Найбільш вживаними спеціалізованим програмним забезпеченням для подання податкової звітності підприємствами в Україні є: єдине вікно подання електронної звітності, електронний кабінет платника податків, Сота, М.Е.Дос, Арт-Звіт Про, FredoЗвіт, ReporTax, iFin. Кожна з цих програм має як свої переваги, так і недоліки. Тому кожне підприємство, приймаючи рішення про доцільність та економічну ефективність впровадження того чи іншого програмного забезпечення для складання і подання податкової звітності має керуватися такими вимогами до нього: гнучкість, постійне удосконалення, універсальність, доступність, сумісність, безпека даних, надійність.

На сьогодні Україні для подання підприємством податкової звітності в електронній формі, незалежно від обраної програми, йому в обов'язковому порядку необхідно отримати електронний цифровий підпис (ЕЦП) із будь-якого акредитованого в Україні центру сертифікації ключів.

Подання податкової звітності в електронній формі забезпечить українським підприємствам:

- підвищення точності розрахунку податкових зобов'язань з одночасним зменшенням затрат часу для цього;
- більш повне виконання контрольної-аналітичної функції управління та моніторингу податкових операцій;
- комплексний аналіз і контроль за здійсненням податкових операцій;
- управління ризиками і виявлення порушень у сфері податкових операцій;
- здійснення комп'ютерного аудиту.

Окрім вищезазначених заходів трансформації обліково-звітних процесів, ще одним ефективним заходом підвищення ефективності інформаційного забезпечення, яке формується в системі обліку і звітності, для управління бізнес-процесами підприємства, на нашу думку, є бухгалтерський інжиніринг.

Бухгалтерський інжиніринг розглядається як концепція розробки і впровадження облікових інформаційних систем з метою забезпечення бухгалтерського супроводу управління економічними процесами підприємства і визначення результатів діяльності підприємства чи окремих його структурних підрозділів [11].

Враховуючи досвід провідних компаній світу, які активно використовують бухгалтерський інжиніринг, отримуємо чітке розуміння того, що його впровадження на підприємстві безпосередньо впливає на

зміну концепції облікової політики підприємства. При цьому вона визначає сутність, принципи, методи, способи, елементи, процедури фінансового, податкового та управлінського обліку.

Враховуючи особливості та можливості бухгалтерського інжинірингу, вважаємо, що на підприємствах в Україні він може бути використаний для управління їх діяльність під час:

- 1) діагностики фінансового стану;
- 2) забезпечення ліквідності і платоспроможності;
- 3) управління дебіторською і кредиторською заборгованостями;
- 4) оптимізації структури витрат і доходів;
- 5) побудови похідних балансів;
- 6) проведення аудитів та інших контрольних заходів тощо.

Висновки. Розкриття сутності обліково-звітних процесів дає підстави стверджувати, що вони є сукупністю послідовно здійснюваних процесів, які відбуваються в системі обліку, звітності та аналізу підприємства, гуртуються на вимогах чинного законодавства і внутрішніх приписів керівника підприємства. Організація і здійснення обліково-звітних процесів відіграє особливо важливу роль для управління бізнес-процесами підприємства, визначення можливостей його стійкого розвитку і варіантів їх фінансування. При цьому забезпечується стійка взаємодія структурних підрозділів підприємства, що дозволяє вчасно реагувати на зміни і виклики внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємства.

Якісне та ефективне управління діяльністю сучасним підприємством вимагає впровадження новітніх інформаційних технологій та інструментів формування з метою

трансформації обліково-звітних процесів і приведення їх у

відповідність до зростаючих запитів користувачів інформації.

Використання підприємствами України таких новітніх інформаційних технологій як blockchain і Big Data, а також складання звітності у форматі XBRL-звітність суттєво удосконалює та спрощує обліково-звітні процесів, що у свою чергу позитивно впливає на гнучкість та адаптивність сценаріїв управління підприємством до існуючих умов бізнесової діяльності.

Застосування українськими підприємствами спеціалізованих програм складання і подання податкової звітності дозволяє підвищити точність розрахунку податкових зобов'язань, забезпечує контроль, аналіз і моніторинг здійснених підприємством податкових операцій,

управління ризиками, дозволяє вчасно виявляти порушення за податковими операціями, а також проводити комп'ютерний аудит.

Найбільш доцільним інструментом трансформації обліково-звітних та аналітичних процесів на українських підприємствах визначено бухгалтерський інжиніринг, який розглядається як дієвий методичний прийом інформаційного забезпечення управління діяльністю підприємства. Отримана за допомогою бухгалтерського інжинірингу інформація є надійним підґрунтям для прийняття керівниками та управлінським персоналом підприємства перспективних управлінських рішень, уникнувши при помилкових припущень, зроблених на основі класичних бухгалтерських ретроспективних даних.

Список використаної літератури

1. Пуцентейло П.Р. Обліково-аналітичне забезпечення діяльності підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 1. С. 168-174.
2. Галузіна С.М. Обліково-аналітична інформація в управлінні організацією : [монографія]. Харків: Знання, 2006. 267 с.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит». 7-ме вид., доп. і перероб.]. Житомир: ПП «Рута», 2016. 832 с.
5. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський облік : [підручник]. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 480 с.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Бондар М.І., Верига Ю.А., Орищенко М.М. Звітність підприємства: [підручник]. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 570 с.
8. Гладій І.О. Управлінська звітність підприємства: принципи формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 23. С. 604-608.
9. Кулинич М. Удосконалення елементів методу бухгалтерського обліку в

контексті цифрової модернізації економіки. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. Вип. 4. С. 97-103.

10. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15/ed20220801#Text>

11. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський інжиніринг як метод побудови стратегічно орієнтованої системи обліку. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2014. Вип. 10. С. 59-66.

JEL Classification: M41

ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND REPORTING PROCESSES AND THEIR SIGNIFICANCE IN PRIVATE ENTERPRISE MANAGEMENT

PRIYMAK Svitlana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department Accounting, Analysis and Control
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3694-4498>*

GEGERA Nazar

*Student of Master's degree,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-9845-5245>*

IVANUS Yurii

*recipient of the Doctor of Philosophy degree
Lviv Ivan Franko National University*

Abstract. *The article examines the essence and significance of accounting and reporting processes in the context of information support for managing the activities of private enterprises, and also identifies specific directions for improving accounting and reporting processes at Ukrainian enterprises in the context of digitalization.*

Key words: *Big Data, blockchain, accounting engineering, reporting, accounting, accounting policy, accounting and reporting processes, digitization*

The purpose of the article is to determine the essence and meaning of accounting and reporting processes in the information management of enterprise activities, as well as to highlight the directions of transformation of accounting and reporting processes at enterprises of Ukraine in the conditions of digitalization.

The implementation of accounting and reporting processes is important and necessary for the functioning of the enterprise, justification and adoption of management decisions, ensuring the interaction of the structural divisions of the enterprise, timely response to changes and challenges of the internal and external

environment. Accounting and reporting processes represent a unity of processes that take place in the system of accounting, reporting and analysis of the enterprise for managing the economic processes of its sustainable development and determining options for their financing.

The basis of the accounting processes are the elements of the accounting method: documentation, inventory, evaluation, calculation, accounts and double entry, balance sheet and financial reporting, which are logically interconnected and complement each other.

The basis of reporting processes is the preparation and submission of various types

and forms of reporting in order to meet the general information needs of a wide range of users for them to make balanced, rational, economically expedient management decisions in relation to the enterprise.

According to the content and sources of data, the reporting of the enterprise is divided into financial, managerial, tax, statistical and operational. Compiling annual reporting forms involves carrying out a number of works on the preparation of accounting data, which is also an integral part of the accounting and reporting processes at the enterprise.

In the conditions of rapid digitalization of the business activities of enterprises, their development and effective functioning largely depend on the introduction and use of

modern information technologies with the aim of transforming accounting and reporting processes.

The use of the latest information technologies such as blockchain, Big Data, etc., innovative financial reporting tools in the XBRL-reporting format and digitization of the tax reporting process with the possibility of choosing and using high-quality specialized software accelerates the course of changes in the procedure for keeping records, compiling and submitting reports. In turn, this ensures the flexibility of enterprise management scenarios in the implementation of the adopted decisions, taking into account the opportunities and threats of the external and internal environment.

Reference

1. Putsentylo, P.R. (2015). Oblikovo-analitychne zabezpechennia diialnosti pidpriemstva. [Accounting and analytical support of the company's activities]. *Stalyi rozvytok ekonomiky. – Sustainable economic development*, 1, 168-174 [in Ukrainian].
2. Haluzina, S.M. (2006). Oblikovo-analitychna informatsiia v upravlinni orhanizatsiieiu [Accounting and analytical information in organization management. monograph]. Kharkiv: Znannya. 267 p. [in Ukrainian].
3. On Accounting and Financial Reporting in Ukraine : Law of Ukraine № 996-XIV (1999, July 16). Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian].
4. Butynets, F.F. (2016). Bukhhalterskyi finansovy oblik [Accounting and financial accounting. textbook for students majoring in «Accounting and Auditing». 7th ed., sup. and rev.]. Zhytomyr: PE «Ruta». 832 p. [in Ukrainian].
5. Brukhanskyi, R.F. (2016). Bukhhalterskyi oblik [Accounting. textbook]. Ternopil: TNEU. 480 p. [in Ukrainian].
6. Tax Code of Ukraine : Law of Ukraine № 2755-VI (2010, December 02). Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
7. Bondar, M.I., Veryha, Yu.A., Oryshchenko, M.M. (2015). Zvitnist pidpriemstva [Enterprise reporting. tutorial]. Kyiv : Center of educational literature [in Ukrainian].
8. Hladiy, I.O. (2018). Upravlinska zvitnist pidpriemstva: pryntsyipy formuvannia. [Management reporting of the enterprise: principles of formation]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – Global and national economic problems*, 23, 604-608 [in Ukrainian].
9. Kulynych, M. (2020). Udoskonalennia elementiv metodu bukhalterskoho obliku v konteksti tsyvrovoi modernizatsii ekonomiky. [Improving the elements of the accounting

method in the context of digital modernization of the economy]. *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. – Economic journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University, 4, 97-103 [in Ukrainian].

10. On Electronic Documents and Electronic Documents Circulation : Law of Ukraine № 851-IV (2003, May 22). Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15/ed20220801#Text> [in Ukrainian].

11. Brukhansky, R.F. (2014). *Bukhhalterskyi inzhynirynh yak metod pobudovy stratehichno oriientovanoi systemy obliku*. [Accounting engineering as a method of building a strategically oriented accounting system]. *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu*. – Bulletin of the volyn institute of economics and management, 10, 59-66 [in Ukrainian].

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

ПОПОВИЧ Дарія Володимирівна

доцент, кандидат економічних наук

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6158-444X>

ПИЛАТ Марта Віталіївна

здобувач освітнього рівня «бакалавр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-978X>

Анотація. У статті обґрунтовано сутність фінансової безпеки страхового ринку, досліджено основні її складові та виявлено ряд ключових загроз страховому ринку України в умовах дії воєнного стану. Проведено оцінку функціонування та адаптації національного страхового ринку до умов воєнного стану та проаналізовано показники стану його фінансової безпеки. Також виявлено перспективи забезпечення фінансової безпеки страхового ринку України в умовах дії воєнного стану за умов реалізації чинників негативного та позитивного впливу.

Ключові слова: фінансова безпека, страховий ринок, воєнний стан.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення наша держава постала перед викликами, пов'язаними зі збройною агресією росії та, як наслідок, масштабними загрозами для економічної безпеки в цілому. Питання дослідження фінансової стійкості та безпеки страхового ринку набуває особливо актуального значення, адже функціонування страхового сектору є важливим аспектом забезпечення економічної стабільності та захисту громадян і бізнесу, а також їх фінансових інтересів у період дії воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань фінансової безпеки страхового ринку присвячено наукові праці

І. Баришевської, Л. Богріновцевої, О. Бондарука., О. Гаманкової, О. Ключки, О. Мельник, А. Полторак, Н. Ситник та інших вчених. Фінансова безпека страхового ринку розглядається цими вченими як частина фінансової безпеки держави, а також фінансово-економічної стабільності розвитку як страхового ринку, так і діяльності страхових організацій.

Метою статті є визначення ролі страхового ринку у забезпеченні фінансової безпеки держави, оцінка функціонування та адаптації страхового ринку до умов воєнного стану, а також виявлення чинників забезпечення фінансової безпеки національного страхового ринку в умовах воєнних

викликів.

Виклад основних результатів.

Фінансова безпека – одне з головних завдань будь-якої держави, що є запорукою захищеності її інтересів у фінансовій сфері, яка включає банківську, боргову, грошово-кредитну, валютну та сферу небанківського фінансового сектору. Загалом фінансова безпека держави гарантує економічну стійкість та раціональне використання її фінансових ресурсів. Невід’ємною складовою фінансової безпеки держави є фінансова безпека її фінансового небанківського сектору, яка включає в себе безпеку страхового ринку [1].

У сучасному світі необхідність ефективного та безпечного функціонування страхового ринку зумовлена його багатограним впливом на економіку держави, її соціально-економічний розвиток та захист населення. В умовах повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави спостерігаємо суттєву зміну обсягів макроекономічних показників та, як наслідок, зростання загроз фінансовій безпеці України.

Впродовж останніх років національний страховий ринок пережив доволі важкий період, сповнений викликів та загроз. Пандемія COVID-19 з жорсткими карантинними обмеженнями, повномасштабна військова агресія росії у 2022 році, руйнівні процеси в економіці у результаті цих подій негативно вплинули на його розвиток.

Під поняттям фінансова безпека страхового ринку варто розуміти спроможність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без забезпечення належного рівня фінансової безпеки страхового ринку неможливим є дієвий захист суб’єктів економічних відносин від потенційних загроз та ризиків, які стають все сильнішими у період воєнного

стану. Фінансова безпека страхового ринку є важливим складником у структурі фінансової безпеки країни загалом.

Отже, фінансова безпека страхового ринку – це стан, при якому страхові компанії мають достатню кількість ресурсів для виконання своїх зобов’язань перед страхувальниками та ефективного функціонування у разі непередбачуваних подій. Фінансова безпека страхового ринку підвищує стійкість економіки до ризиків, знижує навантаження на бюджет, забезпечує прибутковість та стабільність страхових компаній та гарантує страхувальникам отриманням страхових виплат у разі настання страхового випадку [1].

Основні складові фінансової безпеки страхового ринку представлені на рис. 1.

Ідентифікація загроз, які виникають на сьогоднішній день у процесі функціонування страхового ринку, є надзвичайно важливою для забезпечення його фінансової безпеки. З лютого 2022 року страховий ринок України переживає особливо складний період, оскільки до вже наявних ризиків додалися нові, пов’язані з воєнним станом на території України. У процесі дослідження нами виявлено ряд ключових загроз страховому ринку України в умовах дії воєнного стану (рис. 2).

Також у науковій літературі виділяють два види ризиків щодо функціонування страхового ринку: внутрішні та зовнішні. Внутрішні ризики спричинені через неефективність фінансового менеджменту в страхових компаніях. У цілому до внутрішніх загроз можемо віднести: недієву фінансово-економічну політику суб’єктів ринку страхових послуг, недбальство, похибки, недостатній нагляд за збереженням фінансової інформації, незбалансованість страхового портфеля та шахрайські дії суб’єктів страхового ринку. Зовнішніми

загрозами, у свою чергу, варто вважати законодавства у страховому секторі, інтернаціоналізацію та глобалізацію відтік капіталу за кордон та світового ринку страхових послуг, нестабільність зовнішнього середовища недосконалий рівень вітчизняного [2].

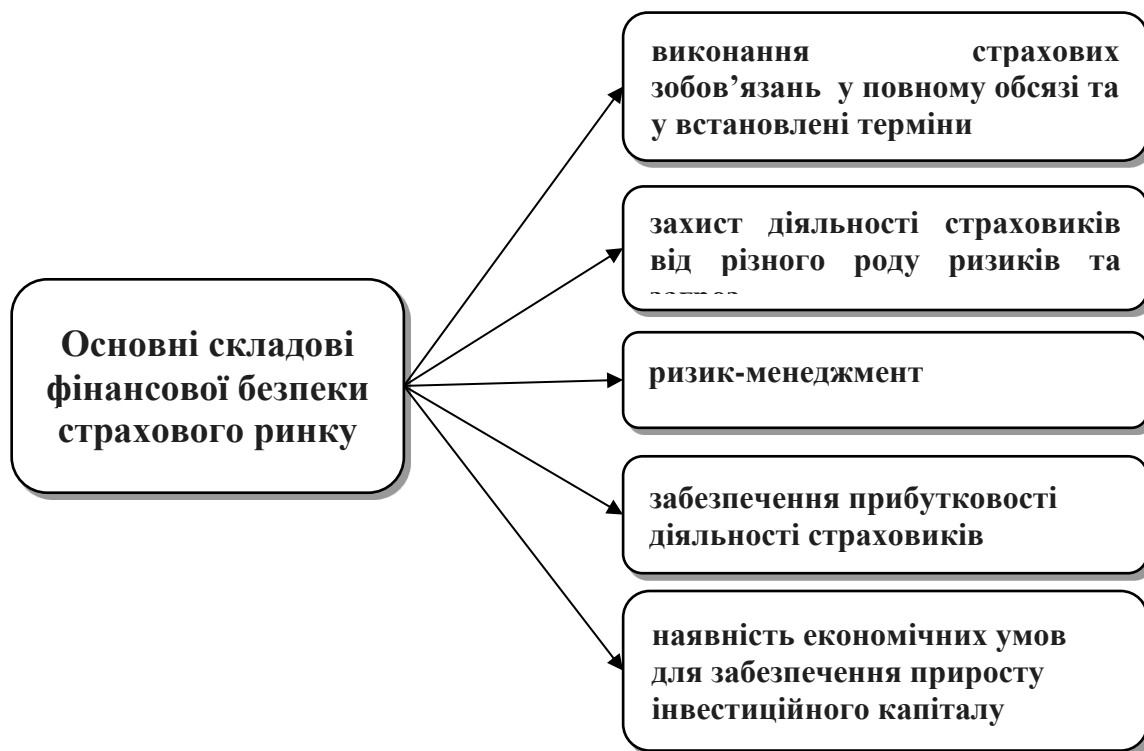


Рис. 1. Основні складові фінансової безпеки страхового ринку
Джерело: складено на основі [1]



Рис. 2. Ключові загрози страховому ринку України в умовах дії воєнного стану
Джерело: розроблено авторами

Таким чином, страхові компанії підпадають під деструктивний вплив ризиків, які можуть загрожувати їх платоспроможності та відповідно спричинити негативні наслідки для споживачів страхових послуг. Забезпечення оптимального стану фінансової безпеки страхового ринку сприятиме зміцненню фінансової безпеки держави в цілому в умовах глобалізації та функціонування на міжнародному ринку. Оптимальний стан фінансової безпеки страхового ринку України характеризується ефективністю та стабільністю страхових компаній, захищеністю інтересів страховиків у фінансовій сфері, достатністю фінансових ресурсів, конкурентоспроможністю та фінансовою незалежністю, а також

збалансованістю системи фінансових показників та інструментів [3].

Отже, функціонування страхового ринку на сьогоднішній день залежить від багатьох факторів. Особливе місце серед них посідає запровадження воєнного стану на території нашої держави. Війна спричинила значні ризики та виклики для страхового сектору, що потребує ретельної оцінки його адаптації до воєнних реалій.

Перш за все, оцінка кількості страхових компаній є одним з елементів у забезпеченні фінансової безпеки страхового ринку. Загалом динаміка кількості страховиків допомагає зрозуміти структуру та стійкість ринку у сучасних умовах (рис. 3).

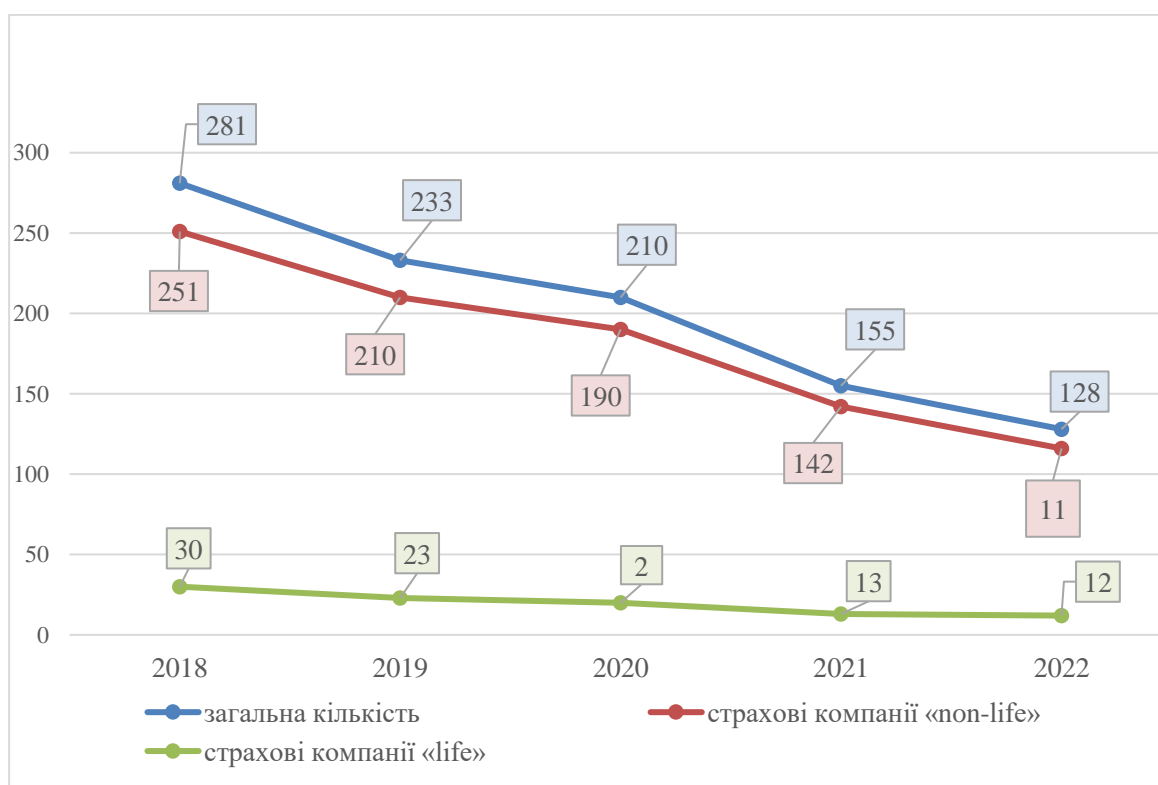


Рис. 3. Динаміка кількості страхових компаній в Україні у 2018-2022 рр.

Джерело: розраховано на основі [4]

Можемо зробити висновок, що кількість страхових компаній має тенденцію до скорочення. Загальна кількість страхових компаній станом на

31.12.2022 р. становила 128, у тому числі страхових компаній «life» (страхові компанії, що здійснюють страхування життя) – 12 компаній, страхових компаній

«non-life» (страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя) – 116 компаній. Причинами такої тенденції є внутрішні кризові явища, політична нестабільність, збройна агресія росії проти України та невиконання вимог щодо капіталізації з боку українських страховиків. Страховим компаніям доволі важко протистояти новим викликам та загрозам, які виникають з кожним днем.

Питома вага страхових компаній «life» у загальній структурі страховиків є доволі незначною і коливається в межах від 8,4% у 2021 році до 10,7% у 2018 році, що є найвищим показником впродовж 2018-2022 рр. Варто зазначити, що загалом такі тенденції в певній мірі притаманні і розвиненим страховим ринкам, коли у загальній структурі страховиків переважають страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя («non-life»). Проте на українському страховому ринку негативна динаміка кількості страхових компаній «life» за темпами зменшення переважає аналогічний показник страхових компаній «non-life».

Загалом, характерною рисою страхового ринку України є те, що він практично на понад 90% складається зі страхових компаній «non-life». Об'єктивною причиною пояснення такого стану розвитку страхування життя є те, що населення країни не має вільних коштів для укладання договорів страхування життя та довіри до страхової системи в цілому. До того ж, ситуація загострилася у 2022 році, коли українське суспільство постало перед масштабними воєнними загрозами. На жаль, можемо прогнозувати, що ситуація на найближчу перспективу не має підстав для покращення, адже, окрім економічної кризи, цілком очевидно, що нашу країну

очікує також масштабна демографічна криза.

Якщо окремо проаналізувати тенденції «воєнного» 2022 року, то кількість страховиків продовжувала скорочуватися. Основними причинами виходу компаній з ринку стало суттєве погіршення їх фінансового стану. Через війну страховики в Україні не могли укладати договори перестраховування з іноземними партнерами, а лідери глобального ринку були не готові надавати послуги в Україні. Якись компанії не змогли надавати страхові послуги на територіях, на яких йшли бої, або на тимчасово окупованих територіях. Так само, як деякі міжнародні корпорації в цей рік рівня McDonald's призупинили роботу в Україні. Попередньо пандемія COVID-19 теж загалом сприяла зниженню ділової активності і, як наслідок, зменшенню кількості укладених договорів страхування та отриманих страхових премій.

Вагомими індикаторами оцінки функціонування страхового ринку є показники страхових премій та виплат. Аналіз даних показників дозволяє оцінити обсяги та динаміку страхового ринку, проаналізувати рівень проникнення страхування в країні та дати оцінку ефективності роботи страхових компаній. Динаміку обсягу валових страхових премій, валових страхових виплат та рівня валових виплат у 2018-2022 рр. зображено на рис. 4.

У 2022 році у порівнянні з 2021 роком на 10 046,2 млн грн (-20,2%) зменшився обсяг надходжень валових страхових премій. Варто зазначити, що вперше за останні п'ять років у 2022 році спостерігаємо негативну динаміку рівня валових страхових виплат, які впродовж 2018-2021 рр. демонстрували стійке зростання, що давало певні підстави для оптимізму як щодо ефективного розвитку

національного страхового ринку, так і до зростання ролі страхового захисту у суспільстві.

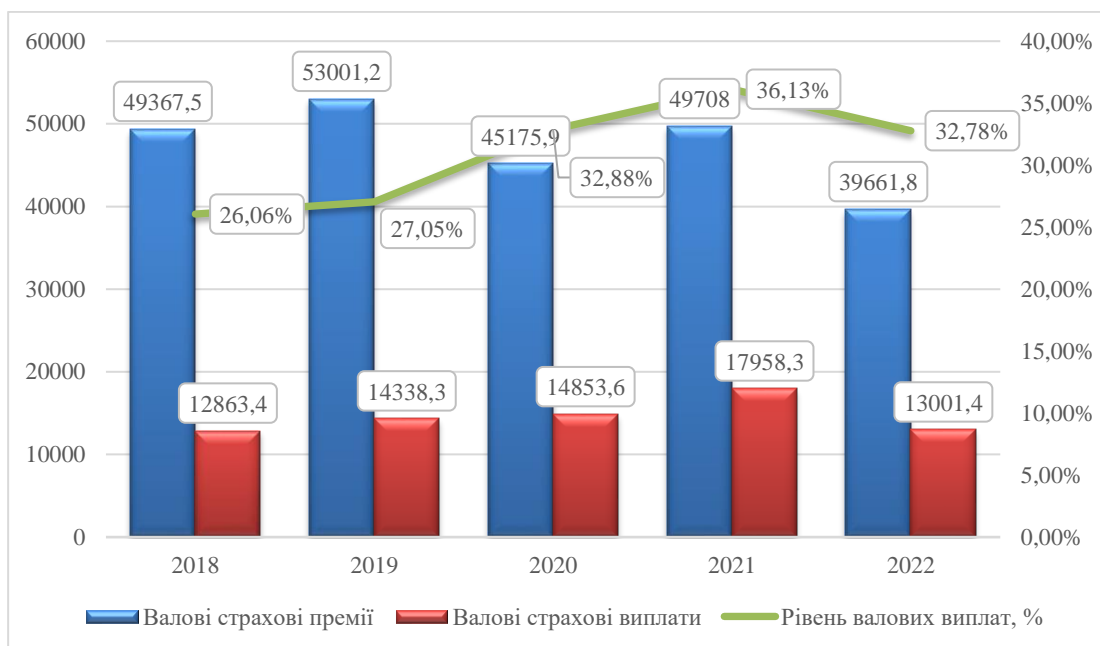


Рис. 4. Динаміка обсягу валових страхових премій, валових страхових виплат та рівня валових виплат у 2018-2022 рр., млн грн
Джерело: розраховано на основі [4]

Оцінка показників обсягу розподілено ризику. Проаналізуємо перестраховальних операцій є досить динаміку показників обсягу важливою для забезпечення фінансової перестраховальних операцій у 2018-2022 безпеки страхового ринку та допомагає проаналізувати наскільки ефективно рр. (рис. 5).



Рис. 5. Динаміка показників обсягу перестраховальних операцій у 2018-2022 рр., млн грн
Джерело: розраховано на основі [4]

Загалом тенденції 2018-2019 рр. свідчать про активну передачу ризиків на перестраховання в межах національного страхового ринку. Натомість у 2020-2022 рр. обсяг таких операцій значно скоротився, оскільки зросли вимоги до платоспроможності страховиків, різко зменшилась їх загальна кількість, що ускладнило, а інколи і унеможливило прийняття ризиків на перестраховання національними страховими компаніями. До того ж, до 2022 року простежувалася стійка позитивна тенденція щодо передачі ризиків у перестраховання нерезидентам.

Для аналізу фінансової безпеки страхового ринку виокремлено наступні індикатори: показник проникнення страхування; показник щільності страхування; частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій; рівень страхових виплат, частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам та частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у

загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя) [5].

Процес аналізу рівня фінансової безпеки страхового ринку складається з трьох послідовних етапів [6]:

- Перший етап – визначення показників (індикаторів), що складають фінансову безпеку. На даному етапі варто розглянути критерії оцінки рівня фінансової безпеки страхового ринку.

- Другий етап – оцінка кожного індикатора фінансової безпеки страхового ринку. На цьому етапі проводиться детальний аналіз та розрахунки показників фінансової безпеки страхового ринку.

- Третій етап – визначення рівня фінансової безпеки страхового ринку. Даний етап передбачає формування висновків про стан фінансової безпеки.

Показники стану фінансової безпеки страхового ринку України протягом 2018-2022 рр. подано у табл. 1 та зображено графічно на рис. 6.

Таблиця 1

Аналіз показників стану фінансової безпеки страхового ринку України протягом 2018-2022 рр.

№	Показник	Порогове значення	Рік				
			2018	2019	2020	2021	2022
1	Показник проникнення страхування, %	1-8	1,39	1,33	1,08	0,91	0,76
2	Показник щільності страхування, дол. США *	Не менше 140	42,3	53,4	38,4	44,3	31,9
3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	Не менше 30	7,91	8,72	11,11	11,83	12,13
4	Рівень страхових виплат, %	Не менше 30	26,06	27,05	32,88	36,13	32,78
5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	Не більше 25	6,07	6,22	8,09	9,86	7,83
6	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	10-30	15,0	13,9	17,9	20,3	24,3

*для розрахунків використані дані щодо чисельності населення за 2018-2021 рр. без врахування тимчасово окупованих територій (АР Крим, частини Донецької та Луганської областей); дані щодо чисельності населення у 2022 р. – з врахуванням міграційних потоків, що пов'язані з повномасштабним вторгненням росії

Джерело: розраховано на основі [4], [7], [8], [9], [10]



Рис. 6. Динаміка показників стану фінансової безпеки страхового ринку України протягом 2018-2022 рр.

Джерело: розраховано на основі [4], [7], [8], [9], [10]

Одним із ключових показників стану розвитку страхового ринку є показник проникнення, який визначається як співвідношення обсягу страхових премій до ВВП. Дані табл. 1 свідчать, що в Україні ринок страхування є незначним за обсягом активів та за рівнем споживання страхових послуг. Показник проникнення у 2022 р. становить 0,76%, спостерігається тенденція до скорочення його значення протягом 2018-2022 рр.

За значенням показника проникнення страхування можемо визначити рівень фінансової безпеки як незадовільний, так як у розвинутих країнах даний показник складає в середньому від 3 до 8% від валового внутрішнього продукту. Низька частка страхових премій у ВВП та

негативна тенденція у динаміці характеризує низький рівень розвитку національного страхового ринку.

Проаналізувавши динаміку індикатора «щільність страхування», можемо зазначити, що у 2019 році він зріс на 11,1 дол. США порівняно з попереднім роком (найбільше значення за 2018-2022 рр.). Проте, вже у 2020 р. спостерігаємо негативну тенденцію, яка, в першу чергу, була зумовлена впливом пандемії COVID 19. У 2022 році цей показник суттєво зменшився (на 12,4 дол. США порівняно з попереднім роком), що, в першу чергу, зумовлено повномасштабною війною з росією. Загалом протягом 2018-2022 рр. показник щільності страхування не відповідав пороговому значенню у

країнах з ринковою економікою.

Наступний індикатор – частка довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій. Страхування життя відіграє важливу роль у системі економіки та соціального захисту населення розвинених країн. Проаналізувавши дані та динаміку показника частки довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, можемо зробити висновок, що дана частка є критично низькою. Порогове значення цього індикатора повинно сягати не менше 30%, проте на національному страховому ринку можемо простежити значення даного індикатора від 7,91% до 12,13%.

Рівень страхових виплат вважається оптимальним при значенні показника не менше 30%. У 2018-2019 рр. даний показник не досягав порогового значення. Проте протягом 2020-2022 рр. показник цього індикатора значно зріс та досягнув оптимального значення. На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок про зростання «реального» страхування у структурі страхових

послуг.

Неможливо не приділити увагу аналізу частки премій, що належать перестраховкам-нерезидентам, при дослідженні фінансової безпеки страхового ринку. У 2018-2022 рр. даний показник залишався у межах оптимального значення.

На основі аналізу показника частки надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя) можемо констатувати про зростання монополізації страхового ринку.

Враховуючи європейський вектор розвитку нашої держави, важливо також порівняти рівень проникнення страхування в Україні з європейськими країнами (рис. 7). Можемо зробити висновок, що в Україні рівень проникнення страхового ринку дуже низький, порівняно із даними цього показника у європейських країнах, що потребує вжиття цілого ряду заходів, як з боку всіх учасників ринку, так і держави в особі Національного банку України як регулятора ринку.

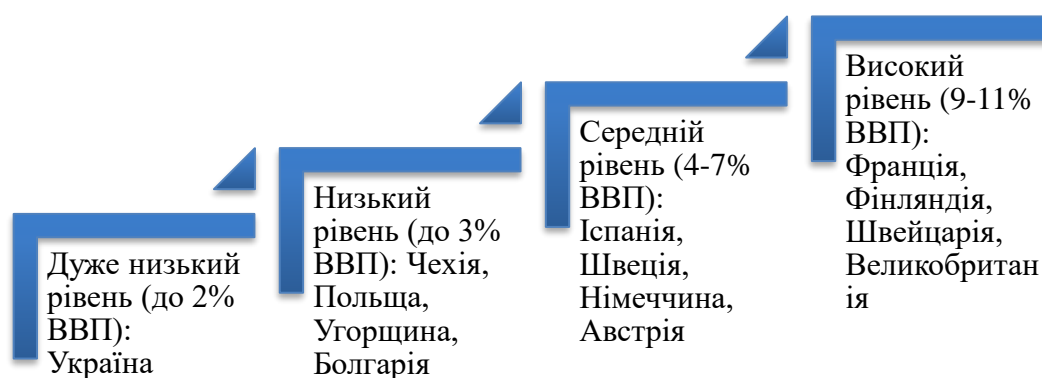


Рис. 7. Дані за показниками проникнення страхового ринку окремих європейських країн та страхового ринку України
Джерело: складено на основі [11]

Перед страховим ринком України на сьогодні стоїть завдання ефективно адаптуватись до викликів сьогодення – активної фази військових дій на території держави, масштабної економічної та демографічної кризи, а також високої соціальної напруги у суспільстві.

Важлива роль щодо забезпечення фінансової безпеки страхового ринку в умовах воєнного стану відведена Національному банку України. НБУ надав низку регуляторних послаблень страховикам. На час дії воєнного стану за окремі порушення, що виникли через військові дії, зокрема недотримання нормативів, не застосовуються заходи впливу. Також продовжено строки для приведення страховими компаніями своєї діяльності у відповідність до регуляторних вимог. НБУ також продовжив строки подання інформації й плану заходів для виконання його рекомендацій як Регулятора за результатами інспекційних перевірок. Для обмеження впливу резидентів росії на діяльність українського фінансового ринку їм заборонено брати участь в управлінні страховими компаніями.

Зауважимо, що від початку повномасштабної війни окремі страховики стикаються зі значними проблемами у своїй діяльності: неможливістю працювати в регіонах, де ведуться активні бойові дії, погіршенням платоспроможності клієнтів, браком персоналу тощо. Потреба перемістити офіси до безпечніших місць також стала викликом для страхових компаній, доступ до окремих документів було втрачено. За результатами опитування страховиків-учасників Асоціації «Страховий бізнес» щодо їх діяльності в умовах воєнного стану, стабільно та без проблем продовжують працювати лише 5% страхових компаній, а більша половина хоч і працює на ринку, але стикається з

низкою викликів та проблем [12].

Військові дії, викликані агресією РФ, спричинили значний негативний вплив на всіх без винятку учасників страхового ринку. Громадяни та бізнес втратили величезну кількість об'єктів страхування: приміщень, устаткування, житла, автівок тощо. Падіння рівня життя та доходів, необхідність відновлювати та ремонтувати житло, купувати нову побутову техніку, автомобілі замість знищених або викрадених окупантами потребуватиме великих коштів, що зробить витрати на страхування певною «розкішшю» для українців у повоєнний період. Варто зазначити, що головний наслідок війни та ризик – різке падіння попиту майже на всі види страхування, особливо в сегменті страхування фізичних осіб [13].

Загалом можна виділити такі основні проблеми, які негативно впливають на функціонування страхового ринку та його фінансову безпеку: недоліки у правовому регулюванні; низька мотивація страховиків через обмеження щодо рентабельності страхової діяльності; низька інвестиційна привабливість галузі для потенційних інвесторів, які могли б вкладати кошти у власний капітал страхових компаній; економічна криза та несприятливі явища в економіці України (високий темп інфляції, експансія неконтрольованого іноземного капіталу в страховий сектор тощо); недостатній рівень менеджменту в страхових компаніях; низька платоспроможність населення та недостатній рівень довіри до операторів страхового ринку; політична нестабільність в країні та воєнний стан [14, с. 124].

Враховуючи всю сукупність наявних проблем, пропонуємо спрогнозувати ключовий індикатор фінансової безпеки страхового ринку (показник проникнення страхування) на найближчу перспективу.

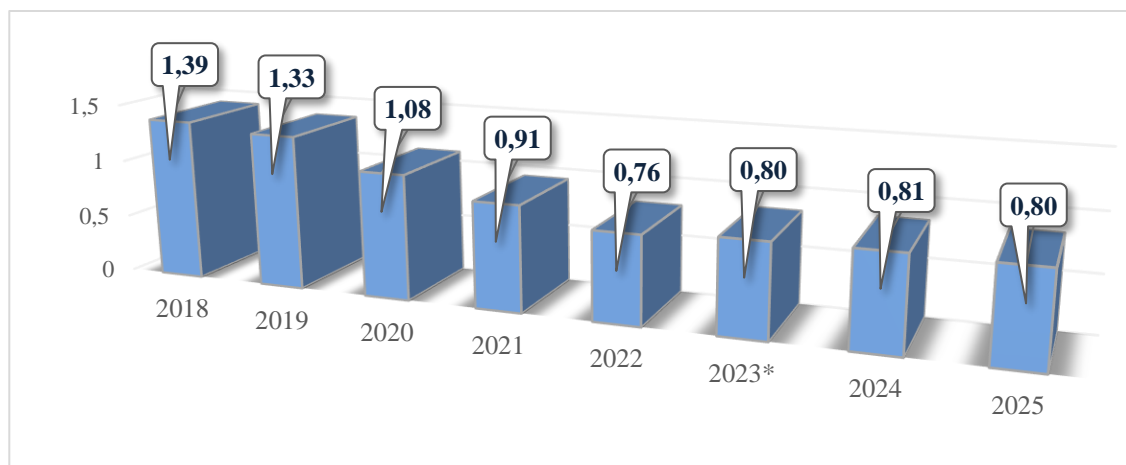


Рис. 8. Показник проникнення страхування та прогноз його динаміки на 2024-2025 рр.

* розраховано на основі оприлюднених даних показника валових страхових премій за 9 місяців та прогнозного їх показника за IV квартал 2023 року і прогнозного обсягу ВВП за 2023 рік
Джерело: складено на основі [4], [7], [14], [15], [16], [17], [18]

У попередній Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року значення даного показника прогнозувалося на рівні 2% у 2025 році, проте в оновленій Стратегії цей параметр не оприлюднюється, оскільки основні зусилля НБУ спрямовані на забезпечення

фінансової стабільності страхового ринку в умовах воєнних викликів. Вважаємо, що необхідно виділити ряд чинників, які будуть визначати фінансову безпеку страхового ринку на найближчу перспективу з врахуванням реалій війни (табл. 2).

Таблиця 2

Чинники, які визначатимуть фінансову безпеку національного страхового ринку в умовах дії воєнного стану

Негативний вплив	Позитивний вплив
Просування лінії фронту на захід та подальша втрата територій	Стабільна оборона та контрнаступальні дії ЗСУ
Зростання обстрілів території нашої держави з боку РФ	Покращення безпекової ситуації (посилення ППО, отримання гарантій безпеки з боку країн-партнерів тощо)
Зростання кількості біженців	Повернення більшості українських громадян з-за кордону
Зменшення фінансової та військової допомоги з боку країн-партнерів	Зростання обсягів фінансової та військової допомоги з боку країн-партнерів
Збільшення інфляційного тиску	Зниження інфляційного тиску
Девальвація національної валюти	Стабільний курс національної валюти
Падіння доходів населення	Зростання доходів населення
Падіння промислового потенціалу	Відновлення промислового потенціалу
Зменшення можливостей експорту української продукції	Зростання можливостей експорту української продукції
«Гальмування» інтеграційних процесів	Посилення інтеграційних процесів

Джерело: складено авторами

На нашу думку, на практиці можливий певний симбіоз реалізації чинників негативного та позитивного впливу, що і визначатиме функціонування та фінансову безпеку страхового ринку України на найближчу перспективу. Враховуючи воєнний стан в Україні необхідно розробити і активно впроваджувати програми страхування воєнних ризиків у найбільш пріоритетних галузях економіки (будівництво, енергетика, сільське господарство), які будуть актуальними і в період післявоєнного відновлення.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що стабільне та ефективне функціонування страхового ринку України відіграє ключову роль у підтримці фінансової безпеки держави та є важливим для захисту інтересів населення у цілому. На тлі реалій війни та загальної макроекономічної нестабільності українські страхові компанії все ж протистоять різноманітним викликам та загрозам сучасності, намагаючись забезпечити ефективне функціонування у непередбачуваних та складних економічних обставинах. Фінансова безпека страхового ринку є не лише невід'ємною складовою фінансової безпеки держави в цілому, а також націлена на стабільність, стійкість та економічний розвиток нашої країни.

Фінансова безпека страхового ринку підвищує стійкість економіки до ризиків, знижує навантаження на бюджет, забезпечує прибутковість та стабільність страхових компаній та гарантує страхувальникам отримання страхових виплат у разі настання страхового випадку. В умовах повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави спостерігаємо суттєву зміну обсягів макроекономічних показників та, як наслідок, зростання загроз фінансовій

безпеці України та національному страховому ринку зокрема. У процесі дослідження нами виявлено ряд ключових загроз страховому ринку України в умовах дії воєнного стану (військові дії на території країни, внутрішня та зовнішня міграція населення, падіння попиту на страхові послуги, посилення інфляційного тиску, девальвація національної валюти).

Провівши оцінку функціонування страхового ринку України за 2018-2022 рр., можна констатувати, що відбулося падіння його основних ключових показників. Кількість зареєстрованих страхових компаній постійно скорочувалася, а динаміка кількості укладених договорів страхування, страхових премій і страхових виплат не мала чітких тенденцій і зумовлювалася відповідними інституціональними чинниками, які спонукали до згортання або активізації страхової діяльності впродовж 2018-2021 рр., а за результатами «воєнного» 2022 року спостерігаємо їх різку негативну динаміку. Основними чинниками, що визначали розвиток страхового ринку, були: військові дії в країні, а також загальна економічна та соціальна напруженість; пандемія COVID-19; обмеження платоспроможного попиту з боку кінцевих споживачів послуг (страхувальників) через зниження рівня доходів населення і суб'єктів бізнесу; зниження ліквідності фондового ринку; посилення вимог до платоспроможності та якості активів страховиків.

Аналіз показників стану фінансової безпеки страхового ринку України засвідчив недотримання порогових значень безпеки за ключовими показниками.

В умовах дії воєнного стану НБУ послабив регуляторний вплив на діяльність страхових компаній, які

зіткнулися з широким спектром проблем, що призвело до падіння ключових показників їх діяльності. Враховуючи всю сукупність викликів воєнного часу, нами було досліджено прогнозне значення ключового індикатора фінансової безпеки страхового ринку – показника

проникнення страхування на 2024-2025 рр. В процесі дослідження також було визначено чинники негативного та позитивного впливу, які визначатимуть фінансову безпеку національного страхового ринку в умовах дії воєнного стану.

Список використаної літератури

1. Богріновцева Л., Бондарук О., Ключка О. Фінансова безпека страхового ринку: теоретичний аспект. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2023. №4. С. 216-226.
2. Ситник Н. С., Михайлюк М. Я. Загрози та ризики фінансової безпеки страхового ринку України в умовах війни. Молодий вчений. 2023. №(5 (117)). С. 169-173.
3. Полторац А. С., Мельник О. І., Баришевська І. В. Фінансова безпека страхового ринку України. Modern Economics. 2021. №28. С. 104-109.
4. Дані наглядової статистики. Показники діяльності страхових компаній. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>.
5. Прокопчук О.Т. Розвиток українського ринку страхових послуг в контексті забезпечення економічної безпеки країни. Збірник праць Уманського національного університету садівництва. Редкол.: О. О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань: Видавництво «Сочінський М. М.». 2019, Вип. 94. Ч. 2: Економічні науки. С. 69-85.
6. Бобирь О. І. Оцінка фінансової безпеки страхового ринку. Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності: матеріали І Міжнародної наукової конференції, м. Одеса, 22 грудня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. С. 61-63.
7. Номінальний ВВП України з 2002 по 2022 рр. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
8. Чисельність населення України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/>
9. Дискусія «Зміна демографічної ситуації в країні: прогнози і виклики для держави» – як це було?. URL: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12475-diskusiya-zmina-demografichnoji-situatsiji-v-krajini-prognozi-i-vikliki-dlya-derzhavi-yak-tse-bulo>
10. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.01.2023&period=daily>
11. Грановська І. В., Яременко Л. М., Малишко В. В. Сучасний стан та проблеми розвитку страхового ринку в умовах воєнного стану. Гроші, фінанси і кредит. 2023. №81. С.167-172.
12. Черняхівський В. План Маршалла для українського страхового ринку. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html>.
13. Попович Д. В., Пилат М. В. Страховий ринок: виклики в період воєнного стану. Актуальні проблеми економіки, фінансів та права в умовах сучасних викликів: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 30 травня 2023 року. у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2023. Ч. 2. С. 24-27.
14. Длугопольський О. В., Хропонюк Д. О. Сучасні проблеми та перспективи

розвитку страхового ринку України. *Innovation and Sustainability*. 2023. №(1), С. 118-126.

15. Страховики України за 9 місяців 2023 року збільшили збір чистих премій на 28,6%. Interfax-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/948289.html>

16. Прогноз зростання глобального ринку страхування на 2024-2025 роки. Forinsurer. URL: <https://forinsurer.com/news/23/11/21/43274>.

17. ВВП України у 2023 році зріс приблизно на 5%. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3812195-vvp-ukraini-u-2023-roci-zris-priblizno-na-5-minekonomiki.html>.

18. НБУ покращив прогноз зростання ВВП України. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/01/10/119415137/>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.116131132](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.116131132)

JEL Classification: G22

FINANCIAL SECURITY OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

POPOVYCH Dariya

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6158-444X>*

PYLAT Marta

*Student of Bachelor's degree,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-978X>*

Abstract. *The article substantiates the essence of the financial security of the insurance market, examines its main components and reveals a number of key threats to the insurance market of Ukraine under martial law. The assessment of the functioning and adaptation of the national insurance market to the conditions of martial law was carried out, and the indicators of the state of its financial security were analyzed. Prospects for ensuring the financial security of the insurance market of Ukraine in the conditions of martial law, under the conditions of implementation of negative and positive factors, were also revealed.*

Key words: *financial security, insurance market, martial law.*

The stable and efficient functioning of Ukraine's insurance market plays a key role in maintaining the financial security of the state and is crucial for protecting the interests of the population as a whole. Against the backdrop of war realities and general macroeconomic instability, Ukrainian insurance companies continue to face various modern challenges and threats, striving to ensure effective operations in unpredictable and difficult economic conditions.

In the context of the full-scale invasion of Russia into our country, we observe a significant change in the volumes of macroeconomic indicators and,

consequently, an increase in threats to Ukraine's financial security and the national insurance market in particular. In the course of our research, we have identified a number of key threats to Ukraine's insurance market under martial law (military actions on the country's territory, internal and external migration of the population, a decline in demand for insurance services, increased inflationary pressure, and the devaluation of the national currency).

Evaluating the functioning of Ukraine's insurance market from 2018 to 2022, it can be stated that its key indicators have declined. The main factors influencing the

functioning of the insurance market were: military actions in the country, as well as general economic and social tension; the COVID-19 pandemic; constraints on solvent demand from end consumers of services (policyholders) due to a decrease in the income levels of the population and business entities; a decline in stock market liquidity; and increased solvency and asset quality requirements for insurers.

An analysis of the indicators of the financial security status of Ukraine's insurance market demonstrated non-

compliance with the security threshold values for key indicators.

Taking into account the entirety of wartime challenges, we have investigated the projected value of a key financial security indicator for the insurance market—the insurance penetration rate for 2024-2025. During the research, we also identified the factors of negative and positive impact that will determine the financial security of the national insurance market under martial law.

Reference:

1. Bohrinovtseva L., Bondaruk O., Klyuchka O. Finansova bezpeka strakhovoho rynku: teoretychnyy aspekt. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. №4. S. 216-226.

2. Sytnyk N. S., Mykhaylyuk M. YA. Zahrozy ta ryzyky finansovoyi bezpeky strakhovoho rynku Ukrayiny v umovakh viyny. *Molodyy vchenyy*. 2023. №(5 (117)). S. 169-173.

3. Poltorak A. S., Mel'nyk O. I., Baryshevs'ka I. V. Finansova bezpeka strakhovoho rynku Ukrayiny. *Modern Economics*. 2021. №28. S. 104-109.

4. Dani nahlyadovoyi statystyky. Pokaznyky diyal'nosti strakhovykh kompaniy. Natsional'nyy bank Ukrayiny. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>. (data zvernennya: 21.11.2023).

5. Prokopchuk O.T. Rozvytok ukrayins'koho rynku strakhovykh posluh v konteksti zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky krayiny. Zbirnyk prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva. Redkol.: O. O. Nepochatenko (vidp. red.) ta in. Uman': Vydavnytstvo «Sochins'kyy M. M.». 2019, Vyp. 94. CH. 2: Ekonomichni nauky. S. 69-85.

6. Bobyr' O. I. Otsinka finansovoyi bezpeky strakhovoho rynku. Innovatsiyna nauka: poshuk vidpovidey na vyklyky suchasnosti: materialy I Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi, m. Odesa, 22 hrudnya, 2023 r. / Mizhnarodnyy tsentr naukovykh doslidzhen'. Vinnytsya: TOV «UKRLOHOS Hrup», 2023. S. 61-63.

7. Nominal'nyy VVP Ukrayiny z 2002 po 2022 rr. Ministerstvo finansiv Ukrayiny. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

8. Chysel'nist' naseleennya Ukrayiny. Ministerstvo finansiv Ukrayiny. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/>

9. Diskusiya «Zmina demografichnoyi sytuatsiyi v krayini: prohnozy i vyklyky dlya derzhavy» – yak tse bulo?. URL: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12475-diskusiya-zmina-demografichnoji-situatsiji-v-krajini-prognozi-i-vikliki-dlya-derzhavi-yak-tse-bulo>

10. Ofitsiynny kurs hryvni shchodo inozemnykh valyut. Natsional'nyy bank Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.01.2023&period=daily>
11. Hranovs'ka I. V., Yaremenko L. M., Malyshko V. V. Suchasnyy stan ta problemy rozvytku strakhovoho ryknku v umovakh voyennoho stanu. Hroshi, finansy i kredyt. 2023. №81. S.167-172.
12. Chernyakhovs'kyy V. Plan Marshalla dlya ukrayins'koho strakhovoho rynku. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html>
13. Popovych D. V., Pylat M. V. Strakhovyy rynek: vyklyky v period voyennoho stanu. Aktual'ni problemy ekonomiky, finansiv ta prava v umovakh suchasnykh vyklykiv: zbirnyk tez dopovidey mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, m. Poltava, 30 travnya 2023 roku. u 2 ch. Poltava: TSFEND, 2023. CH. 2. S. 24-27.
14. Dluhopol's'kyy O. V., Khroponyuk D. O. Suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy. Innovation and Sustainability. 2023. №(1), S. 118-126.
15. Strakhovyky Ukrainy za 9 misyatsiv 2023 roku zbil'shyly zbir chystykh premiy na 28,6%. Interfax-Ukrayina. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/948289.html>
16. Prohnoz zrostannya hlobal'noho rynku strakhuvannya na 2024-2025 roky. Forinsurer. URL: <https://forinsurer.com/news/23/11/21/43274>.
17. VVP Ukrainy u 2023 rotsi zris pryblyzno na 5%. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3812195-vvp-ukraini-u-2023-roci-zris-priblyzno-na-5-minekonomiki.html>.
18. NBU pokrashchyv prohnoz zrostannya VVP Ukrainy. Ministerstvo finansiv Ukrainy. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/01/10/119415137/>.

КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ БАНКАМИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФІНАНСУВАННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

СМОЛІНСЬКА Софія Дмитрівна

доцент, кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>

НАГОРНЮК Оксана Петрівна

доцент, кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та публічного управління

Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. *В статті розглянуто особливості здійснення кредитних операцій банками у напрямі підвищення ефективності діяльності підприємств. Розкрито сутність кредиту та особливостей системи принципів банківського кредитування. Розглянуто чинники, що впливають на ефективність здійснення кредитування банками України. Зроблено акцент на внутрішньобанківських чинниках покращення кредитних операцій банків. Обґрунтовано потребу покращення іпотечного кредитування банків.*

Ключові слова: *кредит, банківське кредитування, підприємства, ефективність, кредитні операції.*

Постановка проблеми. Кредит виступає однією з ключових категорій, яка притаманна ринковій економіці і відображає реальні взаємовідносини між економічними суб'єктами та зв'язки між ними. Ця категорія віддзеркалює економічну сторону відносин, що характеризують зворотній рух капіталу, завдяки чому виступає важливим важелем у стимулюванні розвитку господарської діяльності. Кредитні відносини забезпечують перетворення грошового капіталу в позичковий, відповідно до чого виникають та діють економічні відносини між позичальником та

кредитором.

В сучасних умовах саме банківський кредит стимулює відтворювальні процеси в суспільстві за рахунок забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств. Навіть той факт, що більшість українських банківських установ погіршили показники своєї фінансової стійкості внаслідок фінансової кризи та несприятливих економічних тенденцій, все ж таки кредитування є основним напрямком діяльності комерційних банків, а в кредитні операції вкладається переважна більшість залучених

фінансових ресурсів банківськими установами.

Проте, попри позитивні зрушення у банківському секторі, кредити все ще залишаються недоступними більшості населення та підприємствам через високі відсоткові ставки, зумовлені підвищеним ризиком такої діяльності. Через це існує значна потреба здійснювати певні дії, спрямовані на підвищення ефективності здійснення банківських кредитних операцій, що є

необхідною умовою стабільного, збалансованого розвитку фінансової системи та економіки України загалом. Тому пошук шляхів покращення здійснення кредитних операцій банками у напрямі підвищення ефективності функціонування українських господарюючих суб'єктів є актуальним в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням особливостей розвитку банківського сектора та банківського кредитування підприємств займається низка вчених, зокрема, таких як Діденко С. [1], Еркес О. [2], Калита О. [2], Кириченко К. [4], Крилова О. [4], Мирончук В. [3; 4], Мирошниченко Ю. [4], Прокопенко Н. [3], Сундук Т. [2], Тимошик Н. [4], Халімон Т. [5], Шепель І. [3] та багато інших.

Вони досліджують проблематику функціонування фінансового сектору в умовах воєнного стану, вивчають особливості банківської системи України в умовах війни та принципи її діяльності, аналізують дилеми та шляхи вирішення функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану, а також розглядають принципи (засади) організації та

здійснення банківської діяльності в цілому.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання банківського кредитування підприємств України є настільки значним та глобальним, що даний напрям дослідження є гостро актуальним для подальших наукових досліджень.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування змісту та особливостей кредитування підприємств банками як ефективний засіб фінансування їх діяльності.

Виклад основних результатів дослідження. В сучасних умовах кредит позиціонується як всеохоплююче явище, яке стимулює економічну активність суб'єктів господарювання та пов'язує їх широким колом економічних зв'язків.

Ще Й. Шумпетер стверджував, що «кредит – це в основному створення купівельної здатності для передачі її підприємцеві, що відкриває йому доступ до народногосподарського потоку благ» [6]. Розвиток кредитування, яке об'єктивно відіграє важливу соціально-економічну роль, та створення ефективної кредитної системи в цілому сприяє раціональному й ефективному використанню ресурсів, стимулює економічне зростання та підвищує рівень життя населення.

Окремо слід наголосити на важливій ролі кредиту для забезпечення ефективного функціонування господарюючих суб'єктів. Адже за рахунок кредиту вони отримують можливість залучити додаткові кошти для розширення своєї діяльності або просто для покриття поточних витрат.

Тобто кредит виступає допоміжним інструментом, за допомогою якого суб'єкти не виходять з ринку, а навпаки – утримують стійкі позиції на ньому та зберігають можливості для свого розвитку.

Банки виступають основними суб'єктами-позичальниками на ринку. Здійснення банківських кредитних відносин відбувається на основі певних принципів, що показано в табл. 1.

Таблиця 1

Систематизація принципів кредитування

Принципи кредитування	Сутність
Принцип забезпеченості	Означає наявність в банку права для захисту власних інтересів, недопущення збитків від можливого неповернення боргу позичальником через його неплатоспроможність.
Принцип тимчасового користування, повернення та строковості	Цей принцип має на увазі те, що кредит повинен бути повернутий банку позичальником не пізніше обумовленого при наданні позики терміну.
Принцип платності	Передбачає право банку справляти плату у вигляді процента за користування позикою, яка є основним джерелом традиційних доходів комерційного банку.
Принцип цільового характеру	Припускає вкладення позичкових коштів у конкретні господарчі процеси, на чітко визначені цілі, операції, техніко-економічна експертиза яких свідчить про їх достатню дохідність із урахуванням економічної кон'юнктури і ризиків у конкретній галузі народного господарства, тенденцій розвитку ринку.

Джерело: власні узагальнення

Отже, система принципів банківського кредитування представлена трьома рівнями, перший з яких стосується загальноекономічних підходів до реалізації кредитних відносин. Другий рівень стосується властивостей кредиту в цілому, а третій передбачає особливі умови, в яких здійснюються кредитні відносини в кожному конкретному випадку і має відношення до особливостей функціонування як окремої банківської установи, так і окремого господарюючого суб'єкта. В умовах ринкової економіки на діяльність банківських установ та здійснення кредитних операцій ними впливає немало різноманітних чинників, які

мають відношення як до особливих умов діяльності банків, так і до загальноекономічної ситуації в країні. Чинники, що впливають на ефективність здійснення кредитування підприємств банками України, можна розділити на такі три основні групи:

- правові – пов'язані із відсутністю досконалої нормативно-правової бази, недостатньою кількістю та якістю існуючих законів у цій сфері та ін.;

- внутрішньобанківські – фактори, які залежать від якості менеджменту банку, рівня професійної підготовки працівників, дотримання ними посадових інструкцій, положень тощо;

- соціально-економічні – чинники, які залежать від соціально-економічної

ситуації в країні, зокрема, рівень розвитку економіки, доходи населення, політична ситуація тощо [7].

Для удосконалення кредитних послуг банків у контексті реформування існуючої нормативно-правової бази у напрямі покращення обслуговування ними господарюючих суб'єктів необхідно, на наш погляд, здійснити наступні дії:

- впорядкувати діюче банківське законодавство, доповнюючи його необхідними законодавчо-нормативними актами, які б регулювали виключно кредитну діяльність банків, та провести окремі заходи щодо його удосконалення;

- задля вдосконалення правових умов щодо управління ризиками прискорити розробку і впровадження відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України»;

- сформувати адекватне методичне забезпечення для аналізу фінансового стану позичальника;

- привести норми та положення українського банківського законодавства у відповідність з європейськими стандартами для того, щоб реалізувати євроінтеграційні прагнення української держави.

Внутрішнібанківські чинники потребують особливої уваги, адже саме банк є первинним суб'єктом-реалізатором кредитних взаємодій. Тому покращення надання кредитних послуг банками в даному контексті варто здійснювати за такими напрямками:

- нарощення розміру кредитного портфелю;

- покращення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників;

- оптимізація кредитних ризиків у напрямі зниження показників неповернення кредитів;

- акцентування уваги на кредитних історіях та аналізі доходів позичальників;

- забезпечення високий рівень професійної підготовки банківських працівників [8].

Треба сказати, що банківський сектор демонстрував непогані результати своєї діяльності протягом 2022 року. Детальніше динаміку функціонування банківських установ України протягом останніх восьми років можна простежити в табл. 2.

Дані табл. 2 свідчать про те, що протягом останніх восьми років кількість банківських установ в Україні зменшилася майже наполовину: у 2015 році у банківському секторі функціонувало 117 установ, а в 2022 році їх кількість скоротилася до 67. Загальні активи банків у загальних балансових показниках протягом 2015-2022 рр. зросли з 6,4 до 15,2% (на 8,8%), чисті активи – з 2,8 до 14,6% (на 11,8%), а валові кредити суб'єктам господарювання зменшилися з 1,3 до 0,7% (на 0,6%). Кошти суб'єктів господарювання у загальних балансових показниках діяльності банків протягом досліджуваного періоду зменшилися з 23,5 до 17,9% (на 5,6%).

Щодо фінансових результатів, то протягом 2015-2017рр. у банківському секторі спостерігалися від'ємні результати діяльності банківських установ, проте починаючи з 2018 року спостерігається прибуткове функціонування банків, навіть незважаючи на пандемію та воєнні дії в Україні. Це можна пояснити

скороченням кількості банків протягом досліджуваного періоду та вибуттям з ринку недієздатних та неплатоспроможних фінансових установ.

Кредитування підприємств банку відбувається за багатьма напрямками, проте одним із ключових є іпотечне кредитування, яке здійснюється за

рахунок застави нерухомого майна банківського клієнта. Це є доволі складний вид кредитних операцій, проте він є вигідним для позичальника та для банку. Відповідно, цей вид кредитних операцій потребує особливої уваги як з боку позикодавця, так і з боку позичальника

Таблиця 2

Основні показники банківського сектору України

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість діючих банків	117	96	82	77	75	73	71	67
Загальні балансові показники (млрд грн)								
Загальні активи	1 571	1 737	1 840	1 911	1 982	2 206	2 358	2 717
у т. ч. в іноземній валюті	800	788	755	779	718	746	679	819
Чисті активи	1 254	1 256	1 334	1 360	1 493	1 823	2 053	2 354
у т. ч. в іноземній валюті	582	519	507	495	492	585	583	731
Валові кредити суб'єктам господарювання	831	847	864	919	822	749	796	801
у т. ч. в іноземній валюті	492	437	423	460	381	332	292	281
Чисті кредити суб'єктам господарювання	614	477	451	472	415	432	540	529
Валові кредити фізичним особам	176	157	171	197	207	200	243	210
у т. ч. в іноземній валюті	97	83	68	61	38	31	21	13
Чисті кредити фізичним особам	96	76	92	114	143	149	200	134
Кошти суб'єктів господарювання	349	413	427	430	525	681	800	943
у т. ч. в іноземній валюті	141	177	163	150	191	233	233	317
Кошти фізичних осіб	402	437	478	508	552	682	727	934
у т. ч. в іноземній валюті	215	239	244	241	238	285	270	340
Зміна (р/р, %)								
Загальні активи	6.4	10.6	5.9	3.8	3.7	11.3	6.9	15.2
Чисті активи -	2.8	0.2	6.2	1.9	9.8	22.1	12.6	14.6
Валові кредити суб'єктам господарювання	1.3	2.0	2.0	6.3	10.6	8.8	6.2	0.7
Валові кредити фізичним особам	-15.7	-10.4	8.5	15.3	5.0	-3.5	21.6	-13.5
Кошти суб'єктів господарювання	23.5	18.2	3.4	0.8	22.1	29.7	17.4	17.9
Кошти фізичних осіб	-0.3	8.7	9.4	6.3	8.6	23.5	6.6	28.4
Фінансові результати (млрд. грн)								
Чисті процентні доходи	39.1	44.2	53.0	73.0	78.9	84.8	117.6	151.6
Чисті комісійні доходи	22.6	24.2	27.5	37.8	44.0	46.5	58.0	50.1
Відрахування в резерви	114.5	198.3	49.2	23.8	10.7	31.0	3.4	118.8
Чистий прибуток/збиток	-66.6	-159.4	-26.5	22.3	58.4	39.7	77.4	24.7

Джерело: [9]

Для розвитку іпотечного кредитування на банківському ринку необхідно забезпечити здійснення наступних дій:

- прийняття нових законодавчо-нормативних актів та внесення змін до існуючих, які стосуються іпотечного кредитування;

- удосконалення реєстрації прав власності на нерухоме майно для забезпечення повернення коштів кредитору;

- посилення державного контролю за встановленням цін на нерухомість, використовуючи досвід іноземних країн.

Загалом, треба пам'ятати, що в основі функціонування будь-якого суб'єкта господарювання на ринку лежить процес залучення фінансових ресурсів з подальшим їх перерозподілом. Тому інвестиційна діяльність є ключовою для як для банку, так і для підприємства, адже без належного рівня ресурсної бази буде неможливим сам процес кредитування. Виходячи з цього, інвестиційна діяльність є безпосередньою основою для ефективного процесу кредитування клієнтів банківськими установами.

Для того, щоб стимулювати банківське інвестиційне кредитування підприємницьких структур, необхідно здійснити, на наш погляд, такі дії:

1. Забезпечити стимулювання та досконалу законодавчу регламентацію здійснення мікрокредитування підприємницької діяльності в сучасних умовах.

2. Сформувати за участю держави спеціальний фонд, який буде кредитувати підприємців на

револьверній основі, а також розробити на цій основі Національну програму мікрокредитування бізнесу.

3. Активізація відносин, пов'язаних з наданням компенсаційних позик банками.

4. Впровадження в життя ефективних стратегічних підходів до ліквідації або реорганізації неплатоспроможних банків.

5. Підвищення капіталізації банківських установ, які працюють на ринку з високим результатом, за рахунок їх рекапіталізації у випадках,

коли це необхідно для підвищення їх прибутковості.

6. Оптимізація податкового навантаження на банки у випадку реалізації ними програм довгострокового кредитування підприємницького сектора.

7. Стимулювання інноваційних програм та проектів, здійснюваних банками, за рахунок звільнення від оподаткування частини прибутків банків або зменшення для них податкової ставки, якщо ці кошти будуть належним чином спрямовувати на інноваційний розвиток.

8. Заохочення банків здійснювати довгострокове кредитування шляхом удосконалення системи страхування інвестиційних ризиків банківських установ.

Отже, впровадження запропонованих дій допоможе покращити процес кредитування банків та активізувати підприємницькі процеси в країні загалом.

Висновки. Отже, кредит лежить в основі господарської діяльності та реалізації ефективних перетворень, які відбуваються в ринковому середовищі

країни. Банківський кредит є ключовим чинником забезпечення здійснення підприємництва і здійснюється на основі системи принципів загальноекономічного, особливого та одиничного характеру. До низки інших чинників, що впливають на ефективність здійснення кредитування банками України, можна віднести правові, внутрішньобанківські та соціально-економічні.

Для того, щоб покращити банківське кредитування банківського сектора економіки, необхідно покращити правове забезпечення здійснення

кредитних операцій в країні, звернути особливу увагу на внутрішньобанківські чинники, особливі для кожної банківської установи. Важливе значення у сфері кредитування відіграє надання іпотечних кредитів, а також забезпечення результативних інвестиційних операцій, що безпосередньо впливають на банківське кредитування

Перспективою подальших наукових досліджень у зазначеному напрямку є дослідження напрямів соціально-економічного розвитку підприємств України у поствоєнний період.

Список використаної літератури

1. Діденко С. В умовах воєнного стану: функціонування фінансового сектору сьогодні. UA News. 2022. URL: <https://ua.news/ua/v-uslovyuah-voennogo-polozhenyua-funktsyonyrovanye-fynansovogo-sektora-segodnya/> (дата звернення: 05.06.2023)
2. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. Scientia·Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету), 2022, 144(4), 122–133. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)09](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)09) (дата звернення: 05.06.2023)
3. Прокопенко Н.С., Мирончук В.М., Шепель І.В. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. Економіка та суспільство. Випуск 41. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1556/1497> (дата звернення: 06.06.2023)
4. Тимошик Н., Крилова О., Мирошниченко Ю., Кириченко К., Мирончук В. Дилеми та шляхи вирішення функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2022, 5(46), 40–53. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.5.46.2022.3905> (дата звернення: 06.06.2023)
5. Халімон Т.М. Принципи (засади) організації та здійснення банківської діяльності. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 4(25). Т 3.
6. Шумпетер Й. А. Праці вченого та література про нього з фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : бібліогр. покажч. / уклад. : Н. М. Загородна, М. П. Дячук ; наук. ред. та авт. вступ. статті : П. О. Нікіфоров, Б. Д. Сторощук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 136 с.

7. Левченко М.М. Забезпечення фінансової стійкості банків в сучасних умовах. Управління розвитком. 2014. № 4. С. 81-83.

8. Литвинов В.В. Удосконалення методичного підходу до оцінки фінансового стану банку на основі побудови інтегрального показника. Управління розвитком. 2012. № 14. С. 94-96.

9. Огляд банківського сектору. Лютий 2023. URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4 (дата звернення: 10. 06.2023)

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.133142143](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.133142143)

JEL Classification: M21

LENDING TO ENTERPRISES BY BANKS AS AN EFFICIENT MEANS OF FINANCING THEIR ACTIVITIES

SMOLINSKA Sofia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>*

NAHORNYUK OKSANA

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Public Administration
Ivan Franko National University of Lviv*

Abstract. *The article examines the peculiarities of credit operations by banks in the direction of increasing the efficiency of enterprises. The essence of the loan and the peculiarities of the system of bank lending principles are revealed. Factors affecting the effectiveness of lending by Ukrainian banks are considered. Emphasis is placed on intra-bank factors for improving credit operations of banks. The need to improve mortgage lending by banks is substantiated.*

Keywords: *credit, bank lending, enterprises, efficiency, credit operations.*

Despite positive developments in the banking sector, loans still remain inaccessible to the majority of the population and businesses due to high interest rates due to the increased risk of such activities. Because of this, there is a significant need to take certain actions aimed at increasing the efficiency of bank credit operations, which is a necessary condition for the stable, balanced development of the financial system and economy of Ukraine in general. Therefore, the search for ways to improve the implementation of credit operations by banks in the direction of increasing the efficiency of the functioning of Ukrainian business entities is relevant in today's conditions

The **aim of the study** was is to substantiate the content and features of

lending to enterprises by banks as an effective means of financing their activities.

Methodology. The methodology of scientific research is based on the dialectical method, which summarizes all the phenomena and processes occurring in the field of bank lending in their interconnection and interdependence. In the process of writing the article, methods of analysis, synthesis and comparison were used - in the study of approaches to bank lending to enterprises; monographic - when presenting consistent material related to the specified research topic; abstract-logical – in substantiating the logic of applying approaches in the field of bank lending to enterprise financing.

The **result of the study** was the generalization of proposals to improve

bank lending in the banking sector of the economy, it is necessary to improve the legal support for credit transactions in the country, to pay special attention to intrabank factors specific to each banking institution. The provision of mortgage loans, as well as the provision of effective investment operations, which directly

affect bank lending, play an important role in the field of lending.

The *significance* of the study lies in the indicated direction is the study of the directions of socio-economic development of Ukrainian enterprises in the post-war period.

Reference:

1. Didenko S. (2022). V umovakh vojennoho stanu: funkcionuvannja finansovogo sektoru sjoghodni. [Under martial law: the functioning of the financial sector today]. UA News. URL: <https://ua.news/ua/v-uslovyah-voennogo-polozhenyya-funktsyonyrovanye-fynansovogo-sektora-segodnya/> [in Ukraine]
2. Erkes O., Kalyta O., Sunduk T. (2022). Bankivska systema Ukrainy v umovah viynu [Banking system of Ukraine in war]. *Scientia Fructuosa*. 4. pp. 122-133. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)09UDC336.71\(477\):355.01](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)09UDC336.71(477):355.01) DOI:10.31617/1.2022(144)09 [in Ukraine]
3. Prokopenko N., Myronchuk V., Shepel I. (2022). Pryntsypy funktsionuvannya bankivskoyi systemy Ukrainy v umovah viyny [Principles of functioning of the banking system of Ukraine in war conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1556/1497> [in Ukraine]
4. Tymoshyk N., Krylova O., Myroshnychenko Yu., Kyrychenko K., Myronchuk V. (2022). Dylemy ta shlyahy vyrishennya funktsionuvannya bankivskoyi systemy Ukrainy v umovah voyennogo stanu [Dilemmas and ways of solving the functioning of the banking system of Ukraine in the conditions of martial law]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 5(46), pp. 40–53. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3905> [in Ukraine]
5. Khalimon T. M. (2018) Pryntsypy (zasady) orhanizatsiyi ta zdiysnennya bankivskoyi diyalnosti [Principles (fundamentals) of the organization and implementation of banking activities]. *Prykarpatsky yurydychny visnyk*, vol. 4(25), 3. [in Ukraine]
6. Schumpeter Y. A. (2011). Works of the scientist and literature about him from the funds of the Scientific Library of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University: bibliogr. Show [Pratsi vchenoho ta literatura pro n'oho z fondiv Naukovoyi biblioteky Chernivets'koho natsional'noho universytetu imeni Yuriya Fed'kovycha : bibliohr. Pokazhch]. / structure. : N. M. Zagorodna, M. P. Dyachuk; of science ed. and author introduction. articles: P. O. Nikiforov, B. D. Storoshchuk. – Chernivtsi: Chernivtsi national. Univ., 136 p. [in Ukraine]
7. Levchenko M.M. (2014). Zabezpechennya finansovoyi stiykosti bankiv v suchasnykh umovakh [Ensuring the financial stability of banks in modern conditions]. *Upravlinnya rozvytkom - Development management*. № 4. Pp. 81-83. [in Ukraine]
8. Lytvynov V.V. (2012). Udoshkonalennya metodychnoho pidkhodu do otsinky finansovoho stanu banku na osnovi pobudovy intehral'noho pokaznyka [Improvement

of the methodological approach to the assessment of the bank's financial condition based on the construction of an integral indicator]. *Upravlinnya rozvytkom - Development management*. № 14. Pp. 94-96. [in Ukraine]

9. Ohlyad bankivs'koho sektoru [Overview of the banking sector]. February 2023. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4 [in Ukraine]

ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЗА УЧАСТЮ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУЦІЙ

ЯСІНОВСЬКА Ірина Фантинівна

доцент, кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>

Анотація. У статті обґрунтовано важливість проектного фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій для національної економіки України в сучасних умовах. Досліджено пріоритети, переваги, етапи отримання коштів для проектного фінансування за участю окремих міжнародних фінансових інституцій, зокрема Групи організацій Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, міжнародних регіональних банків розвитку тощо. Запропоновано окремі напрями активізації проектного фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій в Україні.

Ключові слова: *проектне фінансування, інвестиції, міжнародні фінансові інституції, національна економіка, експертна оцінка, ризики інвестиційного проекту.*

Постановка проблеми. У мінливих умовах ринкової економіки важливо забезпечити стабільні темпи економічного зростання та загалом покращення потенціалу країни задля забезпечення її конкурентоспроможності на світовій арені. Одним із шляхів реалізації національних інтересів країни є формування сприятливого інноваційно-інвестиційного середовища, яке слугує підґрунтям для трансформаційних процесів в економіці [10, с.191]. В сучасних умовах проблема нестачі ресурсів є особливо актуальною. В період війни прослідковується нарощення інфляційних процесів, зниження інвестиційної спроможності

державного бюджету, погіршення фінансового стану суб'єктів підприємництва, загострення економічних і соціальних проблем, які потребують вирішення. Внаслідок активних бойових дій частина бізнесу втратила частково або повністю свої активи, частина підприємств були релоковані у центральні та західні регіони країни, зруйновані об'єкти критичної інфраструктури тощо. Вирішення цих проблем вимагає залучення значних сум коштів. Важливе значення має залучення ресурсів міжнародних фінансових інституцій на умовах проектного фінансування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості проектного

фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій описані у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Так, Gatti S., Tinsley R., Лаврик О., Лапко О, Ляхова О., Майорова Т., Рязанова Н., Сопільняк А., Федосєнко М. у своїх працях висвітлюють проблеми, тенденції та переваги проектного фінансування.

Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок з цих питань, дослідженнями не охоплено всього спектру особливостей реалізації проектного фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій в сучасних умовах.

Мета статті. Метою статті є систематизувати накопичений досвід особливостей реалізації проектного фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій; виокремити пропозиції щодо його поширення в Україні в умовах сучасних викликів.

Виклад основних результатів. Проектне фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій є важливим інструментом розвитку та підтримки проектів у різних сферах. Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інші міжнародні фінансові інституції надають фінансову підтримку проектам, що сприяють економічному та соціальному розвитку країн.

Проекте фінансування як різновид фінансування реальних інвестицій, зарекомендувало себе як доволі успішний спосіб залучення коштів для фінансування інвестиційних проектів у розвинутих країнах [8, с.70]. Перша угода, яка згодом отримала назву проектного фінансування, відбулася в 1930 рр. у штаті Техас (США), вона була пов'язана з фінансуванням

нафтовидобувної проектною компанією. На засадах використання проектного фінансування було побудоване метро в Лондоні, тунель під Ла-Маншем, великі інфраструктурні об'єкти. У 1970–1990 рр. проектне фінансування активно розвивалося в електроенергетиці та інших галузях суспільної інфраструктури, широко застосовувалося для фінансування світового поширення мобільної телефонії.

Найважливішими драйверами розвитку проектного фінансування в кінці ХХ – початку ХХІ ст. стала інтернаціоналізація глобального фінансового ринку і ринку інвестицій, а також приватизація підприємств громадської інфраструктури в більшості розвинених ринкових країн [3, с. 166].

Розвиток проектного фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій має велике значення у різних сферах економіки та з різних причин. Так, міжнародні фінансові інституції надають значні фінансові ресурси для реалізації великих та складних проектів, які було б важко реалізувати за рахунок внутрішніх ресурсів країн. Ці інституції надають доступ до експертних знань та найкращих практик у розробці та впровадженні проектів, що сприяє їх ефективній реалізації та досягненню поставлених цілей. Проекти, які фінансуються міжнародними фінансовими інституціями, часто стимулюють технологічний розвиток та інновації в економіці країн-учасниць. Реалізація таких проектів сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня зайнятості в країнах-учасницях. Проекти спрямовані на розвиток інфраструктури (дороги, мости,

енергетичні системи) сприяють покращенню якості життя мешканців та стимулюють економічне зростання. Підсумовуючи, варто зазначити, що реалізація проектів, що фінансуються міжнародними фінансовими інституціями, загалом сприяє

підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку та залученню додаткових інвестицій.

Схематично важливість проектного фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій показано на рис. 1.

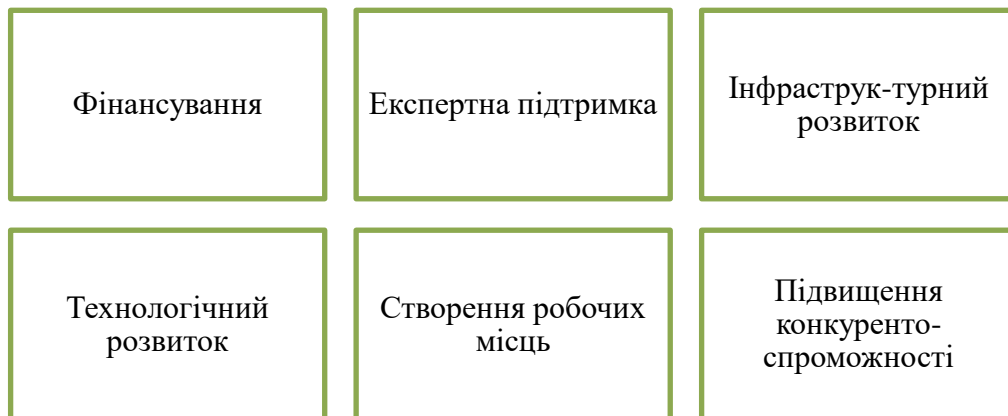


Рис. 1. Важливість проектного фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій

Джерело: складено автором на основі [1; 7]

Основними міжнародними фінансовими інституціями, які надають фінансову підтримку проектам у різних країнах, є:

- Світовий банк;
- Європейський банк реконструкції та розвитку;
- Інші міжнародні регіональні банки розвитку (Міжамериканський банк розвитку, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку тощо);

- Експертно-кредитні агенства.

Група Світового банку є одним із найбільших у світі джерел фінансування та знань для країн, що розвиваються. Його п'ять установ поділяють зобов'язання щодо зменшення бідності, підвищення спільного процвітання та сприяння сталому розвитку. Установи Групи організацій Світового банку показані на рис.2.



Рис. 2. Група організацій Світового банку
Джерело: складено автором на основі [7]

З 1947 року Світовий банк профінансував понад 12 000 проектів розвитку за допомогою традиційних позик, безвідсоткових кредитів і грантів. Міжнародний банк реконструкції та розвитку забезпечує фінансовий розвиток і фінансування політики, Міжнародна асоціація розвитку надає позики та гранти під нульовий або низький відсоток, Міжнародна фінансова корпорація мобілізує інвестиції приватного сектора та надає консультації, Багатостороннє агенство гарантій інвестицій забезпечує страхування політичних ризиків (гарантії), Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів вирішує інвестиційні спори.

Світовий банк надає позики під низькі відсотки, кредити без відсотків і гранти країнам, що розвиваються. Він фінансує реалізацію проектів у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, державне управління, інфраструктура,

розвиток фінансового та приватного секторів, сільське господарство, а також управління навколишнім середовищем і природними ресурсами. Окремі проекти фінансуються спільно з урядами країн, іншими багатосторонніми установами, комерційними банками, експортно-кредитними агентствами та приватними інвесторами.

Європейський банк реконструкції та розвитку працює у більш ніж 30 країнах регіону, що простягається від Південного та Східного Середземномор'я через Східну Європу до Центральної Азії. Він надає допомогу у розвитку підприємницької діяльності. Завдяки його інвестиціям, бізнес-послугам та участі в обговоренні питань політики на високому рівні створюються чудові можливості для сприяння розвитку економіки та зміни життя людей. Банк пропонує адаптовані до конкретних обставин рішення, які спрямовані на

заохочення переходу до ринкової економіки за одночасного стимулювання інноваційної діяльності, зростання та прозорості. Група економістів ЄБРР готує експертні регіональні оцінки та прогнози.

ЄБРР пропонує адаптовані фінансові продукти з урахуванням потреб кожного клієнта. Потенційні клієнти банку повинні продемонструвати, що пропонуваній ними проект чи напрямок діяльності відповідає чіткому набору жорстких критеріїв, що дають право на участь ЄБРР. Кошти, що виділяються ЄБРР на фінансування проектів приватного сектора, варіюються, як правило, у діапазоні від 5 до 250 млн. євро та надаються у вигляді кредитів або інвестицій в акціонерний капітал. Середній обсяг інвестицій ЄБРР становить 25 млн. євро. Фінансування дрібніших проектів може здійснюватися через фінансових посередників або у рамках спеціальних програм менших прямих інвестицій у менш розвинених країнах. Також банк надає підтримку малим та середнім підприємствам шляхом надання консультаційних послуг. Створена в ЄБРР Група підтримки розвитку малого бізнесу допомагає малому та середньому бізнесу розвиватися, досягати успіху та продовжувати зростати, стаючи тим самим справжнім каталізатором

зростання національної та регіональної економіки [1].

ЄБРР здійснює інвестиції в проекти у різних секторах економіки. Банк займається фінансуванням проектів як у фінансовому, так і реальних секторах економіки, вкладаючи кошти у створення нових підприємств та спрямовуючи інвестиції в існуючі компанії. Клієнтами ЄБРР є підприємства різних організаційно-правових форм господарювання та розмірів. Банк активно долучається до проектів в агропромисловому комплексі, сфері інформаційних та комунікаційних технологій, правових реформ, охорони природних ресурсів, промислового виробництва та сфері послуг, транспорті, енергетиці тощо.

Процес отримання проектного фінансування від міжнародних фінансових інституцій зазвичай передбачає подання проекту на розгляд, після чого він проходить етап експертної оцінки та затвердження. У разі позитивного рішення проект може отримати необхідне фінансування за умови виконання встановлених угодою умов та забезпечення контролю за використанням коштів.

Процес отримання фінансування від міжнародних фінансових інституцій можна розподілити на кілька етапів (рис. 3).



Рис. 3. Етапи процесу отримання фінансування від міжнародних фінансових інституцій

Джерело: складено автором на основі [1; 5; 7]

На підготовчому етапі готується проектна заявка, яка відображає всі аспекти проекту, включаючи цілі, завдання, план реалізації та фінансові показники. Підготовлена заявка подається до відповідної міжнародної фінансової інституції. У заявці чітко висвітлюються всі деталі проекту та його фінансові потреби. Міжнародні фінансові інституції проводять експертну оцінку поданих проектних заявок. Експертна оцінка включає аналіз економічної та фінансової доцільності реалізації проекту, соціальних та екологічних наслідків. Після позитивної експертної оцінки, умови фінансування узгоджуються між інституцією та заявником, включаючи розмір позики, строків погашення, відсоткову ставку та інші умови. Після узгодження умов, угода про надання

фінансування підписується між сторонами. Після отримання фінансування, заявник зобов'язаний вести моніторинг реалізації проекту та подавати звіти про його прогрес, результати та використання коштів.

Умови отримання фінансування різняться в залежності від конкретного міжнародного фінансового інституту та типу проекту. Вони можуть включати вимоги щодо стійкості фінансів країни, дотримання екологічних та соціальних стандартів, а також спроможність заявника виконати умови та ефективно управляти проектом.

Співпраця з міжнародними фінансовими інституціями відкриває перед проектами ряд переваг та можливостей для їх розвитку (рис.4).



Рис. 4. Переваги співпраці з міжнародними фінансовими інституціями
Джерело: складено автором на основі [1; 7]

Міжнародні фінансові інституції надають доступ до значних фінансових ресурсів, які можуть бути використані для фінансування проекту. Фінансування від міжнародних фінансових інституцій часто надається за низькими відсотковими ставками, що дозволяє знизити витрати на погашення позики. Міжнародні фінансові інституції надають кошти в довгострокове користування, що дозволяє проектам планувати свою діяльність на довгострокову перспективу. Такі інституції надають експертну підтримку у розробці та впровадженні проекту, що допомагає забезпечити його успішну реалізацію. Отримання фінансування від міжнародних фінансових інституцій підвищує статус проекту та забезпечує додаткову довіру партнерів. Співпраця з міжнародними фінансовими інституціями може відкрити можливості для партнерства з іншими організаціями та компаніями, що сприяє розвитку проекту. Такі

переваги та можливості роблять співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями привабливою для проектів, які мають потенціал для розвитку та позитивного впливу на економіку і суспільство.

Як зазначає Рязанова Н., головні переваги проектного фінансування як інструменту кредитування та обслуговування інвестиційних проектів полягають в наступному: для ініціаторів проекту - у залученні широкого кола кредиторів і тим самим підвищенні можливості реалізації проектів, незважаючи на обмеженість власних коштів; для кредиторів - у забезпеченні надійності та повернення вкладень шляхом вивчення наданої детальної інформації за проектом [6, с.150].

Передінвестиційна оцінка інвестиційного проекту передбачає оцінку проектних ризиків. Специфіка оцінки ризиків проектного фінансування полягає у виділенні трьох основних груп ризиків залежно

від фази реалізації інвестиційного проекту [11; 12]:

- ризику проектування інвестиційного проекту;
- ризику реалізації інвестиційного проекту;
- ризику результатів інвестиційного проекту.

Поділяємо думку Лаврик О. Л. та Пономаренко Р.М, що загальні принципи управління проектними ризиками зводяться до таких тез. По-перше, детальний аналіз ризиків. По-друге, кожен ризик повинен бути прийнятий стороною, яка здатна краще за всіх ним управляти і контролювати його. Таким чином, можливим виходом із ситуації може стати використання проектного фінансування як найбільш ефективної форми фінансування в системі фінансового забезпечення інвестиційної діяльності. Через свою гнучкість ця форма є ефективним інструментом залучення коштів в умовах нестабільної економіки. Сьогодні проектне фінансування набуває щораз більшого поширення у вітчизняному бізнес-середовищі, оскільки відповідає сучасним реаліям [2, с.144].

В сучасних умовах проектне фінансування застосовується в енергетиці, металургії, нафто- та газопереробці, при видобутку корисних копалин, на деяких видах хімічних виробництв, за умови реалізації інфраструктурних проектів. Підкреслюючи міжнародний характер проектного фінансування, слід відмітити його широке використання Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовим банком для фінансування масштабних проектів, пов'язаних з розробкою природних

копалин в країнах, що розвиваються, а також для фінансування ряду проектів в країнах Східної Європи, які потребують довгострокових інвестицій. Застосування проектного фінансування забезпечує позичальників необхідними гарантіями, захищає від певних проектних ризиків [4, с.32].

Найбільшим кредитором з провідних МФО в Україні є Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), який з початку повномасштабного вторгнення надав приватному сектору понад \$1,7 млрд. Наприкінці 2023 року ЄБРР підвищив акціонерний капітал на проекти в Україні до €4 млрд. Зараз акцент в роботі ЄБРР в Україні здійснюється на реалізацію проектів з посилення енергетичної безпеки, відновлення критичної інфраструктури, продовольчої безпеки, а також розвитку торгівлі. Разом зі Світовим Банком МБРР реалізує «Екстрений проект надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України» (ARISE), який надає доступ до фінансування виробникам сільськогосподарської продукції, зокрема малим фермерським господарствам, на загальну суму в \$1,5 млрд протягом 2023-2024 років. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) з березня 2022 року надав €1,7 млрд, зокрема через кредитні лінії та гарантії нових позик малому та середньому бізнесу (МСБ). Основна увага ЄІБ сфокусована на проекти в сільському господарстві та транспортній сфері [9].

Як показують результати дослідження, проведеного у рамках проекту Good Governance Fund «Економічний хаб: ефективна політика

управління публічними фінансами та візія зростання», існує широкий спектр програм підтримки українського бізнесу від міжнародних фінансових інституцій. Для деяких підприємців це може стати повноцінною альтернативою банківським кредитам і допомогти розширити бізнес.

Зростання обсягу донорських коштів і змішаного фінансування, розвиток проектного фінансування нових інвестиційних проектів, запуск програм довгострокового фінансування, пільгове фінансування та програми підтримки позик для переробної промисловості, а також цільові програми для мікровиробництв, малого та середнього бізнесу – це актуальні та важливі кроки.

Висновки. Для відродження національної економіки країни

потрібні кошти. Ресурси потрібні на релокацію бізнесу з територій, де ведуться активні бойові дії; оновлення основних фондів; впровадження інноваційних технологій виробництва. Коштів державних фінансових організацій не вистачає для цього, тому важливим є залучення коштів міжнародних фінансових організацій для фінансування інвестиційних проектів. Спільне фінансування проектів за кошти міжнародних фінансових організацій та держави дає можливість диверсифікувати ризики, сприяє трансферу технологій, вчасній та успішній реалізації проектів.

Активна співпраця міжнародних фінансових інституцій з українським бізнесом є важливою для відродження національної економіки в умовах війни та у повоєнний період.

Список використаної літератури

1. Європейський банк реконструкції та розвитку: офіційний сайт. URL: <https://www.ebrd.com/home>
2. Лаврик О. Л., Пономаренко Р.М. Проектне фінансування та його роль у сучасній економіці України. Економічний аналіз. 2017. Т. 27, № 4. С. 139-144. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27\(4\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27(4)_19).
3. Лапко О. О. Проектне фінансування як інноваційний механізм реалізації інвестиційних проектів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. 2017. Вип. 4. С. 165-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2017_4_33.
4. Ляхова О. О. Проектне фінансування зовнішньоекономічної діяльності в умовах європейського вибору України. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 13-14. С. 30-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_13-14_9.
5. Проектне фінансування : підручник / Т. В. Майорова, О. О. Ляхова та ін.; за заг. та наук. ред. проф., д.е.н. Т. В. Майорової. 2-ге вид., перероб. ідоп. Київ : КНЕУ, 2017. 434 с.
6. Рязанова Н. Проектне фінансування як інструмент кредитування інвестиційних проектів. Економічний форум. 2022. № 1. С. 143-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2022_1_20.
7. Світовий банк: офіційний сайт. URL: <https://www.worldbank.org/en/home>

8. Сопільняк А. В. Проектне фінансування: проблеми і перспективи розвитку в Україні. Молодий вчений. 2015. № 2(3). С. 70-74. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(3\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(3)_19).

9. Федосеєнко М. Як бізнесу залучити кошти від міжнародних фінансових інституцій. Дослідження у рамках проекту *Good Governance Fund «Економічний хаб: ефективна політика управління публічними фінансами та візія зростання»*, який фінансується UK International Development від уряду Великої Британії. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/20/711411/>.

10. Ясіновська І.Ф., Іщенко В.А., Жовтяк К.В. Державно-приватне партнерство: теоретичний аспект та особливості реалізації в Україні. Молодий вчений. 2020. № 12(2). С. 191-197. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_12\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_12(2)_21).

11. Gatti S. (2013) Project Finance in Theory and Practice. Second Edition. URL: http://www.untagsmd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/FINANCE%20Project%20Finance%20in%20Theory%20and%20Practice.pdf.

12. Tinsley R. (2014) Advanced Project Financing, Structuring Risks. 2 ed. Euromoney Institutional Investor. 436 p.

PROJECT FINANCING WITH THE PARTICIPATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS

YASINOVSKA Iryna

PhD in Economics, Associate Professor

Associate Professor of the department of Financial Management

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>

Abstract. *The article substantiates the importance of project financing with the participation of international financial institutions for the national economy of Ukraine in modern conditions. The priorities, advantages, stages of obtaining funds for project financing with the participation of certain international financial institutions, in particular the Group of Organizations of the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development, international regional development banks, etc., were studied. Separate areas of activation of project financing with the participation of international financial institutions in Ukraine are proposed.*

Key words: *project financing, investments, international financial institutions, national economy, expert assessment, investment project risks.*

In modern conditions, the problem of lack of resources is particularly urgent. During the war, inflationary processes increase, the investment capacity of the state budget decreases, the financial condition of business entities deteriorates, and economic and social problems that require a quick solution are exacerbated. As a result of active hostilities, some businesses lost their assets partially or completely, some enterprises were relocated to the central and western regions of the country, critical infrastructure facilities were destroyed, etc.

Solving these problems requires attracting significant sums of money. It is important to attract the resources of international financial institutions under the terms of project financing.

Project financing with the participation of international financial institutions is an

important tool for the development and support of projects in various fields. International financial institutions provide financial support to projects contributing to the economic and social development of countries. The main international financial institutions that provide financial support to projects in various countries are: the World Bank; European Bank for Reconstruction and Development; other international regional development banks; expert credit agencies. The World Bank Group is one of the world's largest sources of financing and knowledge for developing countries. Its five institutions share a commitment to reducing poverty, enhancing shared prosperity and promoting sustainable development.

Financing from international financial institutions is often provided at low interest rates, which allows to reduce the cost of

repaying the loan. Such institutions provide expert support in the development and implementation of the project, which helps to ensure its successful implementation.

Funds are needed to revive the country's national economy. Joint financing of projects at the expense of international financial organizations and the state

provides an opportunity to diversify risks, promotes technology transfer, and timely and successful implementation of projects. Active cooperation of international financial institutions with Ukrainian business is important for the revival of the national economy in the war and post-war period.

Reference

1. Yevropeyskyi bank rekonstruktsii ta rozvytku. [European Bank for Reconstruction and Development.]. ebrd.com. Retrieved from: <https://www.ebrd.com/home> [in English].
2. Lavryk O. L. & Ponomarenko R.M. (2017). Proektne finansuvannia ta yoho rol u suchasni ekonomitsi Ukrainy [Project financing and its role in the modern economy of Ukraine]. Ekonomichnyi analiz - Economic analysis, 4. 139-144. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(4\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(4)__19) [in Ukrainian].
3. Lapko O. O. (2017) Proektne finansuvannia yak innovatsiinyi mekhanizm realizatsii investytsiinykh proektiv [Project financing as an innovative mechanism for implementing investment projects]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia - Scientific notes of the National University Ostroh Academy, 4. 165-170. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2017_4_33 [in Ukrainian].
4. Liakhova O. O. (2015) Proektne finansuvannia zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh yevropeiskoho vyboru Ukrainy [Project financing of foreign economic activity in the conditions of the European choice of Ukraine]. Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience, 13-14. 30-33. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_13-14_9 [in Ukrainian].
5. Maiorova T.V. (Ed). (2017). Proektne finansuvannia [Project financing]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
6. Riazanova N. (2022) Proektne finansuvannia yak instrument kredytuvannia investytsiinykh proektiv [Project financing as a tool for crediting investment projects]. Ekonomichnyi forum - Economic Forum, 1. 143-151. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2022_1_20 [in Ukrainian].
7. Svitovyi bank [The World Bank]. [worldbank.org/en](https://www.worldbank.org/en). <https://www.worldbank.org/en/home> [in English].
8. Sopilniak A. V. (2015) Proektne finansuvannia: problemy i perspektyvy rozvytku v Ukraini [Project financing: problems and development prospects in Ukraine]. Molodyi vchenyi - A young scientist, 2(3). 70-74. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(3\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(3)__19).
9. Fedoseienko M. Yak biznesu zaluchyty koshty vid mizhnarodnykh finansovykh instytutsii [How a business can attract funds from international financial institutions]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/20/711411/> [in Ukrainian].
10. Yasinovska I.F., Ishchenko V.A. & Zhovtiak K.V. (2020) Derzhavno-pryvatne partnerstvo: teoretychnyi aspekt ta osoblyvosti realizatsii v Ukraini [Public-private partnership: theoretical aspect and peculiarities of implementation in Ukraine]. Molodyi

vchenyi - A young scientist, 12(2). 191-197. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_12\(2\)__21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_12(2)__21) [in Ukrainian].

11. Gatti S. (2013) Project Finance in Theory and Practice. Second Edition. Retrieved from: http://www.untagsmd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/FINANCE%20Project%20Finance%20in%20Theory%20and%20Practice.pdf [in English].

12. Tinsley R. (2014) Advanced Project Financing, Structuring Risks. 2 ed. Euromoney Institutional Investor. 436. [in English].

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.157166167](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.157166167)

УДК: УДК 331.25(4)

ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛІЗОВАНИХ ПЕНСІЙНИХ СХЕМ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

ЗЕЛЕНКО Василь Анатолійович,

доцент, кандидат економічних наук

доцент кафедри економіки та публічного управління

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7073-3635>

ЗЕЛЕНКО Наталія Михайлівна,

кандидат економічних наук

старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи

інституту гуманітарних та соціальних наук НУ «Львівська Політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4310-5032>

Анотація. Дану статтю присвячено дослідженню формування та впровадження накопичувальних (капіталізованих) компонентів пенсійних систем у європейських країнах, зокрема в Україні, їх переваги та загрози. Вказано на причини неефективності солідарних (розподільчих) пенсійних схем.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійні фонди, накопичувальна та солідарна пенсійна схема, капіталізація, реформа.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі фінансові ринки багатьох країн відчувають дедалі сильнішу волатильність, що неминуче тягне за собою негативні наслідки для багатьох громадян. Наприклад, зростаючий розрив між реальним і фінансовим секторами економіки призвів до того, що дедалі більша частина інвестиційних коштів вкладається в спекулятивні операції не тільки з високою прибутковістю, але й високими ризиками. Пенсійні схеми з державним капіталом, які безпосередньо залежать від таких процесів, також схильні до впливу цих подій: світова фінансово-економічна криза 2008 року наочно підтвердила цю

проблему. Пенсійні програми, з одного боку, є компонентами державної фінансової системи, а з іншого – напряду залежать від ринку праці, що лише посилює ризики для стабільності їхнього функціонування (оскільки негативний вплив чиниться як на реальний, так і на фінансовий сектор економіки). Практично усі країни Європи на сучасному етапі переживають кризу депопуляції (т.з. «старіння населення»), що відіграє ключову негативну роль для функціонування класичних солідарних пенсійних систем. З іншого боку – запровадження накопичувальних пенсійних схем теж не повністю вирішує проблеми адекватного

пенсійного забезпечення населення через нестабільність економічних систем. А в умовах процесів глобалізації та інтеграції у XXI столітті кризові явища поширюються безпрецедентними темпами (особливо в країнах Європи).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем проведення пенсійних реформ займається багато науковців. Зокрема, Д'яконова І.І., Пахненко О.М. аналізують питання державного та недержавного пенсійного забезпечення в країнах ЄС. Ервік Рун досліджує європейську пенсійну політику на предмет фінансової стійкості та адекватності пенсійних систем. Пищуліна Ольга, Коваль Олександр та Бурлай Тетяна вивчають фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Ряд фахівців наднаціональних органів ЄС (особливо Європейської Комісії) на постійній основі здійснюють дослідно-аналітичну роботу, яка публічно висвітлюється у звітах, аналітичних записках, полісіпейперах і ін. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць та аналітичної літератури, присвяченої формуванню та трансформації існуючих пенсійних систем у країнах Європи та Україні, єдиного та скоординованого підходу до забезпечення гідного рівня життя людей у разі настання пенсійних ризиків не існує, і подальші дослідження з цього питання є необхідними.

Мета статті. Метою статті є дослідження досвіду європейських країн щодо проведення пенсійних реформ задля збільшення адекватності пенсійних виплат та фінансової сталості пенсійних систем, зокрема при запровадженні накопичувальних схем, що передбачають капіталізацію

акумульованих коштів; розроблення висновків та рекомендацій для України.

Виклад основних результатів. Пенсійні реформи на європейському континенті активно почали впроваджуватись наприкінці ХХ століття. Основною причиною здійснюваних змін стала демографічна криза зі скорочення працездатної частки населення у загальній її структурі багатьох країн Європи. Принцип солідарності поколінь при формуванні пенсійних виплат ставав дедалі неефективнішим, оскільки платників внесків ставало дедалі менше у порівнянні із отримувачами пенсій.

Доволі цікавим є досвід Європейського Союзу, держав-членів якого також не оминули ці процеси. На сьогоднішній день ЄС є заручником своїх власних цінностей (повага до прав людини, забезпечення соціальної справедливості та функціонування соціально-орієнтованої моделі економічної системи загалом), з одного боку, і необхідності збалансувати свою фінансову систему – з іншого. Ця ситуація антагоністична і неминуче веде до протистояння між політиками раціоналістами-реформаторами і профспілками, позиції яких у суспільствах держав-членів набагато сильніші, ніж у багатьох країнах колишнього СРСР, включно з Україною. Це підтвердили події у Франції, де відбувався тривалий загальнонаціональний страйк з вимогою скасувати запропоновану Еммануелем Макроном пенсійну реформу. Кількома роками раніше аналогічні заходи було вжито в Угорщині та Польщі, де уряди відмовилися від раніше запроваджених накопичувальних пенсійних систем. Загалом, держави-члени ЄС продовжують активно шукати нові

шляхи реформування своїх національних пенсійних систем.

Відтак, на тлі «старіння населення» на європейському континенті актуальним залишається питання доповнення наявних розподільчих пенсійних систем накопичувальним компонентом (заснованим на принципі довгострокової капіталізації накопичених активів).

На даному етапі навіть у розвинених європейських країнах фінансова стійкість пенсійних систем та адекватність пенсійного забезпечення викликають занепокоєння і є предметом дебатів і досліджень як науковців, так і практиків. Для підтримання фінансової стабільності пенсійних систем в умовах браку ресурсів політики часто змушені вживати радикальних і непопулярних заходів. До них належать підвищення рівня і ставок пенсійних внесків, обмеження індексації пенсій і зниження початкового рівня пенсійних виплат. Такі дії було проведено в багатьох країнах. Наприклад, щоб збалансувати пенсійні фонди з фінансового погляду, багато європейських країн зробили кроки щодо зниження коефіцієнтів заміщення (співвідношення пенсій і середнього доходу від заробітної плати) [9].

Що стосується України, то реформа національної пенсійної системи (відповідно до рекомендацій МВФ, Світового банку та партнерів ЄС) проводиться вже понад 20 років. За цей час було проведено низку якісних структурних реформ. Однак два засадничі макроекономічні чинники значно знизили та продовжують знижувати ефективність цих процесів. А саме: низький рівень доходів більшості громадян та високе демографічне навантаження на платників внесків на

соціальне страхування.

За рівнем пенсійного забезпечення Україна залишається значно нижчою за середній показник по ЄС. Цікаво, що на початку 1990-х років, після розпаду Радянського Союзу, Україна мала другу за величиною економіку в ЄС і вигідно вирізнялася зі своїх західних сусідів (наприклад, Польщі), які мали сприятливіший старт: 1990 року ВВП України становив 81,5 млрд доларів США, а Польщі - 62,1 млрд доларів США. Однак неефективні реформи, повсюдна корупція, формування кланово-олігархічних прошарків і постійний вплив (недружньої, а тепер і ворожої) Російської Федерації радикально змінили ситуацію: у 2023 році ВВП Польщі попередньо становив 842,2 млрд дол., а України – 173,4 млрд дол. (у 4,8 рази) [12].

Таким чином, такий рівень економічного розвитку на пряму впливає на стан пенсійного забезпечення. Крім того, депопуляція та окупація Росією Донбасу і Криму призвели до того, що кількість платників соціального страхування і пенсіонерів практично зрівнялася ще до початку повномасштабної війни. На сьогоднішній день за два останні роки відбулось катастрофічне зменшення економічно-активної частини населення (через масову міграцію закордон, загибель або втрату працездатності через воєнні дії). Вкрай негативного впливу робить постійне скорочення господарського механізму, а відтак - ВВП (через окупацію територій та руйнування інфраструктурних об'єктів). Бюджет країни фактично залежить від зовнішніх фінансових впливів наших закордонних партнерів.

Усе це свідчить про те, що пенсійна система України, заснована на

солідарних зборах, має набагато менший запас фінансової стійкості, ніж пенсійні системи країн-членів ЄС. Тому проблема резервів пенсійних фондів в Україні є більш серйозною і в довгостроковій перспективі вимагає хоча б трохи вищого коефіцієнта заміщення доходів при виході на пенсію. Нині цей показник в Україні становить близько 30 % (МОП рекомендує 40 %), що є значно нижчим, ніж у ЄС. Крім того, середня заробітна плата (та її купівельна спроможність) в Україні також значно нижча, ніж у ЄС загалом[10].

Про накопичувальні пенсійні системи. Наприкінці ХХ століття темпи скорочення чисельності населення прискорилися на тлі всеосяжного науково-технічного прогресу і викликаного ним підвищення добробуту людей. Бісмарківські (солідарні) пенсійні системи, що ґрунтувалися на позитивних темпах зростання населення, зіткнулися з кризою розподільчої пенсійної системи в багатьох країнах світу, зокрема в європейських країнах з негативними темпами зростання. Ще на початку 1980-х років було проведено реформи, спрямовані на перехід до накопичувальних і капітальних пенсійних систем і відмову від неефективних розподільчих (як у багатьох країнах Латинської Америки, наприклад, у Чилі) і багатокомпонентних пенсійних систем (як у європейських країнах і США).

Суть накопичувальної пенсійної моделі полягає в тому, що страхові внески не виплачуються пенсіонерів одразу, а накопичуються на індивідуальному рахунку, де надалі капіталізуються (вкладаються в диверсифікований інвестиційний

портфель і щорічно збільшуються залежно від суми інвестиційного доходу). Таким чином, за прогнозами розробників, повний або частковий перехід від розподільчих до накопичувальних пенсійних схем потенційно зможе призвести до того, що:

- система не залежатиме від доходів і бюджетних видатків працюючого населення;

- система забезпечує можливість вибору пенсійних програм;

- система передбачає захист накопичених сум від інфляції (за рахунок отримання інвестиційного доходу);

- система стане потужним додатковим джерелом внутрішніх інвестиційних ресурсів для економіки.

Однак, як показує багаторічний досвід, функціонування накопичувальних пенсійних систем не можна трактувати однозначно, оскільки одні ризики замінюються на інші, внаслідок чого більшість національних урядів формують так звані багатокомпонентні розподільчі пенсійні системи з обов'язковими та добровільними вимогами до членства. Найпослідовнішими в цьому відношенні є країни-члени ЄС (на відміну від країн Латинської Америки).

Так, у ЄС 1999 року Європейська Комісія розробила «Узгоджену стратегію модернізації соціального захисту» [1], в якій пенсії було вказано як один із пріоритетних напрямів. Згодом на Лісабонському саміті було узгоджено відкритий метод координації, що визначає загальні принципи, цілі та методи рамкового співробітництва ЄС у цій галузі. Також було запроваджено загальну систему моніторингу. Згодом, на саміті в Гетеборзі 2001 року, було

ухвалено загальні принципи довгострокової стійкості пенсійних систем [11].

Оскільки на початку XXI століття в ЄС існувало багато полікомпонентних пенсійних систем, логічним завершенням стало ухвалення на саміті в Лакені «Всезагальних цілей та методів роботи у сфері пенсійного забезпечення ЄС» [2].

Цей процес динамічний, оскільки в щорічному звіті Комісії «Про адекватність пенсійних систем» цей список показників постійно оновлюється відповідно до нових викликів [6,7,8].

Слід зазначити, що згідно з принципами адекватності пенсійного забезпечення в ЄС, тільки змішана пенсійна модель є найефективнішою тому, що вона розподіляє ризики з погляду формування капіталу приватних пенсій, управління активами, впливу регуляторів і використання ринкових і політичних механізмів в управлінні формуванням пенсійних фондів у державах-членах.

Глобальний пенсійний індекс (MMGPI) 2019 року надає дуже гарний доказ нерівномірного розвитку пенсійних систем у країнах-членах ЄС. Найвищі оцінки в окремих підкатегоріях отримали Ірландія (81,5) за адекватність, Данія (82,0) та Фінляндія (92,3) за стійкість. Найнижчий бал за стійкість було отримано в Італії (19,0). Ці дослідження показують, що економіки багатьох європейських країн зазнають значного тиску з боку своїх пенсійних систем. Такі дослідження свідчать, що багато європейських економік зіштовхуються із суттєвим тиском пенсійних систем. Так, Данія набирає найвищий показник за стійкістю на рівні 82,0, а Італія і

Австрія набрали лише 19,0 і 22,9 відповідно [5].

Майже всі країни ЄС пропонують накопичувальні пенсії того чи іншого типу (на додаток до PAYG): обов'язкові накопичувальні, недержавні (приватні) та трудові.

Розвиток добровільних накопичувальних пенсій у ЄС має чіткий регіональний розподіл. Це пов'язано з важливою роллю соціальних партнерів у пенсійній політиці та розвитком фінансових ринків, на відміну від південної та східної частин ЄС.

Варто зазначити, що механізми формування пенсійних фондів і виплат у трьох системах дуже схожі (континентальній, скандинавській, південноєвропейській). Таким чином, кошти формуються за рахунок внесків (фізичних осіб або роботодавців), накопичуються на спеціальних пенсійних рахунках, інвестуються для капіталізації і згодом виплачуються (у вигляді пенсій (ануїтетів) на певний термін або довічно.

На сьогоднішній день Європейська Комісія рекомендує державам-членам активно розвивати додаткові накопичувальні пенсійні схеми та продовжувати параметричні реформи наявних схем. З погляду адекватності, основна функція додаткових накопичувальних пенсій полягає у збільшенні здатності пенсійних схем генерувати дохід. Чи вдасться це зробити, залежить від кількох факторів:

- охоплення населення;
- рівень накопичень у пенсійній системі (який залежить від розміру внесків та інвестування накопичених активів);
- спосіб виплати.

З огляду на тривалий період

накопичення, знадобиться 30-40 років, щоб додана пенсія стала суттєвим внеском в остаточну пенсію (як розподільчу, так і накопичувальну).

Важливо зазначити, що ймовірність розвитку різних видів додаткових пенсійних накопичень у тій чи іншій країні залежить від кількох чинників, включно з роллю соціальних партнерів у пенсійній політиці, заощадженнями домогосподарств і розвитком фінансового ринку. Дослідження накопичувальних пенсійних схем у країнах Європи (зокрема в державах-членах ЄС) показують, що найбільш дієвим методом збільшення кількості учасників додаткових пенсійних схем є примус. Ми наголошуємо, що участь у додаткових пенсійних схемах вимагає від людини вибору варіантів інвестування, що створює значний ризик ухвалення помилкових рішень. Згідно з поведінковими теоріями економічної науки, люди часто не здатні ухвалювати раціональні рішення, і експерименти та дослідження, представлені у Звіті ЄС про адекватність 2018 року, демонструють доцільність запровадження опції за умовчанням («ефект за умовчанням»), що значно підвищує вірогідність більш ефективного вибору під час вступу до пенсійної програми.

Іншими словами, якщо людина не може зробити правильний вибір щодо своїх пенсійних накопичень, система автоматично робить цей вибір від її імені.

Однак у цьому випадку робота пенсійної схеми має бути повністю прозорою. В іншому разі недобросовісні адміністратори можуть не надати найбільш ефективних коштів. Така ситуація була характерна для країн колишнього Радянського Союзу.

Наприклад, коли в Росії та Казахстані було запроваджено обов'язкові накопичувальні схеми, близько 90 % учасників потрапили в категорію «мовчунів», які були змушені робити вибір. І, як показує практика, цей вибір був не найефективнішим. Подібна практика ще раніше спіткала окремі країни Латинської Америки. У багатьох випадках більша частина накопичених коштів спрямовувалася на купівлю внутрішніх облігацій або банківські депозити, що знижувало майбутню прибутковість інвестицій.

Україна може зіткнутися з тими самими ризиками, оскільки фондовий ринок на пострадянському просторі, як і раніше, розвинений слабо. Тому корпоративні акції, що вважаються одним із найвигідніших джерел інвестицій для пенсійних фондів, залишаються найризикованішими і найменш використовуваними в більшості країн Східної Європи. Відтак, проблема комплексного реформування усієї фінансової системи країни є саме на часі.

Висновки. Пенсії покликані захистити пенсіонерів від бідності та забезпечити їм гідний рівень життя. Пенсії є основним джерелом доходу приблизно для чверті населення ЄС і третини населення України. У Європі загалом основним джерелом доходу для літніх людей є державні пенсії.

Частка літніх людей у європейському населенні та тривалість їхнього життя зростають. Європейські пенсійні системи мають адаптуватися, щоб залишатися фінансово стійкими і забезпечувати європейцям достатній дохід у старості.

У більшості країн ЄС пенсіонери бідніші за працюючих людей, проте нерівність серед пенсіонерів

зберігається (як, безсумнівно, і в Україні), зокрема:

- існують значні відмінності між країнами щодо ризику бідності та доходів у літньому віці;

- літні жінки наражаються на більший ризик бідності або соціальної ізоляції, ніж літні чоловіки, а пенсії жінок у середньому більш ніж на третину нижчі;

- люди, зайняті на нестабільній роботі або у сфері самозайнятості, часто перебувають у менш вигідному становищі з погляду доступу до пенсій і пенсійних виплат, ніж ті, хто працює за безстроковими контрактами з повною зайнятістю;

- чим старшими стають люди, тим вищим є їхній ризик бідності та соціальної ізоляції.

Що стосується розвитку обов'язкових накопичувальних пенсійних схем, то їхня частка в загальному обсязі пенсійних виплат сильно варіюється в різних країнах Європи. Однак очевидно, що капіталізований пенсійний компонент має бути присутнім у майбутніх пенсійних програмах. Комісія дає цю рекомендацію урядам країн-членів ЄС.

Що стосується України, то впроваджувати накопичувальну складову пенсійної системи вважається передчасним, зважаючи на сьогоднішню безпекову ситуацію та вкрай нестабільну економіку, гіперзалежну від зовнішньої

макрофінансової допомоги). Ці, та багато інших чинників вказують на те, що кон'юнктура не може гарантувати хоча б умовної економічної стабільності, а відтак – підґрунтя для формування інвестиційного доходу капіталізованих пенсійних активів (II та III рівнів пенсійної системи). Відтак, найбільш раціональним можуть стати такі першочергові заходи стабілізації пенсійної системи:

- 1) продовження детінізації заробітних плат, як бази для нарахування ЄСВ;

- 2) підтримка економічного зростання та доходів населення;

- 3) повернення економічно-активного населення України з-за кордону;

- 4) налагодження тісної взаємодії із системами соціального захисту країн-реципієнтів українців (які прийняли найбільше біженців) задля зарахування стажу та сплачених внесків цим людям). У перспективі – це інтеграція України до системи координації соціального страхування ЄС;

- 5) подальше проведення реформ щодо коригування основних параметрів солідарної пенсійної системи України.

Вищевказані та ряд інших кроків щодо покращення пенсійного забезпечення громадян на основі кращих практик країн ЄС неодмінно підвищать рівень соціальної справедливості в українському суспільстві.

Список використаної літератури

1. A concerted strategy for modernising social protection (COM/99/0347 final). European Commission, 1999. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d8ca9dd-94e1-4b17-af1e-e32fd9cf0294/language-en>

2. Council of the european union . Joint Report of the Social Protection Committee and the Economic Policy Committee on objectives and working methods in the area of pensions: applying the open method of coordination, 2001, Brussels. URL:

https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication_summary6584_en.htm

3. Country Comparison Ukraine vs. Poland (WWW). URL: <https://www.worlddata.info/countrycomparison.php?country1=POL&country2=UKR>

4. Ervik Rune. European Pension Policy Initiatives and National Reforms: Between Financial Sustainability and Adequacy, w: Rune Ervik, Working Paper.2006. №10, URL:<https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/bitstream/handle/1956/2040/N10-06.pdf?sequence=1>

5. Global pension index uncovers strong correlation between household debt and pension assets. 2019 .URL : <https://www.monash.edu/business/news/2019/global-pension-index-uncovers-strong-correlation-between-household-debt-and-pension-assets>

6. Pension Adequacy in the European Union 2010-2050. URL : <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/06564f3e-5207-4b57-aea5-7664168e5582>

7. The 2015 pension adequacy report: current and future income adequacy in old age in the EU. 2015. Volume I URL:<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=14529&langId=en>.

8. The 2018 pension adequacy report: current and future income adequacy in old age in the EU. 2018. Volume I . URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/62f83ed2-7821-11e8-ac6a-01aa75ed71a1/language-en>

9. Д'яконова І.І., Пахненко О.М. Державне та недержавне пенсійне забезпечення в країнах ЄС: висновки для України .Гроші, фінанси і кредит. 2019. №31.URL:https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/82469/1/Diakonova_pension%20system_paper.pdf

10. Державна служба статистики : веб-сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>

11. Пищуліна Ольга, Коваль Олександр, Бурлай Тетяна .Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. 2017. URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf>

12. Чому Польщі не вигідне згортання економічних відносин з Україною? Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/5/710739/>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.157166167](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.157166167)

JEL Classification: H55, H75, I38

THE FORMATION OF CAPITALIZED PENSION SCHEMES IN EUROPEAN COUNTRIES AS ONE OF THE WAYS TO ACHIEVE SOCIAL JUSTICE

ZELENKO Vasyl

PhD in Economics, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Economics and Public Administration

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7073-3635>

ZELENKO Natalia

PhD in Economics, Associate Professor

senior lecturer of the Department of Sociology and Social Work

Lviv Polytechnic National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4310-5032>

Abstract. *This article is devoted to studying the formation and implementation of accumulative (capitalised) components of pension systems in European countries, particularly in Ukraine, their advantages and threats. The reasons for the ineffectiveness of joint (distributive) pension schemes are indicated.*

Key words: *pension system, pension funds, accumulative and solidarity pension scheme, capitalisation, reform.*

Problem setting. The crisis of depopulation has covered almost all European countries, which has a negative impact on the operation of solidarity pension systems. The introduction of accumulative pension schemes also does not fully solve the problems of adequate pension provision of the population due to the instability of economic systems.

The aim of the article. To study the experience of European countries in carrying out pension reforms in order to increase the adequacy of pension payments and the financial sustainability of pension systems (in particular, when introducing savings schemes); development of conclusions and recommendations for Ukraine.

Summary of the main results. Pension reforms were actively implemented in Europe at the end of the 20th century. The principle of generational solidarity in the formation of pension payments has become ineffective, since the number of contributors has decreased. Therefore, it has become urgent to supplement the existing distributional pension systems with accumulative components.

In Ukraine, due to the war, there was a catastrophic decrease in the economically active part of the population - the payers of pension contributions. That is why the Ukrainian solidarity pension system is financially unstable.

In recent years, in the EU, a number of documents have been developed

(especially with the support of the Commission) on improving the effectiveness of pension provision as one of the ways to achieve social justice. In most EU member states, there are multi-level pension systems, which allows to increase the adequacy of pension payments and the financial stability of pension systems. Since not all reforms were effective, the European Commission recommends the

development of additional accumulative pension schemes and the continuation of parametric reforms of existing schemes.

The recommendation for Ukraine is to wait with the implementation of the accumulative component due to the crisis in the country, and to concentrate on further parametric reforms of the solidarity component and stabilization of the social and economic sphere in general.

Reference

1. A concerted strategy for modernising social protection (COM/99/0347 final). European Commission.(1999). Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d8ca9dd-94e1-4b17-af1e-e32fd9cf0294/language-en>
2. Council of the european union . Joint Report of the Social Protection Committee and the Economic Policy Committee on objectives and working methods in the area of pensions: applying the open method of coordination. (2001). Retrieved from: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication_summary6584_en.htm
3. Country Comparison Ukraine vs. Poland (WWW). Retrieved from: <https://www.worlddata.info/countrycomparison.php?country1=POL&country2=UKR>
4. Ervik Rune.(2006). European Pension Policy Initiatives and National Reforms: Between Financial Sustainability and Adequacy, *Working Paper*,10. Retrieved from:<https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/bitstream/handle/1956/2040/N10-06.pdf?sequence=1>
5. Global pension index uncovers strong correlation between household debt and pensionassets.(2019).Retrieved from: <https://www.monash.edu/business/news/2019/global-pension-index-uncovers-strong-correlation-between-household-debt-and-pension-assets>
6. Pension Adequacy in the European Union 2010-2050. Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/06564f3e-5207-4b57-aea5-7664168e5582>
7. The 2015 pension adequacy report: current and future income adequacy in old age in theEU.(2015).VolumeI.Retrieved from: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=14529&langId=en>.
8. The 2018 pension adequacy report: current and future income adequacy in old age in the EU. (2018). Volume I.Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/62f83ed2-7821-11e8-ac6a-01aa75ed71a1/language-en>
9. Diakonova, I.I. & Pakhnenko O.M. (2019). Derzhavne ta nederzhavne pensiine zabezpechennia v krainakh YeS: vysnovky dlia Ukrainy [State and non-state pension provision in EU countries: conclusions for Ukraine]. Hroshi, finansy i kredyt - Money, finance and credit, 31. Retrieved from:

https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/82469/1/Diakonova_pensio_n%20system_paper.pdf [in Ukrainian].

10. Derzhavna sluzhba statystyky[State Statistics Service] : ukrstat.gov.ua. Retrieved from: <http://ukrstat.gov.ua/>[in Ukrainian]

11. Pyshchulina, O, Koval, O. & Burlai, T.(2017).Finansovi, sotsialni ta pravovi aspekty pensiinoi reformy v Ukraini. [Financial, Social and Legal Aspects of Pension Reform in Ukraine]. Svitovyi dosvid ta ukrainski realii- World experience and Ukrainian realities. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf>[in Ukrainian].

12. Chomu Polshchi ne vyhidne zghortannia ekonomichnykh vidnosyn z Ukrainoiu? [Why is the collapse of economic relations with Ukraine not beneficial for Poland?].Ekonomichna pravda:veb-sait. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/5/710739>[in Ukrainian]

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В УКРАЇНІ

ТЯЖКОРОБ Ірина Володимирівна,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансових технологій та консалтингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8260-5999>

СІДЕЛЬНИК Олена Петрівна,

кандидат економічних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри фінансових технологій та консалтингу

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6498-5900>

Анотація. У статті визначено, що у 2021-2023 рр. інвестиційна діяльність набула провідну роль серед активних операцій банків з іноземним капіталом в Україні. Встановлено зростання інвестиційного портфеля банків за рахунок збільшення обсягу операцій з цінними паперами. Зроблено висновок про недосконалість вітчизняного фондового ринку та необхідності формування виваженої державної інвестиційної політики.

Ключові слова: геополітичні ризики, інвестиційна активність, інвестиційний портфель, інвестиційні цінні папери, банки з іноземним капіталом.

Постановка проблеми. У сучасному взаємопов'язаному світі геополітичні ризики набули великого значення, впливаючи на вартість інвестицій та загальну стабільність інвестиційних портфелів. Адже війна, тероризм, політична нестабільність, торговельні суперечки, економічні санкції, нормативні зміни та інші форми прояву геополітичних ризиків можуть створити волатильність на фінансових ринках, що, у свою чергу, призведе до неочікуваних злетів чи падінь на ринках, а також різких коливань цін. Геополітичні ризики породжують невпевненість в отриманні запланованих інвестиційних

результатів. Складність та непередбачуваність геополітичних ризиків зумовлюють необхідність їх врахування при ухваленні інвестиційних рішень. В цьому зв'язку представляється актуальним дослідження інвестиційної поведінки банків з іноземним капіталом в умовах наростання загрози зниження прибутковості їх власної банківської діяльності через військові події в Україні. Інвестиційна активність та спрямованість інвестиційної діяльності банків з іноземним капіталом є своєрідними індикаторами стану вітчизняної банківської системи, рівня інвестиційної безпеки та наявності

фінансового потенціалу для інвестиційно-інноваційного розвитку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Глобалізація та інтернаціоналізація соціально-економічного і політичного життя сприяли підсиленню уваги вчених та практиків до природи геополітичних ризиків, їх сутності та видів, методик оцінювання та можливих способів зменшення чи уникнення, зокрема, в інвестиційній сфері.

Так, про важливість виявлення геополітичних ризиків свідчать опубліковані у 2020 р. результати Всесвітнього економічного форуму [1], згідно яких геополітичну стабільність виділено серед факторів глобальних системних ризиків, що поряд із кліматичними змінами, забезпеченням водними ресурсами, технологічною еволюцією, демографічними зрушеннями, від'ємними та низькими довгостроковими обліковими ставками впливають на діяльність інвесторів по всьому світу.

Міжнародні консалтингові та дослідницькі фірми також на регулярній основі публікують щорічні експертні звіти з аналізу та прогнозу геополітичних ризиків, щоб з'ясувати, які важелі впливають на розвиток бізнесу у теперішній час та у перспективному періоді. До прикладу, проведене консалтинговою компанією PwC у жовтні-листопаді 2022 р. опитування 4410 керівників найбільших компаній зі 105 країн Центральної та Східної Європи показало, що глобальний конфлікт увійшов у трійку лідерів рейтингу глобальних загроз – таку думку мали 43% опитаних, випередила за рівнем загрози лише інфляція (55% опитаних) та дещо менше

значення мав фактор макроекономічної волатильності (37% опитаних) [2]. Примітним є те, що у наступні п'ять років ключовою загрозою соціально-економічному зростанню бізнесу та його існуванню 37% респондентів визначили саме геополітичні ризики.

Вплив геополітичних ризиків на різні сфери бізнесу зафіксували й консалтингові компанії KPMG та Eurasia Group у своєму дослідженні «Топ ризики 2023 року». Згідно представлених даних геополітична невизначеність продовжуватиме впливати на бізнес-стратегії. При цьому експерти наголошують, що геополітичні ризики є взаємопов'язаними та взаємозалежними, їх не можна розглядати окремо, що потребує ухвалення виважених управлінських рішень для топ-менеджерів підприємств. За прогнозами 81% керівників опитаних підприємств планують скоригувати процедури ризик-менеджменту, щоб справлятися з геополітичними викликами [3].

Системні ризики відстежуються й на державному рівні з метою вчасного реагування на них. Зокрема, починаючи з травня 2018 р. Національний банк України проводить опитування топ-менеджерів найбільших банків та небанківських фінансових установ України щодо сприйняття ризиків, які загрожують фінансовому сектору. Так, за результатами опитування керівників 22 банків, десяти страховиків та трьох інвестиційних компаній, проведеного НБУ у листопаді 2023 р., встановлено, що основними джерелами ризиків у фінансовому секторі України є геополітичні ризики, рівень яких 65% опитаних оцінили як дуже високий та 32% – як високий [4].

Геополітичні ризики є й предметом

досліджень вітчизняних науковців. Зокрема, В. Кривошеїним застосовано концептуальний підхід до розгляду поняття «геополітичний ризик» та його місця у структуру оцінки інвестиційного клімату країни [5]. Економістом обґрунтовано необхідність переведення геополітичного ризику з розряду пасивних, «фонових» факторів оцінки соціально-економічного середовища інвестиційних проєктів у розряд активних факторів.

Правознавицею Ю. Руснак виокремлено групу політико-правових чинників та акцентовано увагу на їх впливі на формування інвестиційного клімату [6]. Дійсно, через швидкозмінність сучасної геополітичної ситуації інвестори все більше турбуються про політичну стабільність країни інвестування, адже вона безпосередньо впливає на прибутковість інвестицій та віддачу від них. Якраз у перспективному, поточному та оперативному управлінні економічною сферою держави геополітичні ризики й проявляються як політичні ризики, що обумовлені діяльністю органів державного управління.

В цьому зв'язку своєчасною є точка зору колективу авторів під керівництвом А. Ставицького, згідно якої одними із пріоритетних завдань будь-якої держави є максимально можливе нівелювання впливу геополітичних ризиків на інвесторів. Для цього вчені запропонували сформуванню стратегію управління припливом прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну [7]. Безсумнівним вважаємо твердження вчених про те, що в умовах сучасних геополітичних викликів добре опрацьована стратегія, як план

обґрунтованих дій щодо стабілізації загальноекономічної та політичної ситуації, сприятиме притоку більшого обсягу ПІІ в країну.

Зазначимо, що одним із джерел притоку ПІІ в Україну є інвестиції банків з іноземним капіталом. Вони є активними учасниками інвестиційних процесів, які протікають в нашій країні, та мають багатозначний вплив на її фінансово-інвестиційну безпеку, що висвітлено у публікації [8, 9] та ін. Однак, останніми роками розвиток інвестування у вітчизняній банківській системі відбувається в умовах геополітичної невизначеності. За попередженням експертів геополітичний ризик сьогодення є найнебезпечнішими за останні 25 років [3]. В цих умовах інвестиційна діяльність банків з іноземним капіталом в Україні потерпає суттєвих змін, що може призвести до гальмування процесів відновлення темпів інвестиційного зростання національної економіки. Тому метою статті є визначення рівня інвестиційної активності банків з іноземним капіталом в Україні внаслідок дії геополітичних факторів на основі результатів аналізу обсягу, складу та структури інвестиційного портфеля, рівня доходності операцій з цінними паперами, а також окреслити можливі напрями реалізації інвестиційного потенціалу банків з іноземним капіталом в Україні.

Методологічну основу роботи становлять методи та способи логічного, структурного, статистичного та графічного аналізу.

Виклад основних результатів. Так, за результатами аналізу даних НБУ, наведених в огляді банківського сектору за листопад 2023 р., можна зробити

висновок про суперечливість впливу іноземного капіталу на банківську систему України [10].

Зокрема, з одного боку, зниження питомих показників інфраструктури, чистих активів, зобов'язань та прибутку свідчить про скорочення присутності банків з іноземним капіталом на українському фінансовому ринку у 2021-2023 рр. та зниження залежності національної економіки від іноземного капіталу.

З іншого боку, спадні темпи обсягів кредитування економіки загрожують втратою додаткового джерела фінансування реального сектору економіки через можливість

виникнення кредитних ризиків, обумовлених наростанням геополітичної нестабільності в країні.

В цих умовах у діяльності банків з іноземним капіталом відбулась зміна пріоритетів у бік інвестиційного напрямку. Як-от, дані, наведені на рис. 1, свідчать про істотне збільшення питомої ваги інвестиційного портфеля у загальних активах банків з іноземним капіталом у 2021-2022 рр. на 9,1% та протягом 11 місяців 2023 р. іще на 11,9%. Тобто за аналізований період спостерігається підвищення інвестиційної активності банків з іноземним капіталом в Україні.

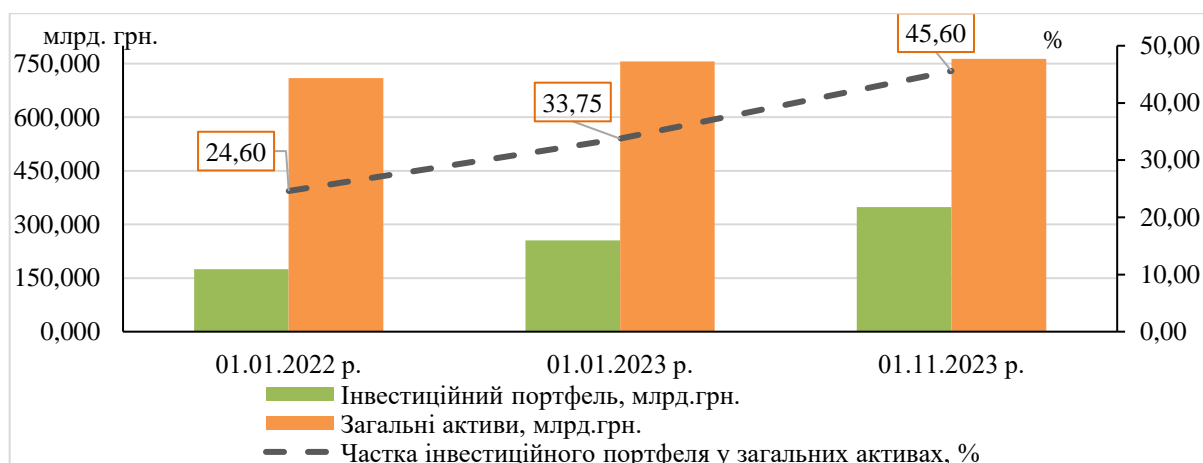


Рис. 1. Обсяг інвестиційного портфеля та його частка у загальних активах банків з іноземним капіталом в Україні у 2021-2023 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами за [11].

В абсолютному виразі обсяг інвестиційного портфеля банків з іноземним капіталом в Україні у 2021-2022 рр. збільшився на 80,65 млрд.грн., що становить 46,2%. Зокрема, зростання інвестиційного портфеля відбулось за рахунок збільшення обсягу операцій з цінними паперами (амортизованою вартістю) на 126,16 млрд.грн., або у 2,4 рази (рис. 2). Вони складають й

найбільшу питому вагу у складі портфеля, яка у 2022 р. досягла рівня у 82,1%, що констатує підвищення зацікавленості банків з іноземним капіталом до операцій на фондовому ринку України та розширення їхньої інвестиційної діяльності в цьому напрямі.

За всіма іншими складовими інвестиційного портфеля

спостерігається зменшення обсягу операцій. Суттєве зменшення має місце у здійсненні операцій з цінними паперами (справедливою вартістю) – на 40,72 млрд.грн., що становить 70,5%. Відбулось також скорочення інвестицій у нерухомість на 1,77 млрд.грн., або на

71,1%, вкладень в основні засоби та нематеріальні активи – на 2,61 млрд.грн., або на 14,4%, фінансові активи – на 0,41 млрд.грн., або на 5,8%. Припинено інвестування у банківські метали.

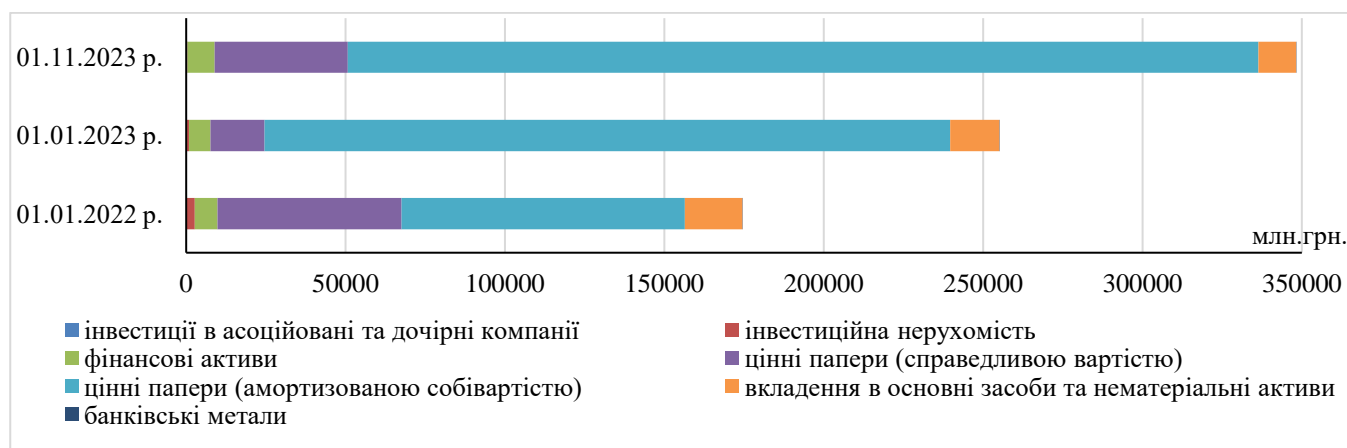


Рис. 2. Склад інвестиційного портфеля банків з іноземним капіталом в Україні у 2021–2023 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами за [11].

Впродовж 2021-2022 рр. у структурі інвестиційного портфеля банків з іноземним капіталом відбулись певні зміни. Зокрема, підвищилось частка цінних паперів (амортизованою собівартістю) на 33,3%, а інших складових портфеля, відповідно, знизилась. Найбільше зниження припадає на цінні папери (справедливою собівартістю), що становить 26,4%, а також вкладень в основні засоби та нематеріальні активи – 4,3%.

Тенденцією воєнного періоду роботи банків з іноземним капіталом у порівнянні із довоєнним часом є зменшення частки ОВДП у портфелі інвестиційних цінних паперів на 8,9%. Проте, збільшення обсягу операцій з ОВДП у січні-листопаді 2023 р. у 2,1 рази сприяло майже повному

відновленню ролі ОВДП у формуванні портфеля цінних паперів на рівні кінця 2021 р. (рис. 3).

Слід зазначити, що питома вага доходу від операцій з цінними паперами у загальній сумі процентного доходу зросла на 3,6 п.п. протягом 2021-2022 рр. та на кінець 2023 р. сягнула значення майже 60%. Тобто збільшення доходу від операцій з цінними паперами у 2021-2022 рр. у 2,3 рази, або на 13,65 млрд.грн., забезпечило загальне зростання процентного доходу банків з іноземним капіталом, яке дорівнювало 19,64 млрд.грн. Водночас рівень доходів банків з іноземним капіталом, отриманих з кожної гривні виданих кредитів, виявився вищим порівняно із дохідністю операцій з цінними паперами у декілька разів (рис. 4).

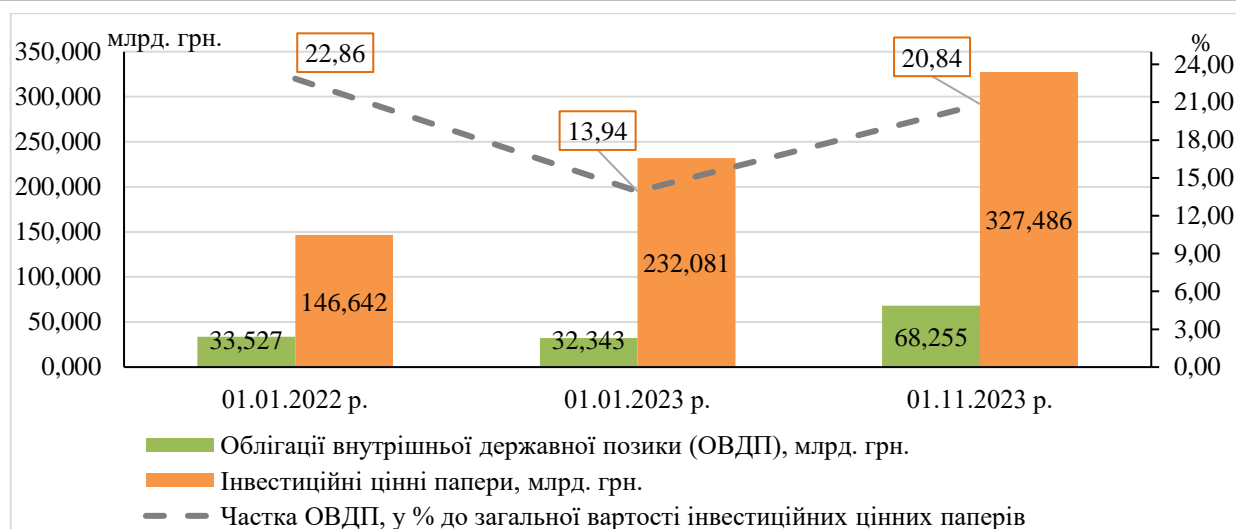


Рис. 3. Обсяг та частка ОВДП в портфелі інвестиційних цінних паперів банків з іноземним капіталом в Україні у 2021–2023 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами за [11].

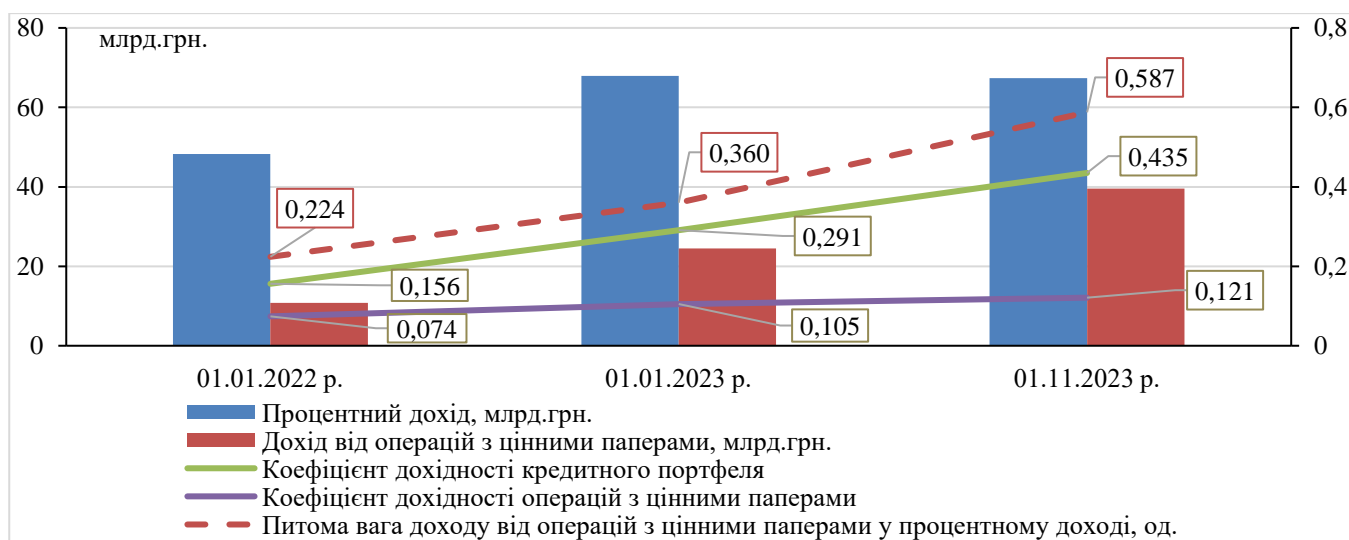


Рис. 4. Доходність кредитних та інвестиційних операцій банків з іноземним капіталом в Україні у 2021–2023 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами за [11].

Такий стан справ пояснюється зростанням вартості кредитів більш високими темпами, ніж обсяги кредитного портфеля банків (він скорочувався), з одного боку, та недосконалістю вітчизняного фондового ринку, що обмежує обсяги фінансових інвестицій, – з іншого.

Зокрема, з огляду на те, що ОВДП становлять п'яту частину загального обсягу інвестиційних цінних паперів, подальшого розвитку потребує не тільки ринок державних цінних паперів, а й ринок корпоративних облігацій, який змогли б активізувати банки, виконуючи функцію посередника в

операціях з облігаціями венчурних та інноваційних підприємств і у такий спосіб підвищуючи довіру до емітентів облігацій.

Висновки. Таким чином, банки з іноземним капіталом в Україні в умовах посилення геополітичної нестабільності, що склалась у 2021-2023 рр., намагались диверсифікувати ризики своєї діяльності та джерела отримання доходів. Наслідком зазначеної фінансової політики стало підвищення інвестиційної та відповідне зменшення кредитної активності банків. Зазначимо, що переважання у складі інвестиційного портфеля державних цінних паперів

обумовлено їх привабливістю з точки зору прибутковості та ризику, а не результатом функціонування розвиненого фондового ринку в нашій країні. Тому питання удосконалення механізмів роботи вітчизняного фондового ринку потребують подальшого дослідження та пошуку способів їх вирішення. Вважаємо, що важливу роль при цьому має відігравати держава, виважена інвестиційна політика якої сприятиме нарощенню інвестиційного потенціалу банків та для його спрямуванню у розвиток внутрішнього реального сектору економіки.

Список використаної літератури

1. World Economic Forum. Transformational Investment: Converting Global Systemic Risks into Sustainable Returns. 2020. P. 38. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Transformational_Investment_2020.pdf
2. Опитування керівників найбільшій компаній світу від PwC: інтерв'ю з бізнесом в Україні. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2023/26th-ceo-survey-see.html>
3. Топ-ризиків 2023 року: висновки для бізнесу. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2023/03/top-risks-2023-the-bottom-line-for-business.html>
4. Національний банк України. Опитування про системні ризики фінансового сектору. Листопад 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Risk_Survey_2023-H2.pdf?v=6
5. Кривошеїн В. В. Концепт «геополітичний ризик» у структурі оцінки інвестиційного клімату країни. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*. 2016. Вип. 1. С. 85-90. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/67f5c1e9-f9fc-438e-9f92-a7710584b98d>
6. Руснак Ю. І. Вплив політико-правових чинників на формування інвестиційного клімату. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (2). С. 101-105.
7. Ставицький А., Харламова Г., Шпирко В. Вплив політичних та технологічних факторів на іноземні інвестиції: порівняльний економіко-математичний аналіз України та країн світу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. № 2 (223). С. 131-142.
8. Хома І., Папірник С. Вплив іноземного капіталу на стабільність банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-10>.

9. Ставська Ю.В. Малярчук А.Є. Вплив участі іноземного капіталу на фінансову безпеку банку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 4 (21). С. 528-535.
10. Огляд банківського сектору (листопад 2023 р.). URL: <https://bank.gov.ua/>.
11. Асоціація українських банків. Аналітика. URL: <https://aub.org.ua/index.php/analitika-aub>.

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.168177178](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.168177178)

JEL Classification: G 21, G 24, O 16

INFLUENCE OF GEOPOLITICAL RISKS ON INVESTMENT ACTIVITIES OF BANKS WITH FOREIGN CAPITAL IN UKRAINE

ТІАЗHKОРОБ Iryna

Doctor of Economic Sciences, Professor

Professor at the Department of Financial Technologies and Consulting

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8260-5999>

SIDELNYK Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Acting Head at the Department of Financial Technologies and Consulting

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6498-5900>

Abstract. *The article determined that in 2021-2023, investment activity took a leading role among the active operations of banks with foreign capital in Ukraine. The growth of the investment portfolio of banks due to the increase in the volume of transactions with securities has been established. A conclusion was made about the imperfection of the domestic stock market and the need to form a balanced state investment policy.*

Key words: *geopolitical risks, investment activity, investment portfolio, investment securities, banks with foreign capital.*

The article states that banks with foreign capital are active participants in investment processes and have a significant impact on the financial and investment security of Ukraine. The need to determine the level of investment activity of banks with foreign capital in Ukraine in order to form directions for restoring the pace of innovation and investment growth of the national economy in conditions of geopolitical instability has been updated. Based on the analysis of the structure of total assets and the volume of the investment portfolio, it was determined that in 2021-2023, investment activity assumed a leading role among the active operations of banks with foreign capital in Ukraine. Based on the analysis of the elemental composition,

it was established that the growth of the investment portfolio occurred due to an increase in the volume of transactions with securities (depreciated value) as a result of increased interest of banks with foreign capital in transactions on the stock market of Ukraine and the expansion of their investment activities in this direction. It is emphasized that the predominance of government securities in the investment portfolio is due to their attractiveness in terms of profitability and risk. It was determined that the increase in income from transactions with securities provided a general increase in the interest income of banks with foreign capital. At the same time, a conclusion was made about the

imperfection of the domestic stock market based on a comparison of the level of income of banks with foreign capital from lending and the profitability of operations with securities. It is noted about the possibilities of banks in activating the market of corporate bonds as intermediaries in operations with bonds of venture and innovative enterprises and as guarantors of the reliability of bond issuers. In conditions of geopolitical uncertainty, an important role is given to the formation of a balanced state investment policy in terms of promoting the growth of the investment potential of banks and creating incentives for its direction into the development of the domestic real sector of the economy.

Reference

1. World Economic Forum. Transformational Investment: Converting Global Systemic Risks into Sustainable Returns. 2020. P. 38. Retrieved from: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Transformational_Investment_2020.pdf
2. Opytuvannia kerivnykiv naibilshyi kompanii svitu vid PwC: interviu z biznesom v Ukraini [Survey of managers of the world's largest companies by PwC: interviews with businesses in Ukraine]. Retrieved from: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2023/26th-ceo-survey-cee.html> [In Ukrainian].
3. Top-ryzyky 2023 roku: vysnovky dlia biznesu [Top risks of 2023: conclusions for business]. Retrieved from: <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2023/03/top-risks-2023-the-bottom-line-for-business.html> [In Ukrainian].
4. Natsionalnyi bank Ukrainy. Opytuvannia pro systemni ryzyky finansovoho sektoru. Lystopad 2023 roku [National Bank of Ukraine. Survey on systemic risks of the financial sector. November 2023]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Risk_Survey_2023-H2.pdf?v=6 [In Ukrainian].
5. Kryvoshein, V. V. (2016). Kontsept «heopolitychnyi ryzyk» u strukturi otsinky investytsiinoho klimatu krainy [The concept of "geopolitical risk" in the structure of the assessment of the country's investment climate.]. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*. Vol. 1. P. 85-90. Retrieved from: <https://dspace.onua.edu.ua/items/67f5c1e9-f9fc-438e-9f92-a7710584b98d> [In Ukrainian].
6. Rusnak, Yu. I. (2016). Vplyv polityko-pravovykh chynnykiv na formuvannia investytsiinoho klimatu [The influence of political and legal factors on the formation of the investment climate]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 1(2), 101-105 [In Ukrainian].
7. Stavytskyi, A., Kharlamova, H., & Shpyrko, V. (2023). Vplyv politychnykh ta tekhnolohichnykh faktoriv napriami inozemni investytsii: porivnialnyi ekonomiko-matematychnyi analiz Ukrainy ta krain svitu [Influence of political and technological factors on foreign investments: a comparative economic and mathematical analysis of Ukraine and the countries of the world]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 2, 131-142 [In Ukrainian].
8. Khoma, I., & Papirnyk, S. (2022). Vplyv inozemnoho kapitalu na stabilnist bankivskoi systemy Ukrainy [The influence of foreign capital on the stability of the banking

system of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 43. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-10> [In Ukrainian].

9. Stavska, Yu. V., & Maliarchuk, A. Ie. (2019). Vplyv uchasti inozemnoho kapitalu na finansovu bezpeku banku [The impact of foreign capital participation on the bank's financial security]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economy, Business and Management*. Issue 4 (21), pp. 528-535 [In Ukrainian].

10. Ohliad bankivskoho sektoru (lystopad 2023 r.) [Overview of the banking sector. November 2023]. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/> [In Ukrainian].

11. Asotsiatsiia ukrainskykh bankiv. Analityka [Association of Ukrainian Banks. Analytics]. Retrieved from: <https://aub.org.ua/index.php/analityka-aub> [In Ukrainian].